

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EROL GÜNGÖR VE ATTİLA İLHAN'DA AYDIN
SORUNU (SOSYOLOJİK BİR KARŞILAŞTIRMA)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Suat SOYDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

HAZİRAN-2007

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**EROL GÜNGÖR VE ATILA İLHAN'DA AYDIN
SORUNU (SOSYOLOJİK BİR KARŞILAŞTIRMA)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Suat SOYDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez 27/06/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

_____

Jüri Başkanı

_____

Jüri Üyesi

_____

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Suat SOYDEMİR

ÖNSÖZ

İlk insanın yaratıldığı günden bu yana her türlü fikirlerin temelinde insan olmuştur. İnsanoğlu kendini ve evreni çözebilmek için son sürat çalışmaktadır. Bilme merakı bizde hiç tükenmeyecek. Bir muamma zincirinin halkalarını çözdükçe yeni bilinmeyenlerle yola devam ediyoruz.İnsanoğlunu bugünlere ulaştıran ilahi emirlerle birlikte kendisinin ürettikleri fikirlerdir.

Fikirle uğraşanlar insanların hep bir adım önünde olmuştur. Yaşadıkları dönemde pek gözükmeyen, öldükten sonra dirileri yöneten bu fikir adamlarının etkisi sürekli devam edecektir. Her toplum öncelikle kendine yön verecek büyük insanları bağrından çıkarır. Sonra inandığı nispette dünyaya yön vermeye çalışır. Büyük bir milletin evlatları olarak çok şanslıyız. İlim – irfan sahibi insanlar bu topraklarda hep hürmet görmüştür. Kalem ehli kılıç ehlinden her zaman önde olmuştur. Yeter ki doğup büyüdüğü topluma yabancılaşmasın.Yerel değerlerle evrensel değerleri zaman atlasında hatasız dokumaya çalışsın.

Bu çalışmada farklı fikirlere sahip iki fikir adamının aydın konusundaki görüşlerini değerlendirmeye çalıştım. Farklı fikri temellerde aynı toplum için reçeteler sunan Erol Güngör ve Attila İlhan'ın “aydın” insanlar olduğu genel kabul görmüştür. Erol Güngör ve Attila İlhan gibi çok üretken iki fikir adamının fikirlerini eksiksiz ortaya koymak elbette zordur.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve araştırmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Alil Rıza ABAYA teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme de şükranlarımı sunarım. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Suat SOYDEMİR

31 Mayıs 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: EROL GÜNGÖR VE ATTILA İLHAN'IN HAYATLARI, FİKİRLERİ VE ESERLERİ	5
1.1. Erol Güngör'ün Hayatı.....	5
1.2. Erol Güngör'ün Etkilendiği Kişiler.....	7
1.3. Erol Güngör'ün Fikirlerinin Oluşmasını Etkileyen Koşullar	9
1.4. Erol Güngör'ün Benimsediği Fikirler	12
1.5. Erol Güngör'ün Eserleri	15
2.1. Attila İlhan'ın Hayatı.....	17
2.2. Attila İlhan'ın Etkilendiği Kişiler.....	20
2.3. Attila İlhan'ın Fikirlerinin Oluşmasını Etkileyen Koşullar.....	21
2.4. Attila İlhan'ın Benimsediği Fikirler.....	25
2.5. Attila İlhan'ın Eserleri.....	28
BÖLÜM 2: AYDIN KAVRAMININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	33
2.1. Aydın Kavramı	33
2.2. Aydın Fonksiyonları	35
2.3. Batıda Aydın Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi	38
2.4. Türkiye'de Aydın Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi	42
2.4.1. Aydın, Entellektüel, Münevver, İntelijansiya Kavramları Arasında Benzer ve Farklı Yönler	42
2.4.2. Tanzimat'tan Sonra Türk Aydını	47
2.4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Aydını.....	51
BÖLÜM 3: EROL GÜNGÖR VE ATTILA İLHAN'IN AYDIN KONUSUNDA GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	56
3.1. Aydın Kavramını Tanımlamadaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	56
3.2. Türk Aydınında Olması Gereken Vasıflar Konusundaki Görüşleri	61

3.3. Sosyalist Ve Milliyetçi Aydın Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	66
3.4. Osmanlı Aydını Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	70
3.5. Batılılaşma Ve Aydın Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	75
3.6. Yabancılaşma Ve Aydın Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	81
3.7. Günümüzde Türk Aydınındaki Değişim Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	88
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	95
KAYNAKÇA	101
ÖZGEÇMİŞ	106

KISALTMALAR

C	: Cilt
Çev.	:Çeviren
S	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
VB	: Ve Benzeri
YY	: Yüzyıl

Tezin Başlığı: Erol Güngör ve Attila İlhan'da Aydın Sorunu (Sosyolojik Bir Karşılaştırma)	
Tezin Yazarı: Suat Soydemir	Danışman: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Kabul Tarihi: 27 Haziran 2007	Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 106 (tez) + (ekler)
Anabilimdalı: Sosyoloji	Bilimdalı: Sosyoloji
<p>Kadimden bu yana aydın kavramının tam bir tarifi yapılamamıştır. Her ülke entelektüelleri yaşadıkları dönemin siyasi gelişmeleri ile kültürel değerleri ekseninde bazı ölçüler getirerek aydın kavramını analiz etmeye çalışmışlardır. Eğitim düzeyi aydını farklı kılan en önemli etken. Aydınım ortak bir tarifi olmadığı gibi çeşitli fikirler ekseninde aydın değişik etiketler altında varlığını devam ettirmiştir.</p> <p>Bu araştırmamızda ele aldığımız iki düşünürde aydın kavramını hak edecek durumdadır. Aydın kavramına , Attila İlhan, ulusalcı, sosyalist çizgiden hareket ederek bir anlam yüklemesine karşın ; Erol Güngör Milliyetçi, muhafazakar ,dini düşünce ekseninden hareket etmektedir.</p> <p>Bu araştırmada “ Aydın” kavramının tarihsel süreç içerisinde nasıl ele alındığını inceleyerek Osmanlıdan günümüze aydın kavramına hangi anlamlar yüklenildiğini irdelemek gerekiyor. Aydınlar yaşadıkları dönemden nasıl etkilenmektedirler? Farklı görüşlere sahip fikir adamlarının toplumsal sorunlara yaklaşımlarında ortak çözüm üretebilmekte mi? Aydınlar yaşadıkları ülke ile farklı ülkelerdeki gelişmelerden nasıl etkilenmektedir?</p> <p>Bu araştırmada kaynak taraması yöntemi yapılmakla beraber İki düşünürün görüşleri merkezi olmakla beraber farklı düşünürlerin görüşleriyle kıyas yapılacaktır. Farklı bakış açılarının birlikte değerlendirilmesi toplumsal gerçekleri öğrenmede bize önemli katkılar sağlayacaktır.</p> <p>Araştırma sonucunda : Aynı dönemde yaşayan Erol Güngör ile Attila İlhan, farklı dünya görüşlerine sahip olmalarına karşın, entelektüel seviyede Türk toplumunun sorunlarını ele almakta ve çözüm önerileri üretmektedir.</p> <p>Aydın kimliğini ortaya çıkaran toplumsal şartlar ve ihtiyaçlardır. Genel geçer bir aydın tanımı yapılamaz. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre aydın profili ortaya konmaktadır. Bürokratik aydın tipi toplumsal sorunlara çözüm üretmekte zorlandığı gibi var olan düzenin devamından yanadır. Aydın, kendi tarihsel, toplumsal kültüründen , inançlarından uzaklaştıkça çözüm yollarını farklı ülkelerin kriterlerine göre aramaktadır.</p>	
Anahtar kelimeler: Erol Güngör , Attila İlhan , Aydın	

Title Of The Thesis: The Matter Of Being İntellectual At Erol GÜngör and Attila İlhan	
Author: Suat Soydemir	Supervisor : Assoc.Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Date : 27Haziran 2007	Nu Of Pages: Page Number : V..in front) + 106 (Thesis)+
Department : Sociology	Subfielt : Sociology
<p>It hasn't been a sufficient definition of entellectual. Each country has tried to analyse the entellectual metephor by stating some criteria due to the social developments and cultural values of that time. The education level is the most important criteria which seperates entellectual from the others. While it hasn't a common definition it has survived as different concepts .</p> <p>Both two philosophers are worth being considered as entellectual . While Atilla İlhan is aa socialist and a nationalist Erol GÜngör is nationalist and preservative .</p> <p>In this research it is needed to search how entellectual metephor is considered in the historical period from the Ottoman Empire to now .</p> <p>How are entellectual affected by the time they live in? Do the men who has got different perspectives produce common solutions to the national problems . How are they affected by the developments in their country or the other countries?</p> <p>In this research with the method of skipping it is compared the two different ideas to determine different view of points helps us to understand social reality.</p> <p>In the result of the research : Erol GÜngör and Atilla İlhan Although they have got differwent ideas they produce the solutions of Turkish society problems .</p> <p>They are the needs and the social reality which produces entellectual identity . Entellectual profile is due to the level of development.</p> <p>Entellectual is looking for the solutions due to other countries' criteria When s/he is away from his/her own culture</p>	
Keywords: Erol GÜngör , Attila İlhan , Entellectual	

GİRİŞ

Bir toplumu anlamamanın bir yolu da o toplumun aynası hükmündeki aydın kesimini ele almaktır. Aydın yaşadığı toplumun kültürünü ve farklı dünyaları bir araya getirme gayreti içerisinde olan kişidir. O yaşadığı toplumun rengine göre şekil almasının yanında hakikati aramanın zorluğunu ve kendine göre ulaştığı gerçeklerin rehberi olarak, toplumu geleceğe taşımanın ızdrabını ve ümidini hiç elden bırakmayan gölge kahramanlardır. Aydınlar, toplumun oluşum ve işleyiş değişimindeki rolleriyle, kimlik ve nitelikleriyle sosyolojinin önemli konularından birini oluşturmaktadırlar. Topluma sürekli yön veren insanlar daima tarih vitrininde olacaktır. Toplum içerisinde tartışmaların hep merkezi içerisindeyler. Yaşadığı toplum tarafından anlaşıldıklarında eşsiz kahramanlar oluverirler. Toplum, aydınları anlamadıkları zaman değişik cezalarla cezalandırmışlardır. Bazen hapse atmış, bazen sürgüne göndermiştir, bazen de idam etmekten hiç çekinmemiştir.

Osmanlıdan günümüze aydın kesimi toplumda yaşanan aksaklıkları tespit etme ve teşhis koymasındaki performansı sürekli değerlendirme konusu olmuştur. Aydın yaşadığı toplumun sorunlarına çözüm ararken kendisi de tarih sahnesinde sürekli yargılanmıştır. Aydın yaşadığı toplumun beklentilerine sahip çıkabilmiş midir? Aydın kendi değerleriyle evrenselliği bir potada eritip milletler arası düzeyde etkinliğini ortaya koyabilmiş midir? Aydın geçmiş ile gelecek arasında ideal köprüler kurabilmiş midir? Bu ve benzeri sorular sürekli sorulacaktır. Toplumlar sürekli değişecektir. Değişen dünya şartlarında aydınların toplumlarda etkili olma dereceleri de değişecektir. Bu değişim süreci kıyamete kadar sürecektir. O halde aydınlarında toplum içerisinde fonksiyonları hiç bitmeyecektir.

Tarihsel süreç içerisinde aydın kavramının yerine pek çok kavram kullanılmıştır. Osmanlıdan günümüze kadar aydın kavramının yerine kullanılan ikame kavramlar , entelektüel, münevver, entelijansiya, güzide, elit vb. Bu kavramlar değişik anlamlar içermesine rağmen günümüzde tek kavram ile ifade edilmektedir. Bu çalışmamızda bütün kavramların yerine aydın kavramını ağırlıkta kullanacağız. Bu çalışmada aydın kavramına yüklediğimiz anlam, sahip olduğu bilgi ve kültür ile toplumu aydınlatan bir

kişiliği ifade etmektedir. Aydın aynı zamanda toplumsal sorunlara çözüm üreten, topluma yeni ufuklar açan kişidir.

Çalışmanın Amacı : Ele aldığımız çalışmada amacımız aydın vasfına sahip iki şahsiyeti ele alarak aydın konusunu incelemek. Aynı dönemde yaşamış, farklı fikirlere, inançlara sahip ve savundukları fikirlerle belirli çevrelerin takdirini toplamış iki etili şahsiyet. Güngör ve İlhan yaşadıkları toplumun sosyo-kültürel birçok sorununa değinmiş , kendilerine göre çözüm önerileri üretmiş ve yaşadıkları müddetçe de fikirlerini yaymaktan çekinmemişlerdir. Dar kalıplar içerisinde kalmadan fikir ve vicdan hürlüğüne sonuna kadar kullanmışlardır. Aydın kavramını aydınlara bakarak analiz etmek çalışmayı daha da verimli kılacaktır.

Çalışmanın Önemi : Aydın vasfına sahip insanlar , ele aldıkları toplumsal konularda acaba ideolojiden kurtulabilmişler midir? Farklı düşünce yapılarına sahip aydınların birleştikleri müşterek mevzular toplumun geneli için aranan çözüm önerileri olabilir mi? Aydınlar savundukları fikirleri ne kadar değiştirebilirler? Vb. soruları çalışma içerisinde ele alınmıştır.Aydın kavramı yerine kullanılan kavramların menşe ve anlamlarını karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Aydınlar kendi toplumlarının sorunlarına getirdikleri çözüm önerileri bürokratik yapıdan dolayı fazla uygulamamıştır. Osmanlıdan günümüze Türk aydınında değişen ve değişmeyen yönleri aydınlar farklı değerlendirmektedirler.Türk aydını kendisinden beklenen sorumlulukları yerine getirememiştir.

Çalışmanın Yöntemi : Çalışmamızda kaynak taraması yöntemi ve sosyolojik karşılaştırma metodu kullanılmış olup, ele alınan konuyu mümkün olduğu kadar fazla yaymadan aydın ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır.Bu çalışmada ele alınan konular farklı görüşlerle birlikte değerlendirilmiştir.Her iki yazarda da aydın konusunda çok daha fazla yazılabilecek konu vardır. Çünkü toplum içerisinde aydınların irtibatlı olmadığı konu yok gibidir. Fakat böyle bir çalışma daha fazla zaman ve yüksek lisansı aşan bir çalışma olacağı muhakkak.

Attila İlhan'ın fikirlerini derli toplu yazmaması karşılaşılan bazı zorluklar oldu.. İlhan'ın günlük yazdığı siyasi yazılar arasından konuyla ilgili tespitleri tek tek bir araya getirmek gerekiyor. Sosyal bilimler mantığı içerisinde konuları tek tek ele alıp

ayrıntılı analiz yapmamıştır. Erol Güngör bu konuda daha az yorucu olduğu bir gerçek. Akademisyen oluşu ele aldığı bir konuyu enine boyuna değerlendirmesi konunun anlaşılması açısından oldukça yeterli. Her iki yazarın çok yönlü olması, aydın kimliğine sahip olması ve birçok konuyu kapsayacak değerlendirmelerinin olması nedeniyle çalışmamız sınırlandırılmıştır. Konuyu sınırlandırırken tek kavram üzerinden hareket edilmiştir. Bu çalışmada Attila İlhan'ın daha çok fikir adamlığı yönü üzerinde durulmuştur. Her iki yazarın fikirlerini karşılaştırırken farklı kişilerle karşılaştırma yapılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm Erol Güngör ile Attila İlhan'ın hayatları ele alınmaktadır. Her iki düşünürün hayatı ele alınırken aynı başlıklar kullanılmıştır. Önce Erol Güngör sonra Attila İlhan'ın hayatı incelenmiştir. Her iki düşünürün öncelikle kronolojik olarak kısaca hayatları ifade edilmiştir. Daha sonra yaşamlarına belirgin olarak etki eden kişiler incelenmiştir. Bir sonraki alt başlıkta yaşadıkları dönemin şartları ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Dönem şartlarını ele alırken şahıslar ekseninde değerlendirildi. Yaşadıkları dönemin fikirlerinin seyrini nasıl etkilediği ortaya koymak her iki şahsı anlamamıza yardımcı olacaktır. Dönemin şartlarını ele aldıktan sonra , her iki şahsında hayatları boyunca savundukları fikirleri fazla ayrıntıya kaçmadan genel hatlarıyla ele alınmıştır. Benimsedikleri fikirleri ortaya koyarken hem kendi değerlendirmelerini hem de farklı şahısların değerlendirmelerini birlikte ele alarak genel bir çerçeve çizmeye çalıştım. En son başlıkta ise Erol Güngör ile Attila İlhan'ın yazmış olduğu ve çeviri yaptıkları eserlerin isimleri yazılmıştır.

Aydın kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi başlığı ile ikinci bölümde ; aydın kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar verildikten sonra aydınların fonksiyonları ele alınmıştır. Bir sonraki alt başlıkta batıda , tarihi seyir içerisinde aydınlar ele alınarak aydın kavramının ve aydın sınıfının ortaya çıkışı değerlendirilmektedir. Aydın kavramının Osmanlıda ve Türkiye'de yansımaları ele alınarak farklılıklar değerlendirilmiştir. Bu bölümde aydın kavramı yerine kullanılan ikame kavramlar ele alınarak ; aralarındaki benzer ve farklı yönler anlatılmaktadır. Aydın sınıfının Osmanlıda ne zaman oluştuğu ifade edildikten sonra , Tanzimat sonrası Türk aydını ve Cumhuriyet dönemi Türk

aydını çeşitli açılardan ele alınmıştır. Aydın kavramının Türkiye'deki gelişimi ele alınırken dönemler arasında ve batıdan nasıl etkilendikleri yer yer ifade edilmiştir. Bu bölümde aydın kavramını ele alırken Erol Güngör ve Attila İlhan'ın fikirleri belirtilmemiştir. Çünkü üçüncü bölümde karşılaştırılma yapılırken tekrar olmaması ve ikinci bölümdeki fikirlerle beraber bu bölümdeki konunun daha iyi değerlendirilmesi için.

Son bölümde Erol Güngör ile Attila İlhan'ın aydın konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Tezin bu bölümü diğer bölümlere nazaran fazla olmasının sebebi aydın konusundaki görüşlerinin daha iyi anlaşılması ve aydın konusu ile irtibat kurulabilecek çok fazla konunun olması. Tezde aynı konu ele alınıyor gibi gözükse de burada Güngör ve İlhan'la ağırlıklı olmakla beraber yabancı ve yerli değerlendirmeler birlikte verilmiştir. Bir sonraki bölümde Türk aydınında olması gereken vasıflar neler olduğu ortaya konarak karşılaştırma yapılmıştır.

Daha sonraki alt başlıkta milliyetçi ve sosyalist aydın konusunda görüşleri değerlendirilerek karşılaştırılması yapılmıştır. Bu kısımda, içinde buldukları fikri akımın temsilcilerine yapılan eleştiriler de ele alınmıştır. Osmanlı aydını konusundaki görüşleri değerlendirilerek aydın konusunda ağırlıklı geçen batılılaşma ve yabancılaşma (Aydın-halk-Kültür) konusu ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Türk aydınının en önemli sorunu kültür-halk –yabancılaşma ve batılılaşma ekseninde cereyan etmiştir. Tezin son bölümünün sonunda da her iki fikir adamının cumhuriyetten günümüze değişen aydın ve aydına bakış açılarındaki değişim incelenmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: EROL GÜNGÖR VE ATILA İLHAN'IN HAYATLARI, FİKİRLERİ VE ESERLERİ

1.1. Erol Güngör'ün Hayatı

25 Kasım 1938'de Kırşehir'de Kaya Şeyhi Mahallesinde doğmuştur. Erol Güngör'ün yetişmesinde ve şahsiyetinin oluşmasında aile çevresinin büyük etkisi olmuştur. Hem baba tarafı hem de anne tarafı Güngör'ün çocukluğunda büyük etki oluşturmuştur. Erol Güngör'ün dedesi Hafız Osman Hamdi Efendi'dir. Hafız Osman Hamdi Efendi , medrese eğitimi almış ,Türkiye'nin değişik yerlerinde imamlık yapmıştır.Erol Güngör 'e ortaokul sıralarında Arapça temel bilgileri dedesi öğretmiştir.

Erol Güngör'ün babası Hacı Hafızoğullar'ından Abdullah Sabri'dir. Kırşehir Adliyesinde Asliye Ceza katipliği yapmıştır. Çok az konuşan, ağırbaşlı bir insan karakterine sahiptir. Fakat bu görünüşüne rağmen beklenilmeyecek derecede nüktedan bir insandır.

Erol Güngör 'ün annesi Zeliha Gülşen Hanım'dır. " Zeliha Gülşen Hanım, Kırşehirlili Demirsoy ailesinin kızıdır. Ömrünü ev hanımı olarak geçirmiş, yetmiş yaşından sonra ilkokulu bitirmiş ve kur'an okumayı öğrenmiş olup halen İstanbul'da yaşamaktadır" (Yılmaz,2006:12). Erol Güngör'ün annesi okumaya çok meraklı bir kişiliğe sahiptir. Güngör'ün dayıları da okumaya çok meraklı olmalarının yanında geçimini kaleminden sağlayanlarda vardı. Güngör, küçüklüğünde dayılarının kütüphanelerinden çok istifade etmiştir.

Erol Güngör'ün iki ağabeyi ve bir kız kardeşi vardır. Büyük abisi Hidayet Güngör, askeriyeden emekli generaldir. Küçük ağabeyi Dirayet Güngör, Ptt baş müfettişliğinden emekli olup halen İstanbul'da yaşamaktadır. Kız kardeşi Aysel Güngör ise emekli edebiyat öğretmeni olup, İstanbul'da yaşamaktadır.

Erol Güngör ilk , orta ve lise tahsilini doğduğu şehir olan Kırşehir'de tamamlamıştır. Güngör Ortaokul sıralarında dedesi Osman Hamdi Efendi'den eski harflerle okuyup yazmayı öğrenmiştir. Devrin büyük alimlerinden İrtifacı Mehmet Efendi'nin derslerine

devam ederek ,kendini geliştirmiştir. Lise yıllarında Karayollarında işe girmiş ve mutemet olarak çalışmıştır. Batı müziğinin çeşitli örneklerini bu dönemde dinlemeye başlamıştır. Lise döneminde hususi Arapça dersleri almıştır.

Güngör ilk yazısını 16 yaşında iken Kırşehir'de mahalli bir gazetede yazar. Bir yıl sonra milliyette yazıları çıkmaya başlar. Fakat gerçek ismini gizli tutar. 1956 yılında liseden mezun olur. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt yaptırır. Hukuk Fakültesini okurken birçok yazar ve fikir adamlarıyla tanışır.

1956 yılında Fethi Gemuhluoğlu ile tanışır. Fethi bey Erol Güngör'ü Prof.Dr. Mümtaz Turhan ile tanıştırır. Mümtaz Turhan'ın teklif ve tavsiyesi üzerine 1957 yılında hukuk fakültesinden ayrılarak , edebiyat fakültesi felsefe bölümüne geçer. Üniversite öğrenciliği sırasında Fransızcasını geliştirir. Dekanlık tarafından memur olarak istihdam edilir. Üniversiteyi bitirdikten sonra, edebiyat fakültesinde Tecrübi Psikoloji kürsüsüne asistan olur.

1963 yılında "Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri " isimli ilk kitabı çıkar. 1965 yılında Hocası Mümtaz Turhan ile birlikte çalışması sonucu doktor olur. 1966- 68 yıllarında yol dergisinde yazılar yazdı. 1968 yılında Amerika'ya gitti. 2 yıl çalışmalarına orada devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra Sosyal Psikoloji alanında dersler vermeye başladı fakültede.

Güngör 1969 yılında askerliğin yedek subay olarak yapar. 1970 yılında "şahıslar Arasında İhtilaflarda Lisanın Rolü" başlıklı teziyle doçent olur. Doçent olduktan sonrada tercüme kitaplarını yayınlamaya devam etti. 1970 ile 80 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'nın çeşitli komisyonlarında, Yayın ve danışma kurulu üyesi olarak vazife yaptı. 1972 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Kürsüsüne başkan olur.

1973 yılında şeyma Taşçıoğlu ile evlenir. Güngör'ün tek çocuğu vardır. Turhan Güngör. 1974-77 yıllarında Ortadoğu gazetesinde yazıları yayımlanır. 1978 yılında "Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar" İsimli takdim yazısı ile Sosyal Psikoloji Profesörü oldu.

Güngör , çeşitli gazete ve dergilerde sürekli yazılar yazdı. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatında komisyon üyesi olarak görev aldı. Çeşitli seminerlere katılarak, kitapları ard arda yayınlandı. 1982 yılında Yüksek öğretim Kurulu Prof.Dr. İhsan Doğramacı' nın, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversite Rektörlüğünü sağlık sebeplerinden dolayı kabul etmedi.

1982 yılında " Prof. D.r. Doğramacı'nın Konya Selçuk Üniversitesi rektörlüğü teklifi geldi. Aynı sebeplerle bu teklifi geri çeviren Erol Güngör, Doğramacı' nın devamlı ısrarları karşısında daha fazla direnemedi ve Selçuk Üniversitesi rektörlüğünü kabul ederek Konya'ya gitti. Kısa süren bu görev sırasında üniversite ile halkın kaynaşmasını temin etti. Bu kısa dönemin izleri Konya'da halen canlılığını sürdürmektedir" (Yılmaz, 2006: 25).

1983 yılında rektörlüğünün sekizinci ayında , 24 nisan 1983'te İstanbul'dan Konya'ya doğru yola çıkmak üzere iken, evinin önündeki arabasının yanında , geçirdiği kalp sektesi üzerine, kırk beş yaşında iken vefat etmiştir.

1.2. Erol Güngör'ün Etkilendiği Kişiler

Erol Güngör gibi fikir adamlarının yetişmesi her zaman kolay olmamıştır. Her toplum kendisine yön çizecek fikir adamlarını yetiştirmiştir. Fikir adamlarının yetişmesinde birçok kişi ve yaşadığı dönem etkili olmuştur. Her insanı hayatı kucaklarken , çocukluğunun geçtiği ortam onun yetişmesi açısından çok önemlidir.

Erol Güngör 'ün yetişmesinde öncelikli olarak aile ortamı etkili olmuştur. Güngör ailesi okumaya karşı büyük bir iştihak duymuştur. Aile içerisinde Güngör'ün dedesi Hafız Osman Efendi, büyük edebiyatçılardan gazeller okur , torunlarına tekrar ettirmiş. Yine dedesi eski Türkçe divanlardan parçalar okur ve aile fertlerine de sırayla okutmuş. Aile fertleri içerisinde Erol Güngör'e en çok etki eden dedesi Hafız Osman Hamdi Efendi'dir.

Erol Güngör 'ün ağabeyi Emekli Tümgeneral Hidayet Güngör, dedesini şöyle anlatmaktadır. "...Büyük babam Hafız Osman efendi, Ahi EVRAN camisi imamlığı yapıyor. Gençliğinde Sultan Hamid devrini görmüş, medresede zamanın eğitim ve

öğretiminden nasibini almış güçlü bir adam. Çok gezmiş, sesi güzel, kendisi son derece yakışıklılığı içinde bulunan örnek bir insan tipi. Ermeni göçü sıralarında şehrin merkezinde iki katlı bir ermeni konağını satın almış, dört kızını evlendirmiş, oğlu ile yani babamız ve onun çocukları olan bizlerle oturuyor" (Güngör, 2006: 68).

Erol Güngör'ün babası ve annesi de bol bol kitap okuyunca çocukluğu oldukça verimli geçmiştir. Güngör'ün dayılarının bazıları hayatını kalemiyle kazanması ve dayılarının zengin bir kütüphaneye sahip olması ; Erol Güngör'ün küçük yaştan itibaren ciddi eserler okumasında etki etmiştir.

Erol Güngör'ün öğrenim çağında (ortaokul-lise) tarih konusunu kapsayan eserleri ve Türk düşüncesinde müstesna bir yeri olan Ziya Gökalp , Hilmi Ziya Ülken , Mümtaz Turhan ve Mehmet Kaplan' nın eserlerini okumuştur. Diğer taraftan Cevdet Paşa Tarihini, Tabari Tarihi gibi eski harflerle basılmış eserleri okuyup eski harflerle not almıştır. Erol Güngör lise tahsili esnasında Nihal Atsız, Rıza Nur 'un eserlerini okumuştur.

" Kesif bir okuma faaliyeti içinde olan Erol Güngör, Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in Yeni Sabah gazetesinde neşrolunan haftalık yazılarını keşfeder. Ülken'in "Büyük İhtidalar" başlıklı yazısı ile adeta büyülenir. Büyük felsefecinin kitaplarına yönelerek bulabildiklerinden Türk Tefekkür Tarihi, Millet ve Tarih şuuru, İctimai Doktrinler Tarihi, Tarihi Maddeciliğe Reddiye gibilerini okur. Erol Güngör , lise sıralarında bilgisi ile bu eserleri hakkıyla anlamadığını kabul ve itiraf eder. Fakat "Türk fikir aleminin senyörü" saydığı Prof. Hilmi Ziya Ülken'nin "eserlerini sadece karıştırmış olmayı" dahi kendisi için "bir iftihar vesilesi" sayar (Yılmaz,2006: 14).

Erol Güngör, Hukuk fakültesine devam ederken meşhur " Küllük" müdavimlerini tanıyor ve ders dışı zamanlarını oraya gelen hocalarını dinlemekle geçiriyordu. Buraya gelen hocalar arasında tarihçi Mükrimin Halil , Şair Asaf Halet Çelebi, Fethi Gemuhluoğlu'nun sohbetlerini kaçırmadığı bilinmektedir.

Erol Güngör'ün hayatın dönüm noktalarından biride hukuku fakültesinde okurken tanıştığı Mümtaz Turhan'dır. Mümtaz Turhan'ın isteği ile fakülte değiştirmiştir. Hocasının yanında ilmi sahada çalışmaya başlamıştır. Beklentileri ve ileriye dönük projeleri değişmiştir. Güngör akademik hayatına sosyal -psikoloji alanında devam

etmesi hocasının çizdiği çizgide devam etmiştir. Milliyetçilik çizgisi Ziya Gökalp - Mümtaz Turhan' dır. Yer yer her ikisini de eleştirse de temelde çizgi birbirine yakın.

Erol Güngör Marmara kıraathanesine gittiği zaman Mahir İz, Yahya Efendi Dergahında Abdullah Atay Efendi ve birçok düşünür -yazar şahsiyetleri dinlemiştir.

Güngör Mümtaz Turhan'dan sonra en çok etkilendiği kişilerden biri de DüNDAR TAŞER. Taşer'in Türk -İslam anlayışı ve şahsiyetine karşı derin bir bağlılığı ve sevgisi bulunmaktadır. Güngör yurt dışında bulunduğu zaman dünyanın önde gelen psikoloji profesörleri ile çalışmıştır. Muhakkak etkilenmeler olmuştur. Çok geniş yelpazede okuduğu birçok kişi onun fikir dünyasının oluşmasında etki etmiştir.

1.3. Erol Güngör'ün Fikirlerinin Oluşmasını Etkileyen Koşullar

Erol Güngör ile Attila İlhan'ın yaşadığı dönemler birbirine oldukça yakındır. Attila İlhan'ın uzun dönem yaşaması fikirlerinin olgunlaşması açısından önemli. Aynı durum Güngör için geçerli değildir. Güngör beklide en verimli olacağı bir dönemde vefat etmiştir. Güngör'de İlhan gibi bir cumhuriyet çocuğudur. Güngör'ün yetiştiği ailesi hem Osmanlı hem de cumhuriyet dönemini birlikte yaşamaktaydı. Güngör'ün aile ortamında dini değerler daha baskındır. Özellikle dedesi Hafız Osman Hamdi Efendi büyük etkisi olmuştur. Bununla birlikte babası cumhuriyet yönetimine ayak uydurmuş bir kişidir.

Güngör'ün aile içindeki kitap okumaya ve ilme olan düşkünlük onu derinden etkilemiştir. Yaşadığı Kırşehir ilinde Osmanlı geleneklerinin ve göreneklerinin derinlemesine hissedildiği , yaşandığı ortam onun kişiliğinin oluşmasında büyük katkı sağlamıştır. Çevresindeki medrese ilmi görmüş insanlardan aldığı derslerle ilim noktasında temellerini sağlam atmıştır.

... Hal ve tavrı, davranışlarıyla, konuşmalarıyla "ben büyüğüm" diyordu. Oyunlarını ağabeyi ve onların arkadaşlarıyla oynadı, öğretmenleriyle , öğretmen- öğrenci ilişkilerinin ötesinde münasebetler kurdu - lise öğretmeniyle fırsat bulduğunda camiye koşması Şehrin ileri gelenlerinden eczacı Mümtaz, otelci Galip, Hoca müfit (Sahir Kurtoğlunun babası, din alimi, eski mebus) kendi aralarında sohbet ederler ve bir de

bedeni ile bizim Erol bulunur, onların saltanat, meşrutiyet, cumhuriyet devrine ait görüş, düşünce ve değerlendirmelerinden yararlanmaması imkansız (Demirsoy, 2006: 56).

Güngör 'ün çocukluk döneminde yeni kurulan Cumhuriyetin eksiklikleri içerisinde eğitim almaya başlamıştır. Toplum içerisinde yenilikler ve devrimler yerleştirilmeye çalışılırken, toplumun binlerce yıldan getirdiği değerler arasında bir kaynaşma olduğu gibi yer yer çatışmalarda olmuştur. Güngör'ün çocuklu döneminde İsmet İnönü'nün tümüyle hakim olduğu dönemdir. Türkiye'nin batıya kapılarını iyice açtığı dönemdir.

Ellili yıllar, onun fikir yapısının oluştuğu yıllardır. Kırşehir siyasi mücadelenin değişik, çeşitli ve hızlı olduğu bir yer. Demokrat parti yeni iktidar olmuş, C.H.P. ile Atatürkçülük, inkılap, irtica konusunda şiddetli kavga içinde. Bu arada kim tarafından ve niçin yapıldığı anlaşılmayan (mahkeme kararına rağmen) Atatürk büstü kırılması olayı... Arkasından Millet partisi- D.P. kavgası, Osman Bölükbaş'ın en hızlı yılları, yoğun faaliyetleri, Kırşehir'in önce ilçe yapılışı ve sonra hatadan dönüş... Milliyetçiler Derneği'nin teşekkülü, yoğun faaliyetleri, bundan çekinen iktidarın derneği kapattırışı... Hepsi Erol 'un dikkatli gözleri önünde cereyan etmiş ve şüphesiz ki bunlardan etkilenmiştir (Demirsoy, 2006: 56).

Türkiye bu dönemde büyük ekonomik sıkıntılar içerisindedir. Bir yandan demokratikleşme çabaları diğer yönden tüm dünyayı etkileyen ikinci dünya savaşı Güngör'ün çocukluk dönemine denk gelmiştir. Güngör ortaokul ve lise eğitimini yaptığı dönem Menderes dönemidir. Güngör bu dönem içerisinde Osmanlı geleneği içerisinde yetişmiş büyük zatlardan Arapça- eski Türkçe- Astronomi, gibi alanlarda dersler almıştır. Çevresindeki "Divan " sohbetleri sayesinde şifahi kültürle bir çok hocadan istifade etmiştir. Yine bu dönemde gazetelerde yazı yazmaya başladığı dönemdir. Güngör hem modern eğitimi hem de geleneksel eğitimi bir arada almıştır. Bu yönü ile Attila İlhan'dan ayrılmaktadır. İlhan modern eğitim içerisinde yetişmiştir.

Erol Güngör 'ün hayatının dönüm noktalarından biri de hukuk fakültesini okurken Mümtaz Turhan hocayla tanışmasıdır. Mümtaz Turhan , Güngör'ü derinden etkilemiştir. Güngör'ün çalışmalarının ilmi bir metotla ele alması sayesinde olmuştur. Böylelikle akademik bir dünyanın içerisine girmiştir. Güngör'ün üniversite

hayatından ölümüne kadar Türkiye büyük çalkantılar yaşamıştır. Güngör bu dönemde kültür buhranı üzerinde durmuştur.

1960-80 yılları Türkiye için, hakikaten çok problemlili, çok sıkıntılı Türk kültürünün bir buhran dönemi idi. Bir kere 1960-1980 diyelim, bu yirmi yılda üç askeri darbe oldu. Bu bir gösterge olarak alınabilir. 1986' ların sonlarından itibaren bir iç çatışmanın içinde idi Türkiye. Bu kültürel buhran Erol'u çok yakından meşgul eden... Türk kültürünün en buhranlı dönemi idi diyebiliriz. Türkiye demokrasi ve sanayileşmeyi benimsemeye çalışıyordu ve bunun her ikisini de başarmakta çektiği sıkıntıları ile tezahür ediyordu memleketin umumi manzarası (Genç,2006: 63).

Erol Güngör'ün fikir hayatının oluşmasında Türkiye'de yaşanan olayların büyük bir etkisi vardır. Türkiye'de sağ -sol çatışmalarının en hararetli olduğu dönemde yaşadı. İhtilallerle birlikte Türkiye'de fikir hayatının keskinleştiği dönemdir. Kutuplaşmaların yoğun olduğu bir dönemde tarafsız olabilmenin tamamen ilmi olmanın zorluğu ortadadır.

Güngör , sosyal ilimci vasfının da büyük etkisi ile ele aldığı konularda yerli düşünceden hareket etmesi ; onu sosyalist düşüncesinin karşısındaki durumunu ve tutumunu iyice netleştirmiştir.

Erol Güngör'ün kısa ömrünün ve yazı hayatının büyük bölümü, sağ-sol kutuplaşmasının keskin olduğu koşullarda geçti. O da 'angaje' bir düşünce insanıydı; sağ cepheye hitap ediyor, solu -hafif tabiriyle- tehdit olarak algılıyordu. Erol Güngör 'ün belirgin bir vasfının sağcılık olduğu inkar edilemez: siyaseten taraf olmak , tavır almak anlamında sağcıdır ve yazılarının sadece içeriğine değil 'hararetinde' de sağcılığın damgası vardır (Bora, 2006: 358).

Güngör'ün yetişmesinde Yurt dışında kalmış olması önemlidir. Fikir dünyasının genişlemesi , ufkunun açılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Tercüme faaliyetleri onun zihin yapısının olgunlaşmasında büyük etki etmiştir. 1966-68 yılları arasında Amerika Colorado Üniversitesinde Davranış Bilimleri Enstitüsünde çalışmıştır.

1.4.Erol Güngör'n Benimsediği Fikirler

Erol Güngör, Türkiye'de Türk milliyetçiliği yelpazesinin dışında, sosyal bilimler alanında en büyük isimlerden biridir. Güngör, fikren muhafazakar, demokrat bir milliyetçilikle zihnen sosyal bilimlerin bir sentezidir. Güngör'n ideolojik diyebileceğimiz milliyetçiliği de sosyal bilimler disiplini içerisinde ele almıştır.

Güngör , her şeyden önce fikri esas almıştır. Fikir namusu diyebileceğimiz bir hassasiyet içerisinde tutumunu hiç değiştirmeden devam etmiştir. İlmi olma vasfını ön planda tutması onu farklı fikirlere karşı daha hoşgrl yapmıştır. Kendisine bir röportajda yöneltilen "Sizce bir gazete ,bir fikir gazetesi nasıl olmalıdır?" sorusuna şöyle cevap vermiştir. " Bizde fikir gazetesi olmak isteyenler bunu genellikle belli bir ideolojik veya siyasi tavır almak suretiyle gerçekleştireceklerini zannetmişlerdir.Fikir daima serbestlik,açıklık ve genişlik isteyen bir şeydir. Partizanlığın olduğu yerde fikir olmaz. Bir gazetenin elbette kendine göre bir bakış açısı olacaktır, böyle olması bizzat fikir bakımından gereklidir; fakat düşüncenin daima gelişmeye açık tutulması, bunun için de dürüstlük , esneklik, müsamaha ile hareket edilmesi şarttır. Gerçekten fikir sahibi olanlar bunun ne demek olduğunu çok iyi bilir, fikir adamı olmayanlara anlatmak ise hemen hemen imkansızdır" (Yurt, 2006: 89).

Güngör'n fikirlerinin temel hareket noktalarından biri de milliyetçiliktir. Güngör , Milliyetçilik konusunda Gökalp- Turhan çizgisinde olmuştur. Fakat bu geleneksel çizgiye büyük eleştiriler getirmiştir. Güngör milliyetçiliği hiçbir zaman dar kalıplar içerisine hapsetmemiştir. Milliyetçiliğin zamana göre sürekli değişebileceğini ama ortadan kalkmayacağını savunmuştur. "Güngör, sosyal bilimler metodolojisini ustalıkla Türk toplumu ve kültür meselelerine uygulayarak Türk Milliyetçiliği düşüncesini bilimsel anlayışla üretilen bilgilere dayandırmayı gerçekçi ve esaslı bir tercih haline getiren ve bunu başarıyla örneklendiren bir düşünür olmuştur" (Bilgin, 2006:118).

Güngör'n milliyetçilik anlayışı bütün fikir dünyasına yansımış , Türk toplumuyla alakalı her soruna çözüm üretirken milliyetçiliği elden bırakmamıştır. Güngör milliyetçiliği ele alırken serbest kültürel değişimi ve modernleşmeyi ustalıkla birleştirme gayreti içerisindedir.. " Erol Güngör'n tarih anlayışı, uygarlık ve

kültürümüze bakış açısı onun milliyetçiliğini şekillendirir. Onun milliyetçiliğinde kurucu öge tarih ve uygarlığımızı kuran iradenin millet bilincine yansımadır. Bunun milliyetçilik halinde şekillenmesi imparatorluğun içerisinde mümkün olmuştur. Bu bakımdan bizim milliyetçiliğimizin bir ırk ve öteki kavramı yoktur. O muhtelif Türk toplulukların ya da imparatorluk bünyesinde içerisinde akraba haline gelmiş toplulukların bulunduğu 'ortak kültürü' milliyetçiliğimizin çerçevesi sayar. Çünkü milletimizi oluşturan bu ortaklıktır (Bilgin, 2006:118).

Erol Güngör , Türkiye'nin buhranlı olduğu dönemlerde de demokrasiyi savunmuştur. Demokrasiyi tamamen iyi olmayacağını belirtirken , Türk toplumu içinde vazgeçilmeyeceğinin altını çizmektedir. Güngör milliyetçilik ile demokrasiyi ortak bir zeminde birleştirme gayreti içerisinde. Milliyetçilik milli hakimiyet manasına geldiği için demokrasi onun vazgeçilmez bir parçası olarak kabul ettiğinden milliyetçilikle demokrasi arasında uyumsuzluk gibi görünen haller esasta değil, şekilde olduğunu belirtmektedir.. Demokrasi her haliyle mutlak iyidir denemeyeceği gibi çoğunluğun yanılmayacağını garanti edemeyiz.

Erol Güngör, yerli kültür unsurlarının modernleşme süreciyle kurduğu ilişkileri milliyetçilik bağlamında ele alarak, milliyetçiliği bir modernleşme ideolojisi olarak bir halkın kendi geçmişiyle geleceği arasında manevi bağları üretecek bir dünya görüşü olarak yorumlar. Bu bakımdan Erol Güngör için demokrasi ve milliyetçilik ilişkisi konjonktürel değil, tarihsel ve sosyolojik birlikteliklerdir(Bilgin, 2006: 130).

Erol Güngör , demokrasinin varlığını zorunlu görürken inkılapçılığa karşı bir tavır sergilemiştir. Bu tutumuyla Attila İlhan'dan bariz olarak ayrılmaktadır. İdeal düzen olarak "demokrasiyi" savunan ve önemseyen Güngör, aynı zamanda "demokrasi" ile "inkılapçılık" hareketinin bağdaşmayacağını, çünkü inkılapçılığın yapısı itibarıyla anti-demokratik olduğunu iddia etmektedir. Ona göre; İnkılapçılar ve sonra onların devamı olan devrimciler yeni nesilleri bir milletin Batı'yı model edinmek zorunda bulunan çocukları olarak gördüler ve öylece yetiştirmeye çalıştılar. Kapitalist Batı dünyasına karşı bütün nefretlerine rağmen, Marksistler de Batıcıdılar; zaten onların çıkışı Batı kültürü içinde bu kültüre yine Batı'nın bir reaksiyonu olmuştur.

Erol Güngör , ele aldığı konularda ideolojik yaklaşımlardan mümkün olduğu derecede kaçınmıştır. Sosyal bilimler çerçevesinde sosyolojik değerlendirmelerde bulunmaya çalışmıştır. Şahıslardan ziyade fikir bazında değerlendirme içerisine girmiştir. Sosyal bilimlerde ele alınan konularda tamamen objektif değerlendirmelerde bulunmak imkansızdır. Güngör, bütün eserlerinde yerellik ile evrensellik arasında gidip gelmiştir.

Erol Güngör sosyal bilimci olarak öncelikle kültür konusuna yoğunlaşmıştır. Esas hedefi , kültürümüzün geçirmekte olduğu büyük buhranı çözmek ve analiz etmektir. Elde edilecek analizler sonucunda çağdaş bir Türk kültürü oluşturmaktır. Attila İlhan, ulusal kültür bileşimine ulaşırken Marksizm'i temele alırken , diyalektik yöntemi uygulamaya çalışmıştır. Güngör, yerli geleneklerden hareket ederek kendine göre bir sentez elde etmektedir. Güngör, mümkün olduğu kadar ideolojik kalıplardan hareket etmemektedir. Güngör kültür konusunda Ziya Gökalp ve hocası Mümtaz Turhan'ın büyük etkisi vardır. Güngör , kültürle ilgili bazı konularda Ziya Gökalp ve hocasından ayrılmaktadır.

Erol Güngör, Türk Milliyetçiliği içinde Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan geleneğini devam ettiren ve bu geleneği daha demokratik, İslam ve Osmanlı kültürüyle daha barışık bir şekilde muhafazakar ve liberal renklerle yeniden kuran bir isimdir. Güngör, Gökalp'ın kültür medeniyet ayrımını reddederek ; Hocası Turhan'dan daha radikal bir modernleşme taraftarı olarak ayrılmaktadır. Turhan'ın aksine, hızlı sanayileşmeden korkmamakta , sanayileşmenin Türkiye'de mecburi kültür değişmelerini dayatan bürokrasinin gücünü kıracağı tahmin etmektedir. Türkiye, bu şekilde demokratik bir ortamda, sosyal bilimlerin yardımı ve serbest kültür değişmesi yoluyla çağdaş bir Türk milli kültürü yaratabilecektir(Yılmaz, 2006: 166-167).

Erol Güngör , yaşadığı dönem itibariyle siyasetin çok hızlı değiştiği ve günlük politikaların her yere bulaştığı bir dönemdir. Attila İlhan günlük politika konularını yakından takip etmiştir. Ve sürekli yazı yazmıştır. Güngör ise günlük politikadan kaçınmıştır. Bir anlamda ilim kürsüsünü siyaset kürsüsüne tercih etmemiştir. Milliyetçi- muhafazakar çizgisi onu sürekli bir partinin üyesi gibi algılanmasına neden olmuştur. Fakat Güngör , kendi çizgisinde olan kişileri de eleştirmekten çekinmemiştir.

Güngör fikirlerini ortaya atarken birçok unsuru bir arada harmanlamıştır. Bir anlamda sentez insanıydı diyebiliriz. Din- kültür- milliyetçilik- tarih- modernizm -batılılaşma - aydın vb. birçok konuda uzlaştırıcı tavır sergilemiştir. Ele aldığı konuları değişen Türkiye ve dünya şartlarını hesaba katarak ; ilim adamı olmanın getirmiş olduğu vasıfları kullanarak sentez oluşturmaya çalışmıştır.

Güngör'ün fikri yapısının oluşmasında en önemli etkenlerden biri de dindir. Güngör ele aldığı konularda dini göz ardı etmemiştir. Attila İlhan, Türkiye meselelerini değerlendirirken din gerçeğini görmezlikten gelirken , Güngör din eksenli görüşler ortaya koymaktadır. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki ,Güngör din alimi değil , dini meseleleri merkeze alarak hareket etmemiştir. Bu konuda en önemli tavrı , ele aldığı konularda dinin etkisini hak ettiği ölçüde vurgulamaya çalışmıştır.

Güngör ,fikirlerini ortaya koyarken özgürlükçü bir tavır sergiler. Hoşgörülü ve uzlaşmacı bir tutum sergilemektedir. Laikliği kabul ederken, devlete düşen görevi de belirtmektedir. Güngör, halkın dini talepleri yoğun olduğundan dolayı din eğitiminin zorunlu olması gerektiğini savunur. " Laiklik inanç hürriyetidir yoksa cahillik hürriyeti değil" sözüyle yapılması gerekeni belirtir. Güngör , cemiyet hayatında insanların bir arada yaşayabilmesi ve millet olabilmenin en önemli etkenlerinden biri de ahlak olduğunu savunmaktadır. Ahlakın kaynağının din olduğunu söyler.

Güngör toplumsal meseleleri ele alırken sosyolog gözüyle değerlendirmelere tabi tutar. Demokrasinin zaafa uğradığı dönemlerde o, demokrasinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Demokrasiyi, özgürlük ve refah için bir vasıta olarak gören Güngör, muhalefetin önemine vurgu yapmakla beraber, insanların hak ve hürriyetlerini rejime zarar vermeyecek şekilde kullanmalarının öğrenmeleri gerektiğine işaret eder.

1.5. Erol Güngör'ün Eserleri

Telif Eserler

1-Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak

2-Dünden Bugüne Tarih Kültür ve Milliyetçilik

- 3-İslam'ın Bugünkü Meseleleri
- 4-İslam Tasavvufunun Meseleleri
- 5-Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik
- 6- Türk Kültürü ve Milliyetçilik
- 7-Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri
- 8-Tarihte Türkler
- 9-Kelâmî Sahada Estetik Yapı Organizasyonu
- 10-Şahıslar Arası İhtilafların Çözümünde Lisanın Yönü
- 11-Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar
- 12-(Emin Işık İle Birlikte) Ahlak Lise II.
- 13-(Emin Işık İle Birlikte), Ahlak (Dersleri) Orta III,

Tercüme Eserler

- 1-Batı Düşüncesinde Büyük Değişme
- 2-Dünyayı Değiştiren Kitaplar
- 3-İktisadi Gelişmelerin Merhalesi
- 4-Sosyal Psikoloji
- 5-Yirminci Asrın Manası

2.1 Attila İlhan'ın Hayatı

Attila İlhan'ın nüfus kaydındaki resmi adı tam olarak ; Attila Hamdi İlhan'dır. Hamdi adı, baba tarafından dedesi Gürün Kadısı Mehmet Hamdi Efendi'den Gelmektedir. Nüfus kaydında; Babasının adı: Muharrem Bedrettin (Günlük yaşamda Kısaltılarak Bedri İlhan Bey), Annesinin adı : Emine Memnune (Günlük Yaşamda kısaltılarak Memnune Perihan Hanım) dır.

15 haziran 1925 Tarihinde İzmir'in Menemen İlçesinde dünyaya gelmiş, 10 Ekim 2005 tarihinde İstanbul / Kanlıca' da gece saat 23.00 de vefat etmiştir. Attila İlhan'ın hiç çocuğu olmamıştır.

Attila İlhan Baba tarafından İç Anadolu'ya, hatta Kafkaslara kadar uzanmaktadır. Baba tarafından dedesi Mehmet Hamdi Efendi'nin babası İsmail Hoca Kafkas kökenli olduğu söylenmektedir. Gürün camiinde bulunan kendi el yazması Kur'an-ı Kerim'de İsmail İlhani adı ve mührü vardır. Ailenin İlhan soyadının kaynağı, bu mühürdür. Attila İlhan daha sonra yaptığı araştırmalarda şecere olarak İlhanlılara kadar soylarının dayandığını belirtmektedir.

Attila İlhan anne tarafından, bir yönden Şam'a (annesinin annesi tarafından) bir yönden de Alaiye'ye (Alanya-annesinin babası tarafı) uzanır. Menemen'e yerleşik eşraftan Arap Hasan Efendi ile yine Şam kökenli Binnaz hanımın kızıdır. Arap hasan Efendi'nin iki oğlu ile bir kızı vardır. Arap Hasanın Kızı Zekiye'nin kızı Memnune Attila İlhan'ın annesidir.

15 Haziran 1925'te Menemen'de doğdu. İlk ve orta eğitiminin büyük bir bölümünü İzmir- Karşıyaka ve kaymakam olan babasının işi dolayısıyla gittikleri farklı bölgelerde tamamladı. İzmir Atatürk Lisesi birinci sınıfındayken hapse düştü. " ... işte o sıralarda bir genç kızla mektuplaşıyorduk. O mektuplarda ona Nazım Hikmet'ten söz ediyordum falan. Bu mektuplar yakalandı. Onun üzerine bizim hepimizi derlediler topladılar; 1941 Şubatında tutuklandım. Ondan sonra hemen okuldan kovuldum." (Ankara ,1996:17) Okula ancak üç yıl sonra, babasını dava açması sonucu Danıştay kararıyla döndü ve İstanbul Işık Lisesi'ne yazıldı. Lise hayatında oldukça başarılı bir öğrenci oldu. Fakat sosyalist eğilimlerine ara vermedi. "... Benim lise tahsilim boyunca ve lise tahsilinden sonra Işık lisesi'nde pansiyon gibi kaldığımız seneler

boyunca Sansaryan Han'a gidip gelmeme engel olmadı. Polis alıp götürüyordu beni. Çünkü ben 1940'lardan itibaren Türkiye'deki sosyalist hareketle ilişkiye girmiştım" (Ankara, 1996: 19).

Lise son sınıftayken amcasının kendisinden habersiz başvurduğu CHP Şiir Armağanı'nda ikincilik ödülünü aldı. Türkiye'nin önde gelen şairlerinin katıldığı bir yarışmada ikinci olması Attila İlhan'a şöhretin kapılarını aralamıştır. Yarışmada birinciliği Cahit Sıtkı Tarancı, üçüncülüğü ise Fazıl Hüsni Dağlarca almıştır. İlhan kendi deyimiyle " Edebiyat aleminin üstüne paraşütle indim..."

Attila İlhan matematik veya astronomi okumak istiyordu. Babasının yönlendirmesiyle 1946'da İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu. Üniversite yıllarında ilk şiirleri Yığın ve Gün gibi dergilerde yayımlandı. 1948'de ilk şiir kitabı 'Duvar'ı kendi imkânlarıyla yayımladı.

1951'de Gerçek gazetesinde yayımlanan yazısından dolayı kovuşturmayla uğrayınca Paris'e gitti. Paris'e gitme sebebi ise " ... Militan Attila İlhan var; çünkü Hukuk'un ikinci sınıfında Nazım Hikmet'i kurtarma hareketine katılmak üzere Paris'e gidiyorum. Cengiz'de benimle gelmişti. Beraber gittik o işe biz... 51'e, 52'ye kadarki hayat; tamamen hareketin içinde geçmiş, çeşitli siyasi polislerle başımın derde girdiği yıllar" (Ankara, 1996 :20).

Fransa'da kaldığı dönemlerde Fransızca'yı ve Marksizmi öğrendiği yıllardır. 1950'li yılları İstanbul-İzmir-Paris üçgeni içerisinde geçiren Attilâ İlhan, bu dönemde ismini yavaş yavaş Türkiye çapında duyurmaya başladı. Kitapları baskı yapmaya başladığı dönemdir. "Toplumcu Gerçekçi Sosyalist" çevre içerisinde yer aldı. Fakat aydın düşüncüyü savunanlarla ayrılmaya başladığı dönemdir. Yurda döndükten sonra, hukuk fakültesine devam etti. Hukuk fakültesinde son sınıf öğrencisi iken, gazeteciliğe başlamasıyla beraber öğrenimini yarıda bıraktı. Sinemayla olan ilişkisi, yine bu dönemde, 1953'te Vatan gazetesinde sinema eleştirileri yazmasıyla başladı. Bu dönemde Türk sinemasının içerisindekilerle dostluklar kurmaya başladı.

1957'de Erzincan'da askerliğini yaptıktan sonra, tekrar İstanbul'a dönen Attilâ İlhan sinema çalışmalarına ağırlık verdi. 15'e yakın senaryoya Ali Kaptanoğlu adıyla imza attı. Sinemada aradığını bulamayınca, 1960'ta tekrar Paris'e gitti. Sosyalizmin geldiği

aşamaları ve televizyonculuğu incelediği bu dönem, babasının ölmesiyle sona erdi. İzmir'e dönen Attila İlhan, Demokrat İzmir gazetesinin başyazarlığını ve genel yayın yönetmenliğini yürüttü. Aynı yıllarda, şiir kitabı olarak 'Yasak Sevişmek' ve 'Aynanın İçindekiler' serisinden 'Bıçağın Ucu' yayımlandı. 1968'de evlendi, Biket hanımla evlendi.15 yıl evli kaldı. Attila İlhan'ın bilinçli olarak Çocuk sahibi olmamıştır.

1973 yılında Bilgi Yayınevi'nin danışmanlığını üstlenerek Ankara'ya taşındı Atillâ İlhan. 'Sırtlan Payı' ve 'Yaraya Tuz Basmak'ı Ankara'da yazdı. 1981'e kadar Ankara'da yaşayan yazar 'Fena Halde Leman ' adlı romanını tamamladıktan sonra İstanbul'a yerleşti. İstanbul'da gazetecilik serüveni Milliyet ve Gelişim Yayınları ile devam etti. Bir süre Güneş gazetesinde yazan Attilâ İlhan, 1993-1996 yılları arasında Meydan gazetesinde yazmaya devam etti. 1996 yılından beri sürdürdüğü Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazılarına sağlık sebepleriyle son vermişti.

1970'li yıllarda Türkiye'de televizyon yayınlarının geniş kitlelere ulaşmasıyla beraber Attilâ İlhan da senaryo yazarlığına döndü ve 'Sekiz Sütuna Manşet', 'Kartallar Yüksek Uçar', 'Yarın Artık Bugündür' gibi beğenilen dizilerin çekilmesini sağladı.

İstanbul yıllarında, gününü Divan Pastanesi'nde (daha sonra The Marmara'da) okuyup dostlarıyla sohbet ederek geçiren Attilâ İlhan'ın her dönem genç bir izler kitlesi olmuştu. Türk edebiyatının en karizmatik ve etkili kişiliklerinden biri olan şair, edebi ve siyasi mücadeleleriyle de hatırlanacak. Yaşamının son günlerine kadar inandığı görüşleri anlatmayı sürdüren Attilâ İlhan, yıllarca pek çok şairle hararetli polemiklere girmişti. Bu nedenle ona kızgın ve kırgın pek çok kişi var; ama hiçbiri onu büyük aşkların ve büyük duyguların unutulmaz şairi olduğu gerçeğini yadsımıyor.

Attila İlhan 10 Ekim 2005 İstanbul- Maçka'da vefat etmiştir.Yeni bir şiir kitabının hazırlığını sürdüren şair, iki de roman üzerinde çalışıyordu. 'Gazi Paşa' adlı romanı yarım kalan haliyle kasım ayında İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkacak. 'Allahın Süngüleri'nin ikinci cildi ise tamamlanamamış haliyle kaldı.

2.2. Attila İlhan'ın Etkilendiği Kişiler

İlhan'ın çocukluk ve gençlik yıllarına baktığımızda, Nazım Hikmet başta olmak üzere, Şolohov, Gorki, Reşat Enis, Aka Gündüz, Esat Mahmut Karakurt gibi yazar ve düşünürleri okuduğunu görüyoruz. Örneğin daha ortaokul sıralarında iken Nazım hayranlığı başlamıştır. " 1938'de Balıkesir Lisesi'nde yatılı okurken, bir tesadüf eseri Nazım Hikmet'in şiiriyle karşılaştım; henüz lise edebiyat kitaplarında adı silinmemişti, yüksek sınıftaki öğrencilerden birinin kitabında, Yalınayak şiiri vardı, bu kadarı bana yetti, her kitapçıya Nazım Hikmet'in kitaplarını sormaya başladım; adamlar dehşete düşüp beni kovuyor, ben buna bir sebep veremiyordum.İşin aslını sonradan öğrendim, Nazım bence büyük bir haksızlığa uğramıştı,bunu bugünde böyle düşünüyorum, bu da benim ondan , onun fikirlerinden yana olmam için yeterliydi..." (Karaosmanoğlu, 1996 :82-83).

Attila İlhan'ın lise öğrencisi iken 1941 şubatında tutuklandı. Tutuklanma sebebi ise bir kız arkadaşına Nazım Hikmet'ten söz eden mektuplar yazması idi. Attila İlhan' nın eğitim hakkı elinden alınmasına rağmen Nazım Hikmet'i okumaktan vazgeçmemiştir. İlhan daha sonraki dönemde Nazım Hikmeti kurtarmak için Fransa'ya gidecektir.

"Beni etkileyen sanatçılar elbette var. Gayet tabii var: Nazım. Nazım yüzünden benim hayatım değişti. Nazım beni etkiledi ama Nazım'ın etkisi yalnız değildir. Ben şiire başlayıp sonra romana geçmiş biri değilim. Hepsi beraber başladı. Bunun için ben bir taraftan roman okudum. Bunları inadına söylerim. Çünkü hocalar bunun tam aksini söylerler. Ben şiir okurken bir taraftan roman okudum. İnanılmaz sistemsiz okuyan bir çocuktum. Jules Verne'i ve Balzac'ı okuyordum, ama aynı zamanda Kerime Nadir Hanımı da okuyordum. Karma karışık böyle.. ama bu okumaların içerisinde beni ilgilendirenler vardı, hiç ilgilendirmeyenler vardı. Mesela Andre Gide, beni hiçbir zaman etkilemedi. Gittim, hayatını okudum. Hakikaten tanısaymışım hiç sevmezmişim. Balzac beni çarptı, Dostoyevski beni çarptı, Gorki beni çarptı..." (Arseven, 2003: sayı 42-43).

"Serbest Gazeller ve Drong Nach Oston şiirlerinde tarihi şahsiyetler, şairler ve Attila İlhan'ı etkilemiş insanlarla karşılaşırız. Baki, Ahmet Haşim, Nazım Hikmet, Aşık Paşa, Enver Paşa, Nur Vahidof, Sultan Galiyef, Allende, Lawrence ve Cemal Paşa gibi

şahısların bir kısmı Attila İlhan'ı etkilemiş, bir kısmı da şiirlerinde konu alınan tarihsel dönemlerde önemli rol oynamışlardır. İstanbul işgalini konu alan şiirlerde Mürüvvet Hanım ve Eşref Bey,tarihsel olayların sunulmasında hareket noktası görevindedirler.Sieber Paşa, Yüzbaşı Schröder ve Scheidemann gibi şahıslar da işgal yıllarının anlatılmasında manzarayı kuvvetlendiren faktör durumundadır(Çelik, 2000: 8-9).

İlhan, özellikle mili konuları işleyen (halk ozanı) düşünürleri, yazarları benimser. Bu anlamda, edebiyattaki "garip Akımı"na pek sıcak bakmaz. Garipçileri, "tatlı su frengi alafrangalığı" olarak nitelendirerek; yozlaşan beşeri ve sosyal derinliği olmayan bir düşünce akımı olarak görür. Bu anlamda İlhan, Köroğlu, Dadaloğlu, Kul Mustafa,Dertli, Gevheri, Zihni,Yunus Emre,Pir Sultan Abdal, Bayrami, Kaygusuz gibi ozanları baş tacı ederek "gerçekçi düşünürler bunlardır" der. Yer yer İlhan'ın şiirlerinde ve düşüncelerinde de Anadolu ozanlarının etkisi görülür. Temel uğraşları Anadolu'yu işlemek olan bu ozanlar, İlhanın Anadolu'yu algılamasında da yol gösterici olmuşlardır.

Yine İlhan'ın geniş bir tarih ve kültür birikiminin yansıması olarak şu önemli şahıslardan etkilendiğini belirtebiliriz. Mustafa kemal Atatürk, Karl Marks, Mahmut Yesari Bey, Sermürettip Nurettin, Benaoya Hüsamettin Usta, Eleşkirtli Mustafa, Cebir Bey, Billie dave, Madam Kohenka, Prenses Tahiyya, Şefik Hüsnü Bey, Madam Saniye Naşit, Kraliçe Kristin, Sultan Murat, Dimitri Petroviç, Çaykovski, Aleksander Puşkin, Svetlana Radiçeva.

2.3. Attila İlhan'ın Fikirlerinin Oluşmasını Etkileyen Koşullar

İlhan her şeyden önce, bir Cumhuriyet çocuğudur.Bununla birlikte yetiştiği ailesi, hem Osmanlı dönemini hem de Cumhuriyet dönemini birlikte yaşamaktaydı. Ancak ailesinin Cumhuriyeti benimsemesi ve kendisinin deyimi ile demokratik bir aile içi yaşamın olması kuşkusuz İlhan'ın sonraki yaşamını da etkilemiştir.

İlhan'ın çocukluk döneminde yeni kurulan Cumhuriyetin eksiklikleri içerisinde eğitim almaya başlamıştır. Toplum içerisinde yenilikler ve devrimler yerleştirilmeye çalışılırken, toplumun binlerce yıldan getirdiği değerler arasında bir kaynaşma olduğu dönemdir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma hamleleri seri bir şekilde yapılmaya çalışılırken ekonomik sıkıntı en önemli faktördü. İlhan'ın Kemalist düşüncede olmasının en önemli sebeplerinden biri de , ilk ve orta öğretimini ,kendini Cumhuriyet ve rejimini , (Atatürk devrimlerini) yerleştirmeye adanmış eğitimcilerin etkisidir. Daha sonraki dönemlerde Nazım Hikmet'in şiirleriyle ve sol düşünceyle tanışması dünya görüşünün şekillenmesinde ve belirginleşmesinde etkili olmuştur. İlhan sol çizgi ile Kemalist anlayışı birleştirerek yoluna devam etmiştir.

İkinci dünya savaşı yıllarında Türkiye'de var olan sosyal ve siyasal ortam; tek parti diktasının varlığı, sıkı yönetimin uygulamaları, askeri mahkemeler ve sansaryan hanı olayları İlhan'ın İsmet İnönü'ye tepkisinin giderek artmasına ve düşünsel yönünün tayininde belirleyici olmuştur.

İlhan Tek parti döneminden memnun olmadığı gibi Demokrat parti döneminden de memnu değildir. Demokrat parti döneminde sol görüşte olanlara baskı uygulandığı kanaatindedir. İlhan, Menderes döneminin yani Demokrat Parti döneminin kendisini kısıtladığını belirtmektedir. O, Demokrat Parti dönemini; Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana oluşan ticari burjuvazi ve zirai kapitalistlerden oluşan eşrafların soyut devlet kavramıyla varlık bulan baskıcı bir anlayış olarak niteler.

" İlhan, eserlerini oluştururken, özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllardaki dönemlerde karamsar, duygu ve düşünceleri özdeyişleri; İstanbul'un, ülkenin insanlarıyla ilgili görüntüleri, yoksunları, mutsuzlukları dile getiren öğelerden oluşturmuştur. Özellikle Demokrat Parti döneminde, baskının artarak hissedildiği, düşünce ve sanat adamlarının (aydınların), oluşturdukları toplumcu örgüt ve ortaya koydukları ürünler için davalarının, engellemelerin yapıldığı dönemdir. Düşünce adamları ya susmakta ya da susturulmaktadır. Bu keskin sert rüzgar İlhan'ı da çarpmıştır. Artık İlhan'da bireysel konuları işlerken, toplumsal sorunları bir tarafa bırakmış, başta aşk ve umutsuzluk olmak üzere, yalnızlık, bunaltı, umutsuzluk ve yolculuk gibi öznel konuları tema

olarak seçmiştir. Böylece dönemin baskısını üzerinden atmaya çalışmıştır (Ünlü ve Özcan, 1991: 152-153).

1940 yıllarında ve onun devamı sayılabilecek 1950'lerde de, Türkiye tek parti diktasının yeşerttiği ve palazlandığı Garip şiiriyle, Köy Enstitülerinin romantizminden üretilen bizim köy gerçekliğini yaşamıştır. Resmi tutum buydu, tutumun dışına çıkan sanatçıların sivrileşme şansları hemen hemen yoktu. Özellikle toplumcular, yalnız sanat alanında değil, sanat dışı alanlarda da türlü baskılarla karşı karşıya kalmaktaydılar. İlhan, İnönü dönemini dikta olarak kabul ederken , birçok alanda Atatürk düşüncelerinin dışına çıktığını belirtmektedir. İlhan'a göre Mustafa kemal Atatürk öldükten sonra, başarıyla sonuçlanmış bağımsızlık savaşı ve ardından gerçekleştirilen kültür savaşı, İsmet İnönü döneminde amacından saptırılmıştır. 1940 ve sonrası yıllarda Halk Partisi anlayışı ve bürokrasisi faşistleşmeye başlamış. Kuvayi Milliye ruhundan uzaklaşmıştır. Ancak görünüşte ve edebi söylemde bir devrimcilik ortada tutulmaya çalışılıyordu.

"İsmet Paşa Cumhurbaşkanı olana kadar oldu. Herkes sanıyor ki İsmet Paşa Atatürk'ün kaldığı yerden devam etti,hayır! Mustafa Kemal Paşa hayatı boyunca bağımsız bir Türkiye savaşı verdi. Hiçbir zaman batıyla ittifak yapmadı. Batılılaşma diye bir kelimeyi ağzına hiç almadı. Oysa İsmet Paşa iktidara gelir gelmez batıyla ittifak anlaşması yaptı. O anlaşmanın gizli olarak neler içerdiği sonradan meydana çıktı. 1940'lı yıllarda ben lisedeydim, o zaman birden bire Yunan Latin temeli üzerinde bir kültür devrimine kalkıştılar. Biz liselerde Yunan Latin eserlerini ders gibi okumaya başladık. Hatta Latince okutan liseler açıldı. ...

Bu yanlış şiddetli bir şekilde 10 yıl sürdü; gençlerde çok hasar yaptı. Çünkü o zaman CHP iktidar partisiydi. Onun sözcülerinden birisi Nurullah Ataç'tı. Nurullah Ataç'ın Vatan Gazetesi'nde 'Biz Yunanca Latince öğrenemediğimiz için geri kaldık' diye yazılar bulursun. Alenen devletin resmi fikri olarak söyleniyordu bu. Batı Hıristiyan kültürünün tamamen adaptasyonu. İsmet Paşa zamanında bir seçkinler oligarşisi oluştu Türkiye'de. Türkiye'de ilerencilik kültür bazında konuşulur halbuki ilerencilik iktisat bazındadır."<http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=3&prnId=5&hnd=1&ord=4&dbId=305>)

" İşte o dönemin çocuğuyum ya. 40'ların sonundan başlayarak, edebiyat alanını kaplamış tek parti sanatında bir huruç hareketi düşünmüşümdür. Elbette toplumcu platform üzerinde geliştirilen ve yürütülen bir hareket olacaktır bu. Dolayısıyla toplumsal ve gerçekçi. Öyle de oldu. 1950'lerin başlarında, zamanın ünlü ve önemli sanatçıları son derece sıkı bir toplumsallık targaından geçirmeye başladım. Yazdığım eleştiriler, ortalığı bir hayli karıştırdı. Hem Cumhuriyet Halk Partisi ilericilerinden, hem ırkçı Turancılardan. O kadar etkin olarak değilse de, kısmen toplumculardan şiddetli tepkiler aldım. Aynı şiddetle cevap verdim((Ünlü ve Özcan 1991: 160).

İlhan'ın yaşadığı dönem, Türkiye'de kapitalizmin yerleştirilmeye çalışıldığı ve bu nedenle sancılı bir süreçtir. Bu bağlamda İlhan'ın düşüncelerinde de şu ana temalar görülür (Kongar 1993:127);

1. Ana tema Türkiye'de kapitalizmin genel gelişme sürecidir.
2. Bu tema çerçevesinde toplumsal ve ekonomik oluşumlar tarihin yeniden değerlendirilişi çabası içinde sergiler
3. Gerek tarihin yeniden değerlendirilişi, gerek toplumsal olayların kapitalistleşme süreci çerçevesinde verilmesi, teknik olarak her türlü bireysel etkileşim ve hatta sapıklıkları kapsayacak bir örüntü içinde adeta bir Marx-Freud biresiminin arayışını andırır biçimde işlenir.

Attila İlhan, Demokrat parti döneminden sonra , oluşturmuş olduğu fikir dünyasını hep muhafaza etmiştir. Türkiye'de meydana gelen üç ihtilale şahit olmuştur. Çeşitli siyasi düşüncedeki partiler iktidara gelmiş. Uzay çağının kapılarının aralandığı dönemi , astronomiye merakıyla beraber takip etmeye çalışmıştır. Teknolojini hızlı bir şekilde ilerlediği ortamı yaşamıştır. Türkiye'nin son 70 yılını bilinçli bir şekilde takip etmiştir. Sürekli Türkiye üzerine yazılar kaleme almıştır. Fakat gençlik yıllarında benimsediği çizgiyi terk etmemiştir.

İlhan, Türkiye'de Batı'daki biçim ve anlamıyla toplumsal sınıfların oluşmaması nedeniyle, Türkiye'de sol eylem ve hareketlerin, hep başarısız olduğunu,örneğin işçi sınıfı üzerine solculuk yapanların bir sonuca ulaşamadıklarını belirtir.İlhan'a göre, bu aslında Cumhuriyet Türkiye'sinin dramını da sergiliyor. İlhan,Batı uygarlığının üst

yapısal düzenlemeleri alarak, bunlar yoluyla,alt yapısal belirleyicilerin üretilmesine çalışılmasının ve bu arada alt yapısal belirleyicilerin ürünü olan sosyalizmin de bir taklit ve özentisi olarak alınmasının yanlışlığına dikkati çekerek, kendi dünyasında ülke koşullarına uygun bir sol anlayış oluşturmaya çalışmıştır. Sol üzerine bu düşüncelere sahip olan İlhan, buradan hareketle İnönü'yü solcu olarak görmemektedir.

2.4. Attila İlhanın Benimsediği Fikirler

İlhan her şeyden önce ulusal bir kültür bileşimine ulaşmaya çalışmıştır.Onun dünya görüşünün temelini Marksizm oluşturmaktadır. İlhan Marksizm'i ele alırken; dünyanın birçok yerindeki uygulamalarını taklit etmez. Marksizm'i Fransa'da olduğu dönemlerde çok iyi etüt etmiştir. Marksizm'in birçok açılımını reddederken kendine has bir sol çizgi oluşturmaya çalışmıştır. İlhan, eserlerinin genelinde hakim olan düşünce sol düşüncedir. İlhan Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet dönemi üzerinde yoğunlaşarak düşüncelerini Kemalizm ile buluşturma çabası içerisinde olduğunu görüyoruz.

İlhan , Marksizm düşüncesini benimserken yöntem olarak diyalektiği seçmiştir. Fakat İlhan'a göre diyalektik yöntemin ne demek olduğunu yani diyalektiğe göre düşünmenin ne olduğunu bilmediğini, diyalektiği gerçek anlamda algılayarak, çağın koşullarına göre diyalektik düşünceyle ortaya çıkan ve sol olduğunu iddia eden yazar- düşünürlerin olmadığını söyleyerek, bu konuda yoğun bir eleştiri yapmaktadır.

İlhan, bir düşünürün öncelikle, rasyonel ve bilimsel bir metodunun olması gerekir. İlhan'ın fikrine göre , ulusal ve çağdaş aynı zamanda Anadolu'nun olan bir düşüncenin, her alanda oluşturulması gerektiğini savunur.İlhan'ın düşünsel yaşamında "mavi hareket", önemli bir yer tutar.Mavi hareket çerçevesinde iki temel düşünceyi savunmuştur (Ünlü ve Özcan , 1991: 148).

1-Öncüleriyle hesaplaşma ve toplumsal gerçeklik bakışıyla, ulusal bir sanat bileşimine ulaşma

2-Atatürkçülüğün ulusal toplumcu bir hareket için gayet elverişli bir temel oluşturduğudur.İlhan bu düşüncelerinde bir senteze ulaşmaya çalışır. Devrimci fikir ve

hareketler içinde yetişmiş, sosyalist düşüncüyü benimsemiş ve yaşam felsefesi haline getirmiş, aktarma bilgilerden ve genel kabullerden uzak duran bir düşünürdür.

İlhan toplumun gündeminde olmayan veya topluma aykırı sayılabilecek konuları ortaya atıp tartışmalar açan bir yazardır. İlhan Cumhuriyet ideolojisini ve Atatürk ilkelerini benimsemiş cumhuriyet aydınıdır. Bu bağlamda Atatürk'ün başlattığı, "çağdaş ulus devlet" ve ulusal kültür" çabalarının temelinde ulusal laik aydın tipinin yaratılmasını görür. Diğer taraftan İlhan, ulusal bir burjuvazi sınıfının oluşturulması gerektiğini, çünkü ümmet toplumu tipindeki bir sosyal yapının, ulusal kültür bileşiminin oluşturamayacağını savunur.

İlhan'ın denemelerinde ,anı ve incelemelerinde Türkiye'nin sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel yapısını kendi bakış açısıyla değerlendirerek, özellikle batılılaşma, aydın, Kemalizm, küreselleşme, ideoloji (sağ-sol) ,kültür ve daha birçok sosyal konuyu içinde yaşadığı toplumun yönelimlerini dikkate alarak ortaya koymaya çalışmıştır. Kendine has çözümler üretmeye çalışmıştır..

İlhan, Türk toplumunu ilgilendiren tüm konuları ele alırken tarihi olayları göz önünde tutmaya çalışmıştır. Toplumsal meseleleri ele alırken geçmiş ile günümüzü bağdaştırmaya çalışır. Özellikle kültürel konularda İlhan kendi toplumunun değerlerini yadsımaz. Sol çizgi içerisindeki birçok aydın tarihle olan bağlarını görmezlikten gelerek veya tarihe olumsuz bakmayı alışkanlık haline getirmektedir. Fakat İlhan , özellikle Osmanlı mirasının ortay koyduğu Selçuklu- Osmanlı kültür bileşimini oluşturduğu ulusal kültürün temel olması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktadan hareketli Selçuklu- Osmanlı çizgisindeki kültürün oluşumunda etkili olan unsurların günümüzde de bilinmesi gerektiğini savunur. Arapça ve Osmanlıcanın liselerde okutulması gerektiğini vurgular. Diğer yandan da divan edebiyatına sahip çıkmaktadır.

İlhanın düşüncelerine olan bağlılığı, inatçılığı ve sabırlı oluşu, kalitesi, aydınlarla olan savaşı, sosyalist düşüncelerinden , özgür ve özgün düşüncelerinden ödün vermemiştir. Zaaflarını sürekli kontrol altında tutmayı başarmıştır. Üretkenliğini her zaman sürdürmüştür. Aynı anda birkaç işle meşgul olabilecek kadar yetenekli bir düşünürdür.

Attila İlhan'ın yukarıda anlatmaya çalıştığımız yönlerinde dolayı çeşitli kesimlerce eleştirilere maruz kalmıştır. İlhan, kendinin dar kalıpların içerisinde koymaması ve birçok konuda fikir yürütmesi ve tarihi olayları analiz etmedeki yorumları birçok konuda suçlamalara maruz kalmıştır. "Şair Attilâ İlhan, özellikle son yıllarda düşünceleri, düşünceye dayalı eser, yazı ve konuşmaları ile kamuoyunun gündeminde önemli bir yer işgal etmiş; çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Kendisi de, "Mütefekkir Attilâ İlhan, şair Attilâ İlhan'ı beğenmez" cümlesiyle bu yönünü öne çıkarmak istemiştir. Nitekim ölümü üzerine kaleme alınan köşe yazılarında üzerinde en çok durulan konu, Attilâ İlhan'ın düşünceleri ve düşünürlüğü olmuştur. Hemen belirtelim ki, bu konuyu gündeme getiren yazarlar, Attilâ İlhan'ın düşüncelerine katılıp alkışlayanlar ve reddedip eleştirenler gibi çok açık iki gruba ayrılırlar. Bir gruba göre, Sosyalist-Marksist olarak bilinen Attilâ İlhan, hiçbir zaman örgütlü Marksist hareket içinde yer almamış bir "dönek"tir. Ümmet kültürünü savunmak, karşı devrimci ve reformist olmak, Amerikan tesirinde kalmak, hatta casus ve hain olmak, bu grubun ona yönelttiği diğer suçlamalardır. İkinci gruba göre ise Attilâ İlhan, kimi zaman Kemalist, kuvva-yı milliyeci, milliyetçi; kimi zaman da "iflah olmaz bir komünist"tir." (Çeşitli, 2005:<http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=7&prnId=3&hnd=1&ord=2&dbId=60>)

İlhan'a yönlendirilen en önemli eleştiriler ise : Taha Akyol, kaleme aldığı iki yazısında da Attilâ İlhan'ın fikirleri üzerinde durur. Yazara göre, "edebiyat dünyamızın büyük isimlerinden" olan Attilâ İlhan, aynı zamanda "fikir dünyamızın da büyük bir ismi"dir. Hatta onun edebî eserlerini "özgün" yapan da onun bu fikir ve kültür yönüdür. Attilâ İlhan "ulusal kültür sentezi" peşinde olan "sıkı bir Kemalist"tir. Bu yönüyle o, sağ ve soldan geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Ancak edebiyat ve kültür alanındaki "geniş vizyonuna rağmen" siyasî düşünceleri temelsizdir. Çünkü "siyasî görüşlerinde,"antiemperyalizm"le özdeş saydığı 'Üçüncü Dünyacılık'tan kurtulamadı. Bu takıntı ile, "Galievci bir Gazi Paşa" şablonu yarattı, İnönü'ye haksız saldırılarda bulundu; 1938 sonrasında "emperyalizm"e teslim edilmiş bir Türkiye resmi çizmek için komplo teorileri kurdu! (...) İlhan kendi "emperyalizm" teorisine göre Cumhuriyet tarihini kurgulamakla kalmadı bu yüzden Türkiye'nin geleceğini de Üçüncü Dünya'da

aradı." (Çetişli, 2005: <http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=7&prnId= &hnd=1&ord=2&dbId=60>)

Cengiz Çandar ise İlhanın Sanatsal yönünün ağır bastığını belirtmektedir. "Ömrünün 1949-1951 yılları arasına sığan iki yılında edindiği "Fransız Marksizmi" ile kendine özgü bir "Atatürkçülük" bulamacının, bugünün dünyasında yol gösterici olduğunu söyleyemem. Kendi sınırlı tarihi deneyimine fazlaca sıkışmış gibi gelirdi siyasî görüşleri. (...) Ama, tarihte Attilâ İlhan adı için silinmez bir iz bırakacak olan bunlar değildi elbette. Kalıcı olan, romanları ve şiirleri idi. Özellikle, zamana direnen, her daim geçerli iç dünyaları, dilimizin ustaca dışavurumuyla kuşaktan kuşağa geçirebilen şiirleri. O nedenle, önemli ve büyük edebiyat şahsiyetlerinin siyasî görüşleriyle değerlendirilmesi ve ölçülmesi doğru olmasa gerek."(Çetişli 2005: , [http:// www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=7&prnId=3&hnd=1&ord=2&dbId=60](http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=7&prnId=3&hnd=1&ord=2&dbId=60))

İlhan , Türk düşünce tarihi içerisinde evrensel görüş ve ideolojileri Kemalizm ile birleştirmeye çalışan ender aydınlardan biridir.Kimilerine göre tutucudur, kimilerine göre , Osmanlıcıdır. Sosyalizmin, Komünizmin çöktüğünün farkında olmamakla suçlandı. Kimilerine göre sentez fikirleriyle bir kurtarıcı aydındır. Kendine göre bildiği doğruları ömrünün sonuna kadar savunmuştur. Olumsuz veya olumlu bir iz bıraktığı gerçeğini göz ardı edemeyiz.

2.5. Attila İlhanın Eserleri

Şiirleri

Duvar (1948)

Sisler Bulvarı (1954)

Yağmur Kaçağı (1955)

Ben Sana Mecburum (1960)

Bela Çiçeği (1962)

Yasak Sevişmek (1968)

Tutuklunun Günlüğü (1973)

Böyle Bir Sevmek (1977)

Elde Var Hüzün (1982)

Korkunun Krallığı (1987)

Ayrılık Sevdaya Dahil (1993)

Kimi Sevsem Sensin (2002)

Romanları

Sokaktaki Adam (1953)

Zenciler Birbirine Benzemez (1957)

Kurtlar Sofrası (1963/64)

Bıçağın Ucu (1973)

Sırtlan Payı (1974)

Yaraya Tuz Basmak (1978)

Dersaadet'te Sabah Ezanları

Fena Halde Leman (1980)

O Karanlıkta Biz (1988)

Hacı Hanım Vay (1984),

Allahın Süngüleri-Reis Paşa (2002)

Gâzi Paşa (2005)

O Sarışın Kurt (2007)

Deneme-Anı

Abbas Yolcu (1957)

Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler (1985)

Anılar ve Acılar

Hangi Sol (1970)

Hangi Batı (1972)

Hangi Seks (1976)

Hangi Sağ (1980)

Hangi Atatürk (1981)

Hangi Edebiyat (1993)

Hangi Laiklik (1995)

Hangi Küreselleşme (1997)

Attilâ İlhan'ın Defteri

Faşizmin Ayak Sesleri (1975)

Gerçekçilik Savaşı (1980)

Batı'nın 'Deli Gömleği' (Gazete yazıları, 1981)

"İkinci Yeni" Savaşı (1983)

Sağım Solum Sobe (Gazete yazıları, 1985)

Ulusal Kültür Savaşı (1986)

Sosyalizm Asıl Şimdi (1991)

Aydınlar Savaşı (1991)

Kadınlar Savaşı (1992)

Cumhuriyet Söyleşileri

Bir Sap Kırmızı Karanfil (1988)

Ufkun Arkasını Görebilmek (1999)

Sultan Galiyef (2000)

Dönek Bereketi (2002)

Yıldız, Hilâl ve Kalpak (2004)

Film Senaryoları

Yalnızlar Rıhtımı (Lütfi Akad) 1959

Ateşten Damla (Memduh Ün) 1960

Şoför Nebahat (Metin Erksan) 1960

Devlerin Öfkesi (Nevzat Pesen) 1960

Rıfat Diye Biri (Ertem Göreç) 1962

Ver Elini İstanbul (Aydın Arakon) 1962

Televizyon Filmi

Paranın Kiri (1979)

Televizyon Dizileri

Sekiz Sütuna Manşet (6 bölüm) 1982

Kartallar Yüksek Uçar (12 bölüm) 1984

Yarın Artık Bugündür 1986

Yıldızlar Gece Büyür (16 bölüm) 1992

Tele-Flaş (13 bölüm) 1993

Çevirileri

Kanton'da İsyân (Malraux)

Umut (Malraux)

Basel'in Çanları (Aragon)

2. BÖLÜM : AYDIN KAVRAMININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye’de aydın ve aydınlar sınıfı konusunda çalışmalar yetersiz bir durumdadır. Tarihsel açıdan aydınlar üzerinde sürekli yazılar yazılmış eleştiriler yapılmıştır. Fakat aydın sınıfı üzerine sosyolojik anlamda çalışmalar geç başlamıştır. Şahıslar ve olaylar üzerinde fazlasıyla değerlendirmelerde bulunmamıza rağmen konuları ve kavramları ilmi açıdan ele alarak olabildiğince tarafsız değerlendirme vasfını henüz tam anlamıyla kazandığımızı söyleyemeyiz.

Türkiye’de entelektüellerin sosyolojik bir analize tabi tutulmasına galiba ilk defa 80’li yıllarda S. Ülgener’ in çığır açan makalesi ve Ş. Mardin’in ona bir yanıt teşkil eden ya da yankı yapan değerlendirmesiyle tanık oldu. Bu iki makaleyle ilk defa, şu veya bu düşünce adamının fikirlerinin düz anlatımla betimlemesinden çıkıp entelektüel ya da aydın denilen kişinin toplumsal belirleyicileri ve psikolojik Saikleri hakkında bilgi sahibi olmasının perdesi aralanmıştır (Vergin,2006:9). Ülgener ve Mardin Türk aydınının farklı açılardan değerlendirmelerine karşı aynı sonuca ulaşmıştır. Bağımsız ve özerk kişiliğe sahip olmayan aydın.Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde aydın konusunda kavram kargaşası günümüzde de devam etmektedir.En fazla kullanılan kavram “aydın” olduğundan tek kavramla yetineceğiz.

2.1. Aydın Kavramı

Tarihin her döneminde toplumsal yaşama tanıklık eden ve ona ışık tutan aydın , günümüze kadar farklı kavramlarla izah edilmeye çalışılmıştır.. Aydın kavramı üzerine ortak bir tarif vermek çok zordur. Çünkü tanımlar birbirine benzemekle beraber , her bir tanım içinde doğup geliştiği kültürün rengini almaktadır. Ayrıca tanımı yapan kişinin bakış açısı ve günlük değişimlerde aydın kavramının farklı tanımlanmasına etki etmektedir.

Aydın tanımının ülkeden ülkeye değişmesinin en önemli sebeplerinden biri de her ülkenin kendine has kültürü ve bu kültür içerisinde kendi aydını oluşturmalarıdır.Aydın

bulunduğu ülkede kendine yüklenen misyona göre değerlendirme yapmaya çalışarak evrensel bir tanım ortaya koyma güçlüğünü de muhakkak yaşayacaktır.

Aydının değişmez misyonlarından biri ve belki de en birincisi içinde yaşadığı toplumsal şartlara ilgisiz kalmamasıdır. Her ülkenin toplumsal yapısı, şartları, ihtiyaçları birbirinden farklı olabileceği için aydının fonksiyonu da elbette farklı olacaktır. Öncelikle aydının içinde bulunduğu şartlara paralel bir fonksiyon aramak ve bu noktadan bir tanıma gitmek bize ülke özelinde bir kolaylık sağlamakla beraber genel olarak bir sonuç vermez (Karaman, 1991: 48).

Aydın kavramının ülkelerde netleşmemesinin en önemli nedenlerinden biri de , Her ülkenin aydınlarının farklı özellikte olmalarıdır. Ortak bir aydın kavramı olsa dahi, aydınları o kavramın içine hapsedemeyiz. Gelişmiş bir ülkenin aydınını bakarak tanım geliştiremeyiz, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke aydını dışarıda bırakacaktır. Sosyalist bir ülkenin aydınına bakarak yapılacak bir tanım, kapitalist ülke aydını ile ortak noktada birleşmeyecektir. Ülkelerin sosyal şartları ,ekonomik durumları, siyasal düzenleri ve tarihi misyonları birbirinden farklı olduğu için Türkiye'deki aydın ile İngiltere'deki aydın birbirinden farklı rol ve statüye sahip olacaktır.

İsrail'deki entelektüel tanımı için Cemil Meriç'in ifadesi bizim konu ile ilgili söylemek istediklerimiz özetler mahiyettedir. " İsrail'de entelektüel; bilgili, parlak zekalı, yaratıcı güce sahip, üstelik günlük sorunları da çözebilen kimse. Maşallah... Bu tarife göre , ne Spinoza entelektüel, ne Balzac, ne Einstein" (Meriç, 1980: 22).

Aydın kavramı üzerinde evrensel bir tanımı oluşturmak neredeyse imkansızdır. Fakat entelektüellerin ayırd edici vasıflarına bakarak aydın kavramı ile ilgili ortak birkaç özelliği söyleyebiliriz. Bütün ülkelerde entelektüeller , toplumun diğer üye ve sınıflarına nazaran fikirlere ve fikir alemine büyük oranda önem vermeleri ve takındıkları kritik tavır ve vaziyet alışlarıdır. Bu iki nokta aynı zamanda tarihten günümüze kadar uzanan çizgide gelmiş geçmiş bütün aydınlarda görülen ortak noktalardır ki, hemen hemen her tanım bu iki ortak hususu vurgular. Aydınların ortak özellikleri açısından evrensel bir çerçeve çizmek mümkün olabilir.

2.2. Aydının Fonksiyonları

Aydının net bir tanımını yapmak çok zor. Burada önemli sorunlarından biri de aydın tarifini kim yapacak? Entelektüel vasıfları kimler belirleyecek? Hangi toplumsal grup şu veya bu kişinin aydın olup olmadığına karar veren? Kişiyeye aydın payesini verip ödüllendirecek kimlerdir? Bu soruların cevabını tam anlamıyla bulmak her topluma göre değişecektir. Hatta bir toplum içerisinde dahi aydın konusunda farklı tanımlar, payeler, cezalandırmalar yapılacaktır.

Aydınların çeşitli rolü ve fonksiyonları vardır. Tarihi seyir içerisinde , toplumsal değişime içerisinde aydınların fonksiyonları da değişmektedir. Cemil Meriç' göre aydının fonksiyonu “aydının görevi karanlıkları aydınlatmak yazık ki o da kasırganın içinde- sokaklarda kardeşleri, çocukları ama görev görevdir...” (MERİÇ, 1981: 2).

Gerçek aydın , önce ülkesinin haklarını düşman bir dünyaya karşı haykırmakla görevlidir. Yani rüşeymi bir özellik taşıyan,şu veya bu ideologu veya demagogu olmamak, ülkesinin bütünü bütünü bütün ülkelere karşı müdafaa etmek (Meriç, 1981: 2).

“Aydın rolü ve fonksiyonları ile de geniş bir çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlerin hepsini ayrı ayrı göz önüne almak niyetinde değiliz. Öylesi bizi düşündüğümüzden çok uzaklara götürür. Aydının fonksiyonlarından en önemlilerinden biri: kültür değişimine öncülük etmek; değişeni daha popüler ve yaygın hale getirmek; yeni bir zevkin ve üslubun öncülüğünü sürdürmek; halkın politik, sosyal tercihlerini etkilemek. (Ülgener, 2006:91)” şeklinde ifade den Ülgener böylece aydının farklı dallara ve akademik disiplinlere konu olduğunu belirtmektedir (Ülgener, 1983 :.66-67).

Mümtaz Turhan'a göre 'aydın'da bulunması gereken başlıca özellikler :
1- Yüksek tahsilin mümkün ve müessir kılacağı derli toplu bilgi. 2- Mensup olduğu topluluğa ahlâkî saha dahil olmak üzere, karakter ve şahsiyetinin gelişmesini temin eden, sosyal ve milli bir terbiye. 3- İhtisasa kadar gidebilen esaslı bir meslekî bilgi. Bu tanımı göz önüne alarak, bir değerlendirme yapmak söz konusu olursa, Türkiye'deki aydın bilinenlerin kaçta kaç gerçek anlamda aydın sayılmalıdır? Siyaset bilimcisi Nuray Mert'in deyimiyle 'Türk aydını bir masal kahramanı mı?' Ya da Erol Güngör'ün dediği gibi 'laf cambazlığı yapan meyhane filozofu mu?' Asıl meselemiz aydının fonksiyonu olduğu için acaba Türk aydının fonksiyonu nedir? sorusuna,

'topluma rehberlik etmek ve iyiyi, güzeli, doğruyu öğreterek ve araştırmak, üretmek, toplumu daha ileri seviyelere taşımak gibi faaliyetler şeklinde cevap verebiliriz. (<http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2003/eylul/12/dusunce.html>)

Maulnier, aydının fonksiyonunu şöyle sıralamaktadır; "...Düşünmek, doğruyu aramak nesnel bilgiye ulaşmak. Entellektüel hiç kimseye ahmakça(hak etmeden) saygı göstermemeli. Müesseseseleşen doktrinlere kuşku ile bakmalı, naslara bağlanmak kısırlaşmaktır...." (Meriç, 1980: 20).

Aydın hem toplumun içinde hem de toplumun önünde yol haritası çizmeye çalışan fikir işçisidir. Değişimi yakalamaya çalışırken kendi toplumuna yabancı kalmayacak. Yaşadığı nesille geçmiş nesil arasında köprüler kurmaya çalışacak, bu köprülerin sağlam olması içinde her türlü zorluğa katlanması gerekir düşüncesine sonuna kadar bilincinde olacaktır. Aydın yeni kültürler oluştururken , ortaya koyacağı fikirlerin aynı zamanda uygulayıcısı olmalıdır ki topluma tesir edebilsin.

Aydınların yaratıcı özelliğinden dolayı kültürü yaratmada ve yaygın hale getirmedeki rolü bellidir. Kültürün yaratılmasında olduğu gibi, benimsenmesinde, toplumun bu kültür etrafında bir araya gelmesinde de, aydınların rolünün önemli olduğunu görüyoruz (Güngör, 1980: 20).

Meriç, aydının özelliklerini belirtirken büyük bir çerçeve çizmektedir. Bu özellikler beklide tüm ülkelerdeki aydınlar için geçerli olabilir. "aydın, zamanın irfanına sahip olacaktır. Ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır; peşin hükümlere iltifat etmeyecek, olayları kendi kafası ile inceleyip değerlendirecektir (Meriç, 1980: 29).

Jean Claude Milner ise aydının fonksiyonlarını çizerken bireysel özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Milner'e aydının fonksiyonları şunlardan ibarettir. " Bilgilerine konuşmak ve davranmak ; yapma hakkına sahip oldukları şeyin nedenini ve sonucunu kesin biçimde açıklamak; karar verecek durumda olan herkes mümkün bir kararın sonuçlarını söylemek; bir kararın alınmasına engel olan şey konusunda yetkilileri bilgilendirmek. Nedenler ve sonuçlar zincirinin amaçlarıyla ilgili olmaması, entelektüeller için pek sorun değildir.

Gelişen ve gelişmekte olan ülkelerdeki aydının benzer yönleri varsa da farklılaşan yönleri,aydının fonksiyonunu belirlemiştir.Gelişmiş ülkelerde toplum içerisinde aydın anlayışında farklılaşma olmuştur. Geri kalmış ülkelerde ise aydınların en büyük sorunu toplumsal değişimi hızlandırmak ve yönlendirmek.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak aydını diğer insanlardan ayıran ne mesleği ne de iktisadi durumu ne de sosyal sınıftır. Aydın yaşadığı toplum içerisindeki değişimin adıdır. Sadece değişim değil bir anlamda toplumu bir bütün haline getiren düşüncedir. Aydın, toplumun görünmeyen yöneticisi, önderidir.Birçok tehlikeyi önceden sezip ,toplum adına çözümler üreten kişidir. Aydın, sorumluluk sahibi olmaktır.

Esasında Julien Benda , aydınların ihanetini ele alırken bir anlamda aydınlarda olması gereken vasıfları çiziyordu. Benda'ya göre , her toplumda küçük bir grubu oluşturan aydınlar, olağanüstü yeteneklere sahip olan insanlardır. İnsanlığın bilincini taşıyan, toplumun vicdanının sesini yüreğinde barındıran bir nevi filozof-kraldırlar. Hüküm sürmek istedikleri alan, bu dünyanın egemenlerinin kaprisine kalmış değişken ve gündelik hayatın sahnesi değildir. Onlar ender rastlanan insanlardır. Nadide bir cinstir.Bunun içindir ki zaten onlarla karşılaşıldığında özenle yaklaşılmalı, küstürüp kabuğuna çekilmelerine meydan verilmemek için gereken ihtimamı göstermelidir.Aydın , şahsi çıkar peşinde koşmamalı, ikbal ve mevki gayreti içerisinde olmak onların işi değildir. Maddi çıkar peşinde koşmamalı, güçlünün uydusu olmamalı, iktidar yaranmak için çalışmamalı.Her şeyi toplum için yapmalı gerçekleri canı pahasına dahi olsa savunmalı.

Benda yaşadığı dönemde aydınların ihanet içerisinde görmesi ve eski aydınların fazla olmadıklarından yakınmaktadır. Aydınların ihanet içerisinde olmalarının en önemli sebebi ise siyasi ihtiras içinde yer alarak menfaat peşinde koşmalarındır.(Benda, 2006)

Biz bu çalışmamızda aydın kavramı ile ilgili derin tahlillere girmeyeceğiz. Aydın kavramını esas konumuzu aydınlatması için batıda ve Türkiye'deki gelişim aşamalarını ele alacağız. Aydın kavramının Türkiye'deki gelişimini ele alırken kullanılan birçok kavrama kısaca değineceğiz. Aydın kavramının yerine kullanılan kavramları karşılaştırılması yaparak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi aydın tipini ortaya koymaya çalışacağız.

2.3. Batıda Aydın Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi

İlkel toplumlardan günümüze kadar tüm toplumsal gelişim aşamalarında , aydının etkisi ve rolü farklı olmuştur.Tarihin her döneminde toplum yapısına uygun aydın sınıfı oluşmuştur. Aydın sınıfı oluşması bazı toplumlarda bilinçli olarak meydana gelmemiştir. Günümüz aydın tipinin rolünü geçmiş toplumlarda her dönem farklı meslekler ve unvan altında gerçekleştirmiştir. Örneğin, aşiret yaşamında, aşiretin varlığı, nedeni ve gelenekleri bakımından “büyücü ya da sihirbaz” kabilenin var oluşu için vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Cemil Meriç entelektüel’in soy ağacını sofistlerden başlatır. Gerek “ müspet ilimleri, tabiat felsefelerini, şiirlerin yorumunu ve eleştirilmesini,gramer inceliklerini, metafiziğin sorunlarının” (Meriç, 1980: 30) yanı sıra pratik ve sosyal hayatla ilgili bilgileri de gençlere öğreten- aktaran sofistlerdir. Sofistler, zengin çocuklarına retorik, edebiyat,-siyaset , yönetim ,felsefi konularında özel ders vererek hem kendi fikirlerini yayıyorlardı hem de dönemin öğretmen profilini (dolayısıyla aydın sınıfı) ortaya koymuştur.

Sofistlerin hizmeti, devirlerinin ilmi belgelerini halkın anlayacağı bir tarza koymak, malumatı yaymak, herkesi tenvir eylemek olmuştur. Onlar daha ziyade insanı ; idrakiyle, tefekkürüyle ,iradesiyle ve temayülleriyle, hususi ve umumi faaliyetleriyle insanı tetkik ediyorlardı (Meriç, 1980: 31-32).

Batı dünyasında ortaçağ sürecinde ,dinin baskıcı ve dar kalıpları toplumun bütün kesimini etkisi altına almıştır.Bu dönemdeki rahipler aynı zamanda filozof özelliği göstermektedir. Dolayısıyla toplumun aydınları sayılabilecek kişiler , Hıristiyanlık inancı altında tüm bilimsel gelişmeleri engellemiştir.Batı dünyası içinde bulunduğu karanlık çağın kalıplarını kırmada aydınların büyük etkisi olmuştur.Batının kendi kalıplarını kırmasının en önemli sebeplerinden biri de doğunun zenginliği ve bilimsel alandaki çalışmalarıdır.

Rönesans ve reform hareketleriyle birlikte, Batıda modernleşmenin başladığını söyleyebiliriz. Bu süreçte Batı dünyasında ortaya çıkan yeni koşullar,bilginin laikleşme sürecini başlatarak, kilise kurumunun dışında,akıl, bilgi ve bilimsel bilgiye itibar eden modern anlamda aydınların ilk örneklerini doğurmuştur.(Belge,1983:122)

Esasen gerçek anlamda Batılı Entelektüelin doğuşunu Rönesans'la başlatmak yanlış olmayacaktır. Sözlük anlamı “yeniden doğuş” demek olan Rönesans, gerçekten de toplumda geçerli birtakım geleneksel değerlerin değişmesine neden olmuştur. Rönesans , bu anlamda düşünce çağının ilk habercisi olmuştur. Hıristiyanlığın kuşatıcı etkisi bu dönemde kaybolmaya başlamıştır. Ortaçağın düşünürleri Augustinus, Anselmus, Thomas gibi kilise kökenli kişilerden oluşmaktayken ; Rönesans'la birlikte yazarlar, sanatçılar, bilginler ve öğretim üyelerinden oluşan bir aydın sınıfı gelişmiştir (Türkdoğan, 1990:73).

Ortaçağdaki Rahiplerden sonra aydın kimliği filozoflarda devam etmiştir. Aydın fonksiyonlarının rahiplerden filozoflara geçmesi aynı zamanda toplumsal yapının köklü bir değişime uğradığını gösterir.Rönesans ve Reform hareketlerinin sonucu oluşan, insan aklının üstünlüğü düşüncesi 18. ve 19. y.y.'larda Fransız devrimi ve sanayi devrimiyle doruğa ulaşmıştır.Bu süreç hem aydınların rolünü arttırmış hem de geniş bir aydın katmanının oluşmasına olanak vermiştir.

Aydınlanma düşüncesinin aklın egemenliğinde bir dünya kurma ve toplumu buna göre yeniden düzenleme gibi söylemleri 19. y.y.'da da etkisini sürdürdü. Bu söylemleri geliştirenler de toplum üstü bir misyona sahip olan aydınlar olacaktı. Fakat,19.y.y. başında Endüstri devrimi ile “akıl” Aydınlanma çağındaki spekülative anlamının kaybetmeye ve uygulamaya dönük daha pratik bir anlam kazanmaya başlamıştı. Kapitalizmin olgunlaşma sürecinde bilgiler çeşitli dallara ayrılmaya başlamış, klasik türden bilgilerin yanı sıra “teknolojik” bilgi de büyük bir önem kazanmıştı. Yeni üretim koşulları çok daha karmaşık ve geniş bir işbölümü gerektiriyor ve böylece genel “bilgi” pek çok farklı uzmanlık alanlarına bölünüyordu (Belge, 1983:123).

İlk olarak aydınların bir grup oluşturdukları ve belirgin bir ağırlığa sahip oldukları ülke Fransa olmuştur. Zaten “entellektüel” kavramı ilk defa “Dreyfus olayı”yla ilgili olarak 23 ocak 1898'de Fransa'da kullanılmıştır. Aydın açıklıktan yana olmayan, gerçeğin ortaya çıkmasından zarar görecektir olan sınıflara karşı, gerçeği savunan, tek kelimeyle gerçeğin ortaya çıkmasından yana tavır koyan kişidir (Başkaya, 1996:15).

Erol Güngör de, Batı'da kilisenin veya devlet bürokrasisinin dışında bir aydın kitlesinin yakın bir dönemde, ancak matbaanın yaygın olarak kullanılması ve bunun

sonucunda okur-yazarlığın artması, yazarlığın ekonomik olarak değer kazanması ve ticari hayatın belirginleşmesiyle oluştuğunu söyler. Batıda ilahiyat tahsili gören ve kilise hizmetinde çalışan zümrenin dışında geniş bir aydın kitlenin doğuşu çok erken tarihlere rastlamaktadır. Bu gelişme için kesin bir tarih verilmemekle birlikte, modern ilmi öğreten eğitim kurumlarının açılması başlangıç olarak alınmaktadır. Örneğin İngiltere’de ticari hayatın gelişimiyle, din hizmetleri ve devlet sektörü dışında da aydınların geçinebilmeleri mümkün olmuş, üniversite tahsili yapan kişilerin din hizmetleri dışında da çalışmaya başlamışlardır. Böylece üniversiteler kilise zümresi dışında yeni bir aydın zümresi yetiştiriyor, bu gelişme toplumun o andaki sosyal ve iktisadi yapısı sayesinde mümkün oluyordu(Güngör,; 1993:204-205).

Aydın kavramının doğuşu Dreyfus olayı ile ilişkilidir. Entellektüel terimi akıl kökünden türeme bir sözcüktür ve genelde kafasıyla iş yapan anlamında kullanılmaktadır. Modern zamanların aydın tipi, Fransa’da “Dreyfus Olayı” esnasında ortaya çıkmıştı. Fransız ordusunda görevli Yahudi asıllı Fransız yurttaşı Dreyfus’un, asılsız gerekçelerle “Alman ajanı” olduğu iddi edildiğinde, bağınaz milliyetçilik ve anti-Semitizm doruklara tırmanmış, kitleler tutuldukları histeri sonucu adeta sürülemişti. Böyle bir ortamda, Fransız hükümeti, ordusu ve yargısına karşı sessiz kalmayan Emile Zola, “J’accuse!” (Sizi Suçluyorum!) diyerek, kamusal aydın tipinin en iyi örneklerinden birini sergiledi. Bedelini ağır ödedi, Londra’ya sürgüne gönderildi. Yargılandığı mahkeme salonunu tıka basa dolduran Fransız yurttaşları Zola’ya küfürler yağıdırıyor, onu vatan haini ilan edip, yuhalıyorlardı. Zola, mahkemedeki kalabalığa dönerek, kendinden son derece emin bir edayla şöyle diyordu: “Bugün burada yuhaladığımız benimle Fransa gelecekte gurur duyacak”. Nitekim öyle oldu. Çok geçmeden, Dreyfus’a iftira edenlerin Almanya’ya casusluk yaptığı ortaya çıktı, komployu tertipleyen General intihar etti ve bu olayla birlikte, temelinde güçlü bir adalet duygusu ile ödünsüz düşünce özgürlüğü bulunan modern zamanların Emile Zola tipi aydınları doğdu (Kızılyürek,2007). Siyasi otoriteye karşı Dreyfus lehine bir başkaldırıya girişen dönemin yazar ve düşünürleri, entelektüel kavramıyla adlandırılıp, kendi saygınlıklarını ve niteliklerini belirtmek için bu kavramla anılmıştır.

Aydın kavramı ise, 17. y.y.'da ortaya çıkmıştır. Fransızca “ éclairé” sıfatından türemiş bir kavramdır; bilgi edinme ve eğitim yoluyla zihni aydınlanmış kişi anlamına gelir. Bir anlamda entelektüelin üretici, aydının tüketici olduğunu ve aralarında derin farklılıklar bulunduğunu söyleyebiliriz. Aydın, entelektüelden nakleden kişidir (Kılıçbay, 1995: 175).

Aydınlar , içinde yer aldığı toplumsal sistemin , ekonomik, sosyal, toplum, insan,varlık gibi genel konularda yeniden oluşumunu sağlayan, üretimi gerçekleştiren, toplumsal ve siyasal otoriteyi kuran,koruyan ya da ona karşı çıkan gruplardır.Bütün bu tanımlamalardan sonra aydınla ilgili evrensel nitelikte ölçütler ortaya konulabilir. Aydının öğrenim durumuna göre, toplumsal değerlere göre, akıl ve kavrayış durumuna göre, ideolojik bakış açısına göre, mesleğe göre, toplumsal olayları değerlendirmelerine göre ölçütlere ayırabiliriz.

Bu ölçütlerin dışında farklı görüşlerde bulunmaktadır. Mesela dini açıdan ele aldığımızda , imam, rahip, Budist din adamı vb. o toplum için lider konumundadır, Aynı zamanda toplumun aydın kabul ettiği kişidir.Hatta Tarihi süreç içerisinde Hindistan'da Brahmanlar, Çin'de yönetici katmanı, ortaçağ Avrupa'sında Rahipler ; aydın anlayışına farklı bir anlam kazandırmışlardır. Yukarıda bahsedilen gruplarda ortak nokta “ bilme” olayında odaklaşır. Burada önemli olan toplumun yapısını korumak, ve temel yapıyı pekiştirmektir.Bir anlamda muhafazakarlıktır. Dini değerlerin kitleye ve gelecek kuşaklara aktarılması. Yasaların sürdürülmesi, geleneklerin hatırlatılması gibi çabalar ön plandadır.

Aydın kavramının kapsamı oldukça geniştir. Bu kavramın en geniş sınırını çizmek oldukça güç bir durumdur. “ Aydın kavramının en geniş sınırları nedir? Değişik ve apayrı düşünce çabalarını belirleyen, bunları başka toplumsal katlarındakinden ayıran tek bir ölçüt bulunabilir mi? En yaygın yöntem yanlışlığı,bana kalırsa, bu ölçüyü düşünce çabalarının özünde aramaktadır.Bence bu ölçüyü, düşünce çabalarının bir araya geldiği karmaşık toplumsal ilişkilere bağlayan tüm ilişkiler sisteminde aramak gerekir” (Gramsci, 1967:22).

Aydının çeşitlerinin oluşmasında özellikle sosyal ilişkiler ve değerler temel belirleyicidirler.Toplumsal ilişkilere dayanan farklı toplum yapıları, farklı katmanları

oluşturmaktadır. Çağımızın bir gerçeği de modern bilimin baş döndürücü bir hızla gelişmesidir. Bu gelişmede bilgi ve ideolojinin önemini koruduğu da bilinin bir gerçektir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın bilimsel devrimleri bilginin üretimi, dağıtımı ve kullanımı en önemli sorunlardan biri haline getirmiştir. Bunun sonucunda aydınlar önemlerini korudukları gibi, yüklendikleri sorumluluklarda oldukça artmıştır.

2.4. Türkiye’de Aydın Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi

2.4.1. Aydın , Entelektüel, Münevver, İntelijansiya Kavramları Arındaki Benzer Ve Farklı Yönler.

Türkiye’de “Aydın” kavramı üzerine ortak tanım yapmanın güçlüğü yanında, aydın kavramının yerine birçok kavram kullanılmaktadır. Türkçemizde aydın kelimesi bazen münevver, bazen entelektüel, bazen intelijansiya, bazen okumuş, bazen ileri görüşlü, bazen halkına yabancılaşmış kişi, v.b. anlamlarda kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. “ Batı toplum tarihi içinde ortaya çıkan Intellectual-Intellectuals, Intelligentsia, Literati ve Lescleres gibi ayrıntılı kavramların beraberinde getirdiği ayrıntılı inceleme sorumluluğu, bu uzantıları tek bir terime (“Aydınlar”) indirgemek suretiyle ortadan kaldırılmıştır (Mardin, 1991: 255-256).

Tokatlı da, Ansiklopedik Felsefe Sözlüğünde “ aydın-münevver-entelektüel” kavramlarını eş anlamlı olarak kabul ederek “ aydın”ı şöyle tanımlar: “ Aydınlığa erişmiş ve aydınlığa erdiğinin bilincine varmış olan kimse, çağdaş içlemi açısından göz önüne alacak olursak, aydın, ille de üstün bilgili ya da yetenek sahibi kişi değildir; sadece iyiyi kötüden doğruyu eğriden ayırt edebilen ve bu ayırt etme çabasını hayatın bütün alanlarında titizlikle uygulayan kişidir... bir başka deyişle, kendi iyiliğinin ve doğruluğunun her şeyden önce kamunun iyiliğine ve doğruluğunun bağlı bulunduğu bilincine ermiş olan kişidir” (Tokatlı, 1973: 39).

Aydın kavramını zihnin fonksiyonunu ve sembol kullanabilme yeteneğine bağlı olarak açıklamaya çalışan Türkdoğan aydını şöyle tanımlar: “Aydın, insan zihninin gelişim fonksiyonunu faaliyete geçiren ve sembolleştiren düşünür olarak tasvir edilir. Aydın, bu anlamda olmak üzere , toplumun hakiki ve tenkidi değerlerini temsil eder, yaratıcı

değerlendirici ve topluma şekil vermede sosyal yorumların bir uygulayıcısıdır (Türkdoğan, 1987:205).

Bugün Türkçe'deki aydın terimi , batı dillerindeki Entelektüel karşılığı olarak kullanıyoruz. Kelime ilk önce “münevver” kavramı ile karşılanmaya çalışılmış daha sonra aydın kavramı kullanılır olmuştur. Bunun yanında entelektüel kelimesi de günlük dilde kullanılmaktadır. “ Sözcüğün kökeni, Latince’de kavrama, algılama, anlamayı sağlayan zihinsel yeti anlamındaki insanın düşünce varlığı anlamındaki “İntellekt” tır (AKŞİT, 1998:203).

Aydın kavramı, Türkiye'nin toplumsal ve politik literatürüne on dokuzuncu yüzyılda Münevver adıyla girmiş olup, Batının aydınlanma çağına uygun ,ideallerine uygun ama batı dillerinin entelektüel deyiminden farklı bir anlam taşıyordu (BELGE, 1983:84).

Hilmi Yavuz, aydın kavramının entelektüel kelimesini karşılamadığını şöyle izah etmeye çalışır. “ Aydın'ın tanımını yapmak güç. Bu sözcük bizde “entelektüel” karşılığında kullanılıyor. Oysa Osmanlı “Münevver”di ;”aydın”da “entelektüeli “i değil, sözcük anlamıyla “Münevver”i karşılıyor. Münevver kelimesi Arapça kökenli olup çeşitli sözlüklerde şöyle tanımlanmıştır.; “Aydın, Aydınlatılmış”(T.D.K., 1983: 860) “ışıklı,aydın,parlak,tenvir edilmiş, aydınlatılmış, aydınlık. Bilgili, kültürlü kimse, aydın” (Doğan, 1986: 730) “ tenvir edilmiş, nurlandırılmış , parlatılmış , aydınlatılmış,ışıklı, aydın/kimse), kadın adı” (Develioğlu, 1980: 868) bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi münevver kelimesinde vurgu “ışık” ve “aydınlık” kelimeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ali Şeraiti , aydın kelimesini farklı bir yaklaşımla şöyle izah eder: “ Aydın kelimesinin incelenmeye ve tarif edilmeye ihtiyacı yoktur. Kelimenin kendisi Farsça bir kelimedir. Manası da açık bir düşünceye sahip olmaktır”(Şeraiti,2004: 10) . Bu kavramın Türkçe sözlüklerde ise Türkçe kökenli olduğu belirtilerek şöyle tanımlar yapılmıştır. “ışıklı, aydınlanmış. Açık anlaşılır aşikar, vazih, mesut, sevinçli, kültürlü, bilgili, münevver” (Doğan, 1986: 60) , “ Işık alan, ışıklı aydınlık,kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli, çağın gereksinimlerini benimseyen(kimse), münevver, kolayca anlaşılacak kadar açık (söz ya da yazı), vazih” .”(T.D.K., 1983: 93) Her iki sözlükte de ortak

noktalar ışık, aşık, münevver ve kültür kelimeleri olup aşık kavramı Şeriatî’de “açık düşünce” şeklini almıştır. Günlük dilde kullanılan aydın kelimesi de genelde kültürlü, bilgili, kimseleri ifade eder.

Ülkemizdeki en önemli sorunlardan biride kavram kargaşası. Farklı anlamalara gelebilecek kavramlar genelde tek kavram içerisinde eritmeye çalışılır. Bu kavramlardan biri de İntelijansiya dır. Zimmerman genelde aydın kelimesini intelijansiya kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanır. Mardin, Meriç, Dereli ise çeşitli yerlerde entelektüel bazen de intelijansiyanın yerine aydın, ulema veya münevver kelimelerini kullanırlar.

İntelijansiye kelimesini ilk defa 1860’lı yıllarda romancı Boborykin tarafından kullanılmıştır. Boboryki İntelijansiye kelimesini ; iktidarı eleştiren eğitim düzeyi yüksek kişiler topluluğu anlamında kullanmıştır. İntelijansiye Rusya’da başlangıçta işsiz-güçsüz insanların oluşturdukları gruplara deniyordu. Daha sonra ise okulunu uzatmış öğrenciler, kürsüleri elinden alınmış profesörler, kitabı bastırılmayan yazarlar , eserleri toplumda ilgi görmeyen sanatçılar, ayrıcalıklı konumunu yitirmiş soylular, görevlerine son verilmiş din adamları, resmi elitlere ve iktidara karşıt grup oluşturuyorlardı. Nihilist ve eleştirici mantığı benimseyen, ihtilalci tutumu takınan bu gruplar İntelijansiye diye nitelendiriliyordu.

Mardin’e göre İntelijansiye “ ...1860’ların Rusya’sının bize armağan ettiği bir terimdir. İntelijansiya bilim ve sanatta öncülük vurgusu taşır” (Mardin, 1991: 256) . Ülgener’e göre “ İntellektüelle (aydın) deyimi sosyoloji sözlüğüne klişe olarak ihtilal öncesi Rusya’da “ İntelligentsia” tabirinden yadigar kalmış olmalı. “İntelligentsia”, o haliyle batı dünyasında biraz da muhalefet tarafına ağırlık vermek üzere,entelektüel topluluğuna alem olarak kalmıştır”(Ülgener, 1997: 7).

İntelijansiye kelimesi üzerine fikir birliği yoktur. Çünkü birçok toplum kelimeyi kendi ülkelerine mal etme gayreti içerisinde dirler. Şurası bir gerçek İntelijansiye kelimesi Rusya’da çok hızlı yayılmıştır.Cemil Meriç İntelijansiya kavramını kendine mahsus bir yapıda olduğunu belirterek, diğer kavramlardan farkını şöyle izah etmektedir. “Batıya göre bir entellektüeller topluluğu, intelijansiya. Yanlış. Entellektüeller, kendilerini entelektüel çalışmaya adanlardır : bilginler,

hocalar,yazarlar gibi, Rus entelijansiyası başka bir oluşum. Bu topluluğun saflarına entelektüel olmayanlarda katılabilir. Bilginlerin yazarların hepsini entelijansiyadan sayamayız. İntelijansiya, kendine mahsus sıkı bir ahlak anlayışı olan, belirli bir dünya görüşüne inanan , belirli bir yaşayış tarzı , belli bir alışkanlıkları bulunan bir topluluk. Adeta bir tarikat. Ayırıcı vasfı ne meslek, ne iktisadi durum, ne sosyal sınıf. Birliği yapan düşünce, daha çok sosyal düşünceler. Bu aydınlar yüzde yüz Rus... İntelijansiya dogmatikdir , Rus ruhuna tıpa tıp uyan bir dogmatizm.Batıda her varsayım, her nazariye eleştiriye açık.Her hakikat bir nastır. Rus entelijansiyası için,kısmi ve izafi hakikatler bile . İtiyat, şüphe, tenkit... tanımadığı duygular. Bir raskol (eski keşiş) ahlakı. İmanını kaybeden entelijansiya, ilmi putlaştırır. Zaman zaman Hegelci, Saint Simoncu, Fourierci maddeci ve daha da çok Marksist” (Meriç, 1980: 72-73). Özcan’ da Meriç’le birbirine yakın fikirler ileri sürmektedir. İntelijansiya Entellektüel kelimesini kesinlikle karşılamamaktadır (Özcan,2006:59).

Bazı tanımlarda entelektüel ile entelijansiya karıştırılır. Onlar arasında bir takım benzerlikler ama yine de özdeş değildir çünkü farklı kültür ortamlarında ortaya çıkmışlardır.Entelijansiya, sosyo-politik reformlar için mücadele eden ve entelektüeli önceleyen kişiler topluluğudur. Entelijansiyanın iki ayırt edici özelliği vardır.: İdeolojik-politik angaje olma ve etkin bir araç olan retoriği kullanma. Oysa bunlar,entelektüel zorunlu olarak bulunmazlar. O nedenle entelektüel entelijansiya ile karıştırılmamalıdır (Özcan,2006:36).

Sonuç olarak , entelijansiyalar bazı özellikleri ile aydın ya da entelektüellere benzese de, belirgin vasıfları nedeniyle onlardan ayrıdır. İntelijansiya : Belli amaçlarla bir araya gelmiş, belli belli bir düşünce kalıbına sahip ve belirli bir grubun üyesi olan, kısmen bilgi, sanat ve düşünceyle uğraşan ya da uğraşamayanların meydana getirdiği sosyal gruptur. İntelijansiya modern toplumlara özgü bir gerçekliktir. Özellikle seküler hayat, bilimin hızlı ilerlemesi gibi alanlardaki gelişmeler.

Kavramlar ortay çıktığı ülkedeki anlamından çok daha farklı anlamda ülkemizde kullanılmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde düşünürler arasında kavramlara farklı anlamlar yüklenilmektedir. Entelektüel kelimesi de farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Entellektüel kelimesi Türkçeye Fransızcadan girmiştir. Fransızca “ intellect” (akıl,zihni,anlık, müdrike, üstün zekalı) kökünden “intellectual”a (akli,zihni, zihinsel, anlıksal; yüksek zekalı çok akıllı,aydın, münevver, entelektüel) dönüşerek girmiştir. Intelligence, “kavrayış,anlayış,kavrama ve yargılama yetisi”(Akarsu, 1980:20) İnsanın toplumsal çevresinde yaşadığı deneylerden soyutlama ve öğrenme yoluyla yeni durumlara uyma yeteneği”(Ozankaya, 1980:14) “ olayları bağımsız olarak düşünebilme, yeni durumlara başarıyla uyabilme,eylem ve tutumları belli bir düşünce ya da erek çevresinde toplayabilme yeteneği” (Oğuzhan, 1981:70). Entelektüel kelimesi felsefi, sosyolojik olarak farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Entelektüel terimi , ortaçağın sonlarına doğru,Latince “Intellectualis” kelimesinden türemiştir.Akıl ve idrak ile ilgili anlamına gelip, bilgi edinmeyi bilme ve anlamı belirtmektedir. Kısaca entelektüel, soyut anlamda yer tutan ve mevcut fikirler ve düşüncelerle hesaplaşma uğraşısı içinde olan bir kimsedir. Entelektüel, kendi fikrini kendisi oluşturan kimsedir (Kılıçbay, 1995: 175).

Şeriatî’ye göre entelektüel “ bir ferdin çalışmasına verilen sıfat olup, bu esasa göre , bazı aydınlar entelektüel, bazıları ise değildir. Yine bu esasa göre bazı entelektüeller aydınlardır ve bazıları aydın değildir” (Şeriatî,2004:12).

Entelektüalizm ise “ anlığın, usun egemenliğini, usun güçlerinin tek yanlı olarak geliştirilmesini ve değerlendirilmesini savunan görüş” (Akarsu, 1980:21). Dikkat edilecek olursa entelektüel kelimesinin özünü “ zihin-zeka” ile ilgili konular işgal etmektedir. Bu nedenle aydın kelimesi ile aynı anlamda kullanamayız. Entellektüel kelimesi aydın kavramından ayrı olarak belirli bir konuda eğitim almış ,uzmanlaşmış , üstün zeka yapısından dolayı orijinal fikirler üretebilendir.

Gerçek entelektüel, yukarıda belirtilen özellikler sonucu ,topluma çeşitli projeler sunan ve ortaya koyduğu projelerin doğruluğunu uygulanması için çaba sarf eder. Kendine güvenenleri harekete geçirerek büyük işler başardığı gibi her zaman dikkat ve ilgi konusudur.Bütün bunları yaparken entelektüel olma sorumluluğu içerisinde, zekayı kullanma tekeline sahip değildir.Onun en önemli vasfı zekayı bilgiyi genişletmekte kullanmasıdır.

2.4.2.Tanzimat'tan Sonra Türk Aydını

Tanzimat öncesi Osmanlı devletinde, batılı anlamada olmasa da toplumu yönlendiren aydınlar olmuştur. Aydınları oluşturan ulema sınıfı toplumun her yönüne dağılarak Osmanlı devletinde vatandaşları bilinçlendirme görevini yerine getirmişlerdir. Bu bilinçlendirme çabaları dini eksenslidir. Osmanlı devletinde dini ilimlerin dışındaki ilimlerle yetiştirilen çok sayıda aydın insan mevcuttu.

Osmanlı devletinde ilimle uğraşan kişilere büyük hürmet gösterilmiştir. Fatih ve Kanuni dönemlerinde büyük medreseler yaptırılarak ,din ve fen ilimleri öğretilmiştir. Bu dönemdeki aydın kabul edeceğimiz kişiler devletten maaş almaktadır. “15. yüzyılda Osmanlı ilim ve kültür hayatının çok canlı olduğu görülmektedir. Özellikle Fatih'in ulema sınıfına sahip çıkarak, onlara maaş bağlaması “ulemay-ı rüsûm”denen bir fikir adamı ve edip zümresinin yetişmesine neden olmuştur.Bu gelişmeyle birlikte , Osmanlı medreselerinde erken dönemlerde matematik öğretimi gelişmeye başlamıştı Fakat 16. Yüzyılla birlikte bu gelişmeler duraklamaya başladı” (Ülken, 1994:464).

Batılı standartlarıyla değerlendirdiğimizde Tanzimat öncesi Aydın prototipi olarak kalemiye erbabı ve ulemayı görmekteyiz. Bu sınıfların her ikisi birlikte Tanzimat öncesi Osmanlı bürokrasisini oluşturmaktadır.Çünkü bunlar aynı zamanda molla, müderris,kadı,kazasker,şeyhülislam,katip reisülküttap ve defterdar gibi statülerde bulunmakta ve devlete hizmet etmektedirler (Özbilgen, 1994:48). Bunların dışında toplumsal hayatta etkili olan hatta yön veren ozanlar,şairler, divan şairleri silsilesinden oluşan münevverler (alim ve arifler) de bulunmaktadır.

Ülgener de eleştirel bir yaklaşımla Tanzimat öncesi aydının belirli özellikleri üzerinde durmuştur. Ona göre “Tanzimat öncesi aydını, hiçbir zaman belli bir statünün adamı olmamış, tek ve dağınık bir özellik göstermiştir. Şahsi öcünü ve çıkar hesaplarını daima başkalarının desteğinde, onları doldurup işleyip kavgaya sürmekle almaya ve karşılamaya çalışan “suret-i hak” gösterişçisi, fakat gerçek yüzüyle bir fesat ve tahrik unsurudur.kimi bir Ayasofya vaizidir, kimi bir Rumeli kazaskeridir,kimi de bir saray nüfusludur, Bunlardan daha önemlisi bu aydınlar kalemlerinden çok dillerine güvenen kişilerdir.Tanzimat öncesi aydınında, dil daima kalemin ve kağıdın ilerisinde gelir (Ülgener ,1983: 72).

Tanzimat öncesi yapılan yenilikler, batı karşısında gerileyen Osmanlı devlet nizamını kurtarmaya dönük çabalardı. Bu çabaları savunanlar, Batılı değerleri ve kurumları Osmanlı devlet yapısına empoze etmeye çalışıyorlardı. Osmanlı toplumunda Tanzimat öncesi başlayan yenileşme hareketlerinde bu tip batıcı aydınların önemli rolleri olmuştur. Ayrıca, Batı tipi okulların açılmasıyla, Batı tipi aydınların yetişmesi toplumda değişik görüşlerin kümelenmesine sebep olmuştur. Böylece, bu okullarda yetişen Osmanlı aydını, toplum yapısında yeni bir sınıf olarak kimliğini ortaya koyacaktır. Bu dönemde, öğrenim, okuma ve ferdi temasla batı medeniyetini tanıyan, en az bir batı dili bilen kara ve deniz subayları bu yeni entelijansiyayı oluşturmaktadır.

Osmanlı devleti Batıdan geri kaldığını fark ettiğinden itibaren , yüzünü batıya dönerek eksikliklerini gidermeye çalışmıştır. Osmanlı devleti batıdan geri kalmışlığı telafi etmek için bir dizi ıslahatlar yaparken , yetişmiş insanını batıya gönderdi. Bunlar entelektüel birikime ulaşarak, ülkelerine döndüklerinde aldıkları bilgiyi hemen halka uygulamaya giriştiler. Osmanlı toplumu ile Batı toplumunun farklı bir yapıda olduğunu idrak etmeden. Batı'yı olduğu gibi Osmanlı'ya taşımaları, topluma bir şey kazandırmazken kendilerinin de halktan uzaklaştırdı. Osmanlı aydını batı ile doğuyu iyi sentez etmeden yeniliklere girişmişti.

Tanzimat dönemi, 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun yayınlanması ile başladı. Gerçek anlamda Osmanlı aydınları, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, askeri, siyasi, toplumsal eğitim alanındaki yenilikler münevver anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü ulema ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte çalışmalar ortaya koyamıyordu.

Tanzimat dönemi Osmanlı Devletinin batılılaşma çabalarından biri değildir. Batılılaşma çabalarının ürünlerinden biridir. Tanzimat'la birlikte Osmanlı devlet yapısında önemli değişiklikler olmuştur. “ Tanzimat'ın getirdiği üç önemli sonuç vardır. Birinci sonuç, merkezi bürokratik teşkilatın padişaha karşı bir ölçüde de olsa güvenceye kavuşmuş olmasıdır. Bu durum devlet bürokrasisi içindeki elitleri batılılaşma çabaları içinde daha rahat etkin bir konuma getirecektir. İkinci sonuç, Müslüman olmayan azınlıkların ticari etkinliklerde yasal güvenceye kavuşmuş

olmasıydı. Üçüncü sonuç ise, yabancı ülkelerin, Osmanlı Devleti'nin içişlerine eskiye göre daha çok karışmaya başlamalarıydı” (Kongar, 1993:68).

Tanzimat'la birlikte Osmanlı Devletinde birçok seri yeniliklere girişilmiştir. Bu durum bazen batıdaki kurumların aynen aktarılması şeklinde, bazen de küçük değişimlerle birlikte topluma monte edilmeye çalışıldı. Bu süreç içerisinde Batılı akımlar içerisinde şekillenmeye başlayan Osmanlı aydını toplumsal yapıda daha etkin bir konum kazanmasına neden olmuştur.

Böylece,gerçek anlamda bir Osmanlı aydınından Tanzimat'la birlikte bahsediyoruz. Osmanlı aydınlarının Tanzimat'la ve dolayısıyla “Batılılaşmayla” birlikte ortaya çıkmaları,onların Batıyı görmüş, Batı ile temasta insanlar olmalarını ve bu da belirli imkanlar gerektiğinden yüksel bir sosyal statüye sahip olmalarını içermektedir. Ayrıca, imparatorluğun yaşadığı sosyal sorunlar da bu aydınları filozof –yönetici prototipine yöneltmiştir. Tanzimat'tan İttihat ve Terakki'ye kadar gelen dönemde öne çıkan aydın tipi, yenilik yapma kapasitesinden ziyade iktidar talebiyle karakterize edilebilir. Bunların tek amacı, Batı'nın mükemmel olarak nitelediği sistemi kendi toplumuna empoze etmektir.Bu anlamda Osmanlı aydını, araştırmaktan ve üretmekten ziyade aktarmak,dışarıdan nakletmek,hazır çözümlere sarılmak,eleştirmek, kumanda etmek eğilimi taşımaktadır (Bilgin, 1995:194).

Birçok aydının birleştiği ortak noktalardan biri de , Osmanlı aydınının devletten para alması, devletin beslediği tabakadan gelmesidir. Bu durum Osmanlı aydınlarını devletin muhafazası fikri ekseninde hareket etmeye sevk etmiştir. “Esasen ,Tanzimat dönemi batılılaşma akımlarını savunanlar, Batı kavramlarını onların sahip oldukları içerikten farklı bir anlamda aktarmak istemişlerdir. Aydın kavramı da bunlardan biridir. Batı'da aydınlanma dönemiyle şekillenen entelektüel, her şeyden önce aydınlanan insandır. Fakat Osmanlı'da Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan tür ise aydınlatandır. Yani Batıdan aldığı bilgiyi kendi toplumuna yansıtma görevini kendine yüklemiştir (Kılıçbay, 1975:56 a).

İsmet Özel'e göre, devlet içinde gelişen Tanzimat aydını,aynı zamanda kendi muhalefetini de devlet içinde ve devlet adına türetmesini bilmekteydi. Genç Osmanlılar ve Jön Türk diye bilinen aydın tiplmesi, devletin türettiği bir başka

“fonksiyonel” aydın tipidir. Bunlar da kendilerini devletle özdeş saydıklarından karşı çıkma hakkını kendilerinde olduğunu inanan bir ruh halini sürekli muhafaza etmişlerdir (Özel, 1985:62).

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı gibi önemli olayların etkisiyle birlikte Osmanlı Devleti içerisinde tepki olarak çeşitli fikri akımlar ortaya çıkmıştır. Bu fikri akımlar şunlardır: Genç Osmanlılar, İslamcılık, Milliyetçilik, Batıcılık, Jön Türk vb. Bu fikri akımları savunan aydınların her biri kendine göre kurtuluş reçeteleri oluşturmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar hem Osmanlı Devleti içerisinde hem de devlet dışındaki değişik ülkelerden yapılmaktaydı.

Tanzimat sonrası aydınının önemli özelliklerinden biri de, Babıali’den kendi seviyesindeki okur yazardan öteye kitlelerle diyalog kurmayı başaramamış olmasıdır. Bunun iki nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Birincisi, Batılılaşma akımlarını savunanların halkın gözünde “devletlü” sınıftan olduklarını vurgulamak gerekir. Halk sürekli devletten uzak durmaya çalıştığından Batıcılık da, devlet katından yapılmış bir çağrıydı ve ondan uzak durması gerektiği inancı hakimdi. Bunun sonucu olarak halkın devletin belirlediği hedefleri sahiplenmemesi “seçkinler” ile halk arasındaki mesafenin açılmasına yol açmaya başladı. Devlet katında halk sürekli cahil bir kütle olarak algılanmaya başladı ve bu anlayış etkisini sürdürdü. Tanzimat sonrası aydının halkla diyalog kurmamasındaki ikinci sebep, bunların toplumun sorunlarını çözmekten ziyade ,iktidara kavuşmak için çalışmalarıydı.Devletçi anlayışları ise, devlet gücü sayesinde toplumu denetleme arzularından ileri geliyordu.Tanzimat uygulamaları Osmanlı devlet yapısını değiştirmekten çok “ kişiler” üzerine yoğunlaşmıştır. Muhalefetin de iktidardan pek farkı yoktu; onun da amacı iktidara sahip olmaktı (Yıldız,1995: 363).

Osmanlı aydınları sorunlarla karşılaşınca hemen geçmişe özlem duyarak, çözümü, devleti yeniden eski görkemli günlerine kavuşturabilmekte aramaktadırlar. Dolayısıyla, bütün bu sorunların zamanla ordunun savaş gücünün yitirilmesinde kaynaklandığı konusunda da hiçbir Osmanlı aydınının kuşkusu yoktur. Sorunların toplumsal ve ekonomik yapıdan kaynaklanıyor olabileceği olasılığı ise görüldüğü gibi, hiçbir Osmanlı aydınının aklından geçmemiştir (Ceyhun, 1998:180).

Tanzimat dönemi Türk aydını tamamıyla devlet memuru gibi hareket etmiştir. İtaatkar bir halk tabakası Osmanlı aydınını daha da yönetici kabuğuna itmiştir.çünkü kurtarılması gereken halkı ancak kendileri sahili selamete ulaştırabilirler. “ Batı’nın ilmi ve kültürel alandaki üstünlüğü ve bunun karşısında Osmanlının düştüğü yenilmişlik psikolojisi, Batı’ya aşırı hayranlık duyan Osmanlı aydınının misyoner yanını güçlendirmiştir. Bir anlamda Batı’nın kendi dışındaki ülkeleri sömürgeleştirmek için kullandığı uygarlaştırma misyonunu Tanzimat aydını kendiliğinden üstlenmiş. Bu değerleri çoğunluğu teşkil eden halk tabakasına dayatmacı bir anlayışla empoze etmek istemiş ve bunun sonucunda da kültürümüzün en önemli sorunlarından biri olan aydın halk çatışmasının tohumlarını atmıştır.

Tanzimat aydınını kısaca özetlersek “ Osmanlı aydınları, Batı’nın ekonomik ve kültürel alanda kazandığı başarılar karşısında imparatorluğun kayıplarını tam olarak kavrayamadıklarından , batılılaşmanın süslü tarzdaki uygulamalarını gündeme getiren bir tercih sahibi oldular. Tanzimat aydınları bir anlamda kolay yolu tercih ettiler.Bu tercih, hemen ele alınması gerekli olan sosyal ve ekonomik sorunların durdurulmasını gizledi ve çözümsüzlüğü pekiştirdi.Batılılaşma uygulamaları gösteri aşamasından ileri gitmedi. Devletin otoritesi ile başlatılan bu uygulamalar, Osmanlı aydınları tarafından farklı dereceler ve samimiyetler içerisinde benimsenmiş ve bu yoldan topluma aktarılmıştı.Fakat beklenen başarı sağlanamadı.Çünkü toplum tepeden inme bir yaklaşımla kendine sunulan Batı kaynaklı değerler sistemini kavrayamadı.Zaten kavraması da mümkün değildi; Çünkü kavrayacak tecrübeden ve donanımdan yoksundu (Karakoyunlu, 1995:104-105).

2.4.3. Cumhuriyet Dönemi Aydını

Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat ve meşrutiyet gibi yenileşme ve Batılılaşma çabalarına rağmen, istenilen seviyede toplumsal gelişmeyi sağlayamamıştır.Değişen dünyaya ayak uyduramayan Osmanlı Devleti, Batı’nın gücü ve teknolojisine teslim olmuştur. Genelde devlet adamı ve bürokrat olan Osmanlı aydınları gerçekleri görememiş ve çözüm yolları üretememişlerdir. Fakat bu dönemde istisna aydınlar çıkmıştır.

Bu istisna aydınlardan biride Said Halim Paşa 'dır. Hem doğuyu hem de batıyı gezip inceleyerek yazmış olduğu Buhranlarımız adlı eser Osmanlı devletinin içine düşmüş olduğu durumu tespit etmiş ve çözüm önerilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Fakat dönemin olayları ve içinde bulunulan şartlar uygulama zeminini oluşturmamıştır.

Cumhuriyetten önce Osmanlı devletinde tam anlamıyla aydın sınıfı oluşmadığı için cumhuriyet sonrasında da kendine has özelliklerde aydın anlayışı oluşmuştur. Kurtuluş savaşı dönemi ise var olan aydınlara vatan için savaşmaları da cumhuriyet sonrası aydın sınıfının oluşmasını oldukça geciktirmiştir. “ Türkiye’de batılılaşma projelerinin hep devlet desteği ile başladığı bilinen bir gerçektir.Bu harekette her zaman inisiyatif devletten gelmiş, amaç da toplumdaki önce devletin güçlendirilmesi olmuştur. Başlangıç dönemlerinde henüz “aydın” denebilecek bir tabaka oluşmadığı için, devlet bu girişimleri için uygulayıcı bir kadro bulamamıştır. Ancak 19. yüzyıldaki Tanzimat dönemi yenileşme akımları ile; Osmanlıya özgü “aydınlık” sınıfı yetişmişti” (Belge, 1983:126).

Osmanlı döneminin tarihsel ve toplumsal koşulları ile, cumhuriyet döneminin tarihsel ve toplumsal koşulları göz önüne alındığında bir farklılığın olduğu görülecektir.Bu durum aydın nitelikleri ve eylemsel tavırların da aynı paralelde farklılıkları beraberinde getirmiştir. Bir taraftan gelenekçi, Batıcı ve batı taklitçi aydın, diğer taraftan kurucu kurtarıcı ve yönetici Cumhuriyet aydını.

Cumhuriyet dönemi aydınları o dönemde gelişen pozitivist akımlardan büyük ölçüde etkilenmişlerdi.Böylece radikal batıcılık akımının resmi ideolojisi pozitivism olmuştur. Bu dönemde tek siyasi parti olan Cumhuriyet Halk Partisi temsili bir karakter taşımaktan çok,içinde seçkin aydınları barındıran ve toplumu Batılı yönde değiştirmeyi amaçlayan bir siyasi örgüttü.Ayrıca bu dönemde, Osmanlıdan miras kalan geniş devlet yapısı, dönüşüm programını yüklenmiş olarak varlığını sürdürmekteydi. Bütün bu yapıların varlığında ve aynı zamanda batılı anlamda güçlü toplumsal sınıfların yokluğunda, bu dönemdeki aydınlara Türkiye'nin toplumsal kaderleri üzerinde etkileri olmuştur (Belge,1983:126).

Cumhuriyet dönemi aydınları Osmanlı devletinin bir uzantısı olduğu muhakkak. Fakat Cumhuriyet aydınının köklerini farklı alanlara uzandığını belirten düşünürlerde

bulunmaktadır. Çünkü Cumhuriyet aydını kendi kimliğini belirlerken Osmanlı aydınına da farklı bir kimlik bulmaya çalışmıştır. kimi düşünür Cumhuriyet aydınının köklerini, Osmanlı öncesi Anadolu'da ve orta Asya'da aramıştır. Fakat Cumhuriyeti kuran kadroların tarihsel ve entelektüel kökeni , Osmanlı İmparatorluğunun bürokratik kurumlarından gelmektedir. Bu nedenle Cumhuriyet aydını yarı asker ve yarı bürokrat kesime dayanmaktadır.

Cumhuriyet aydını her şeyden önce kurucu, kurtarıcı ve yönetici bir işleve sahipti. Ancak Osmanlı aydını ile arasındaki fark abartılacak kadar değildi. Bilindiği gibi Cumhuriyeti kuran Mustafa kemal ve silah arkadaşları, Osmanlı üst düzey askeri bürokratları idi. Abdülhamit ve İttihat Terakki etkisinde yetiştikleri için bazı olumsuzlukları da ortadaydı.Tüm bunlara rağmen, Cumhuriyet aydını, toplumun yararını ve iyiliğini düşünen sınıflar üstü bir konumda kendini görerek öncülük görevini üstlenerek, üzerine düşeni yerine getirmekten hiçbir zaman çekinmedi (Yıldız, 1995:367).

Esasen Cumhuriyetle birlikte Türk aydınının kurtarıcılık misyonunda fazla değişiklik olmadı. Fakat bu dönemde Batıcı, Osmanlıcı, İslamcı ve Türkçü olarak nitelenen aydın gruplarından batıcıların iktidara gelmeleri, bizde “ aydın”ın “Batıcı” olarak algılanmasına neden olmuştur. Hatta bu gelişmeyle birlikte İslamcı olmak, Osmanlıcı olmak , “aydın” olmayı engelleyen nitelikler olarak görülmeye başlamıştır. Öyle ki 1950'lere kadar “aydın” kavramı,bu daraltılmış biçimiyle ve diğer unsurları dışlayan bir tutumla kullanılmıştır. Ancak çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte, bu devlet memuru misyoner aydın tipine alternatif olan,geçimini devlet kapısında aramayan, devlet desteğindeki ideolojiye karşı çıkan, göreceli olarak bağımsız bir aydın tipinin kültür hayatında eskiye oranla çok daha fazla yer almaya başladığı görülür.Buna rağmen 19890'lere kadar başat aydın tipinin fazla değişmediği açıktır” (Özlem, 1995:209).

Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber Türk aydını siyasi yapılanmanın etkisi altında ideolojik boyutta varlığını devam ettirmiştir. Cumhuriyetin kurulmasının getirdiği toplumsal değişme kimi aydınların hareket noktası olmuştur. Yeni kurulan devlette aydınlar toplumsal değişmeden yana olanlar ve değişmeden yana olmayanlar ya da

laik olan ve laik olmayan olarak ayrılmaya başlamıştır. Bu ayrışmada en önemli sorun halk işin içinde değildir. Çünkü cumhuriyet dönemi aydını halkı yönlendirme misyonunu kendinde görmüştür. Bu dönem aydınların devrimlerin oluşturduğu özerklik içinde hareket etmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde aydınlar sürekli iktidara yakın olma çabasındadır. “ Cumhuriyet rejiminin kuruluşunda “ aydınlar” belirleyici değildi, ama önemliydiler. Çünkü, İktidar devlet seçkinlerinin elindeydi. Bu anlamda bürokrat aydınlar arasındaki mücadeleler , hep iktidarı elde etmeye yönelikti.Cumhuriyet aydını, kendi toplumunun yararını ve iyiliğini düşünen sınıflar üstü bir konumda gördü. Sınıflar üstü misyonu sorumluluklarını artırdı,öncülük görevini terk edemedi. (Yıldız,1995:367).

Attila İlhan Cumhuriyet döneminde aydınların iktidar savaşında olmalarının ötesinde iktidara sürekli egemen olduklarını belirtmektedir. “Cumhuriyet döneminde bürokratik yapıya hep aydınlar egemen olmuştur. Bu egemenlik Cumhuriyetin ilk on yılında, ulusal bir halk cephesi heyecan ve özelliği taşıyorken, ikinci on yılından itibaren fazişan bir seçkinler oligarşisine dönüşür. İnönü dönemi ise, tipik bir münevver istibdadıdır” (İlhan,1996:105).

Cumhuriyet dönemi aydınının en önemli sorunlarından biri de halk ile arasında derin uçurumlar olmasıdır. Avrupa pozitivismi ile aydınlanmaya çalışan Türk aydını kendi geleneksel değerlerinden koparak yaşadığı ülkeyi batılı toplumlara benzetme gayreti içerisine girmiştir. Halkı batılı standartlar göre şekillendirmek isteyen aydın, kendi insanından uzaklaştığının da farkında değildir. “ Cumhuriyet aydını iki anlamda halktan uzaklaşmıştır.: 1- Devletin bir parçası, uzvu olduğu, onun adına çalıştığı ve bu anlamda bireyselleşemediği için: 2-Türk insanının geleneğinde yeri bulunmayan pozitivist anlayışı benimsemesi ve bu anlayışın bir baskı aracı gibi kullanılarak, halkın geleneksel değerlerini oluşturan İslam’a saldırmasıdır”(Çandar,1995:441).

İşte Cumhuriyet döneminin anlayışı, kendi seçkin aydınını yetiştirmek için, devlet sanatçısı,devlet tiyatrocusu,başarılı öğrencileri dışarıda burslu okutarak yetiştirilmesini sağlamak ve hepsinden önemlisi Köy Enstitülerini kurarak özellikle kırsal kökenli başarılı insanları yetiştirerek hem aydınını hem de aydınlanmayı oluşturmaya çalışmıştır. Örneğin, Cumhuriyet döneminin önemli romancılarından Yakup kadri

Karaosmanoğlu yaban adlı eserinde, köyünün kurtuluş Savaşı'ndan ve cumhuriyetten olan uzaklığını anlatarak bu sorunun giderilmesinde sorumluluğun Türk aydınına düştüğünü vurgulamaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk otuz yılı düşünöldüğünde gerçek anlamda aydın ve de Cumhuriyet aydını öğretmenlerdir

3. Bölüm : EROL GÜNGÖR VE ATTILA İLHAN'IN AYDIN KONUSUNDA GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Aydın Kavramını Tanımlamadaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Toplumların Sosyo- kültürel gelişim süreçlerinde belirleyici etkiye sahip etmenlerden biri de o toplumun içinde yaşayan düşünce adamlarıdır. Aydınlar çeşitli alanlarda (kültür,sanat,felsefe,edebiyat vb.) ürünler vererek, etkinlik gösteren ve bu anlamda topluma öncülük edip yol göstererek toplumun önünü açan kişilerdir. Günümüzde aydın kavramı ile ilgili net bir tanım yapılamamıştır. Tarihsel bir kökene sahip olmasına karşın net bir tanım yapılamamıştır. Bunun en önemli sebebi her toplumun yapısına uygun bir aydın beklentisine girmesidir. Toplumların kendilerine has problemler çözebilecek kişileri aydın olarak değerlendirmeleri , aydın kavramının sınırlarını çizmeyi zorlaştırmaktadır. Aydın kavramına ortak bir anlam yükleyerek tanımlaya çalışırsak; toplumun önündeki zorlukları aşmasında, sosyal karmaşaların engellenmesinde yeni bilgiler üretilmesinde, bilimsel buluşlar yapılmasında öncülük rolünü hiçbir zaman elden bırakmayan, bir sosyal kişiliğin birey olarak kavramsal olarak ifadesidir.

Cemil Meriç' e göre “entelektüel tariflere hapsedilemez. Kavramı dalganışları içinde kavramak, tarihe başvurmakta kabil” dir. Meriç entellektüelin taslağını şöyle çizmektedir. “Entelektüel, zamanın irfanına sahip olacaktır.Ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır. Peşin hükümlere iltifat etmeyecek, olayları kendi kafasıyla inceleyip değerlendirecektir.Başlıca vasıfları dürüst, uyanık ve cesur olmaktır.Yani bir bilgi hamalı değildir entelektüel. Hakikat uğruna her savaşı göze alan bağımsız bir mücahittir (Meriç,1980:29).

Jean Paul Sartre' ye göre aydın, pratik bilgi tekniğidir. Hiç kimse tarafından görevlendirilmemiş ve statüsünü hiçbir otoriteye borçlu olmayan kişidir. Bu özelliğiyle o her herhangi bir kararın ürünü değildir. Ama canavarlaşmış toplumların ürünü bir canavardır. Sartre' ye göre gerçek aydını hiç kimse istememekte ve

tanımamakta. Aydının söylediklerine duyarlı olunabilir, ama var oluşuna aldırılmaz. Aydının sunduğu reçeteler kullanılır ama yaşadığı dönemde adı sanı anılmaz. Bu çelişikler içerisinde aydın suçlanan insandır.

Aydın kendi içinde ve toplumdaki, pratik gerçekliğin araştırılmasıyla (gerektiği bütün normlarla) egemen ideoloji (geleneksel değerler sistemiyle birlikte) arasındaki karşıtlığın bilincine varan insandır (Sartre,2000: 30). Sartre' ye göre aydın kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokan ve küresel insan ve kabullenilmiş gerçeklerin ve bundan kaynaklanan davranışların tümünü sorgulama iddiasında olan kişidir. Aydın sürekli suçlanan insandır. Hem çözüm arayan hem de suçlanan kişidir. Sartre , Aydının tek başına suçlanamayacağını belirtmektedir.

Parçalanmış toplumların ürünü olan aydın, bu toplumların varlığının kanıtıdır, çünkü onların parçalanmışlığı içselleştirilmiştir. O halde , aydın tarihin bir ürünüdür. Bu bakımdan , hiçbir toplum kendini suçlamadan aydınlardan şikayet edemez, çünkü ne ettiyse onu bulmuştur (Sartre,2000: 30). Aydın, her toplumda rahatsız edici kişi olmaktadır. Entellektüel evrensel gerçekler peşinde koşan kişidir. “ Entellektüel bilgilenmiş olmaktan ziyade evrensel hakikate yönelik merak duygusu ve anlama ihtiyacının peşinden giden, sürüklenen kişidir. Cevaplar sunmaktan ziyade sorular üretir, rahatlatmaktan ziyade sorgular. Bu yüzden entellektüelin bizatihi var oluşu içinden çıktığı kamu için rahatsızlık vericidir (Özel , 20006: 71).

Aydınların buldukları toplumlarda , gerçekleri dile getirebilmeleri için asıl vazifeleri olan ‘tenkit’ özelliklerini kaybetmemeleri gerekir. Tenkit özelliğini kaybeden aydın , önceden belirlenmiş fikir kalıplarının içerisinde kendi çıkarlarına göre hareket etmeye çalışır. 1973 yılında Fransa’da toplanan 400 ‘den fazla aydının ortak bildirdikleri beyannamenin maddelerin birinde şöyle denmektedir. “ Halbuki, aydının asıl vazifesi “tenkit”tir ve onun terki, aydınların gerçek ihanetidir, maalesef bugün dünyada en az yayılan şey haline gelmiştir ve bu bir skandaldır (winock , 2002 : 628).

Aydın , tarihi seyir içerisinde yaşadığı toplumu sürekli rahatsız edici davranışlar içerisinde girmiştir. Bu rahatsız etme tek taraflı olmamıştır. Toplumda aydını yeri geldiğinde çeşitli şekillerde cezalandırmıştır. Bazen yaşadığı toplumdan sürülmüştür,

bazen öldürülmüştür, bazen de deli etiketini vurarak yok saymaya çalışmıştır. Aydının fikirsel çıkışlarına karşı fiziksel tepki görmüştür sürekli. Türk toplumunda da aydınlar batı toplumunda olduğu kadar olmasa da benzer tepkilere maruz kalmıştır.

Aydın kavramı, Türkiye’de tüm dünyada izlediği tarihsel seyrin paralelinde olmuştur. İlhan’ da aydın kavramını , Türk tarihi gelişiminden ayrı düşünmemektedir. İlhan, aydın kavramını ele alırken, kavramı özellikle Osmanlı devletinin son yüzyılı olmak üzere tüm Türk tarihi açısından gelişimi ve kökenini irdeleyerek, bir önceki ve bir sonraki aydın muhteviyatını göz önüne alarak, tarihi yöntemi kullanarak açıklamaya çalışmıştır.

İlhan’ın en genel anlamda benimsediği aydın tanımı şudur. “ Eskiden münevver derdik, hanidir aydın ya da aydın kesimi diyoruz : Fransızca’da İngilizce’de İntelligentsia terimi geçerlidir. Ruslarda öyle demiş : Peki kim bunlar ? Buhr / Kosing sözlüğüne göre tarif şu : Bilim adamları, doktorlar, öğretmenler, sanatçılar, mühendisler vb. mesleği gereği zihinsel faaliyette bulunanların oluşturduğu toplumsal katman! Aydınlar her sosyo - ekonomik kuruluştta, çeşitli sınıfların üyelerinden oluştuğu ve mevcut üretim sistemi içinde bağımsız bir rol oynamadığı için , toplumsal bir katmandır” (İlhan, 1996: 182-196).

İlhan bir söyleşisinde ise aydınla ilgili şu görüşleri belirtiyor ; “ Bence aydın çağını anlayan kişidir. Çağın bütünüyle anlamamış ve değerlendirmemiş bir kişi ne aydın ne sanatçı olabilir. Dolayısıyla her şeyi kapsamak, her şey hakkında fikir sahibi olmak gerekir” (Can, 1996: 107).

İlhan , aydın olmanın en önemli şartının, bilimsellik ilkesiyle hareket etmek, bir yöntem sahibi olarak bireysel düşünce sentezine ulaşmak olduğunu söyler. Bir anlamda senteze ulaşmayan aydın olamaz. Attila İlhan, aydının bir metot sahibi olması gerektiğini savunurken bu düşüncesini kendi hayatında uygulamıştır. Eserlerinin birçok yerinde kendisinin Marksist diyalektik bir anlayışı ve metodunu seçtiğini belirtmektedir. İlhan seçtiği bu metodu bilimsel bir kimliğe bürümeye çalışmıştır. İlhan Marksist diyalektik bir anlayışı seçerken , diğer Marksistlerden ayrılmaktadır. Çünkü Marksist düşünceyi sentezci anlayışta ortaya koymaya çalışmıştır. İlhan , aydının bu konudaki özelliklerini şöyle belirtmektedir.

Ben metotlu bilgidenden bahsediyorum. Aydın olmak , önce bir metot sahibi olmayı gerektiriyor. Mesela ben genç yaşta Marksist diyalektik metodunu seçtim. Metodu kendi koşullarında ele aldım. Yani önemli olan bu metodu belirli değişkenler içinde, belirli verilere dayanarak, belirli koşullarda bir senteze ulaşmaktır (Can 1996; 107).

İlhan'a göre aydında bulunması gereken vasıflar şunlardır (İlhan ,2004: 55). Akıllı , Bilgili , Zeki , Çalışkan , Bunlara ilaveten Aydın'ın metot sahibi olması ve bilimsel bir bakış açısına sahip olması gerekir.

Erol Güngör ise aydın'ın tarihi bir süreç içerisinde incelemektedir. Kavramın Türk düşüncesinde "münevver" kelimesi ile ifade edildiğini, ancak bizde olduğu gibi batı dillerinde de çok defa kıymet hükümleri ile karışık muğlak bir mana taşıdığını belirtmektedir. Erol Güngör , Münevver kelimesinin Türk halkı için önemini şu şekilde ifade etmektedir. "...Erzurumlu bir gazetenin bize aktardığına göre Türk köylüsü bile münevver kelimesini, kendine yakın olan okumuşlar için kullanmakta, yabancı bir tavır ve eda sahibi olanlara ise "aydın" demektedir" (Güngör,2004: 195).

Erol Güngör bir aydın ile "sokaktaki adam" tipi arasındaki en büyük farkın her ikisinin hadiseler ve bunlar arasındaki münasebetlere bakış tarzında belirlediğini ifade etmektedir. Erol Güngör, toplum için yol gösterici özelliği olan aydın'ın sokaktaki adamdan farklı olması gerektiğini belirtmektedir. Sokaktaki adamın münevverden farkının şu şekilde belirtmektedir. " Sokaktaki adam kendi hayat tecrübesinin kazandırdığı bilgiler ve bu bilgiye dayanan sezgilerle etrafındaki insanları ve hadiseleri anlamaya çalışır. İnsanların karakter vasıfları, tabii , siyasi ve sosyal hadiselerin hususiyetleri hakkında hep eski yaşantılarına dayanan bazı anlayışlar kazanır, bu sayede de günlük hayatın akışı içinde muhitine bir mana vererek iyi bir intibak temin eder. Onun kazandığı bazı anlayışlar, daima hadiseler vukua geldikten sonra görünen neticelere dayanmaktadır. Bu görünüşlerin arkasında nelerin cereyan

ettiği yahut hangi hadiselerin hangilerine sebep olduğunu bulmak onun ne vazifesidir ne imkanları dahilinde bir iştir. Bu yüzden halkın dünyası, hayatını kaplayan bir zaman süresi içinde duyu organları ve çıplak zekası ile inşa ettiği manalı bir bütün teşkil eder, fakat bu mana onun günlük intibakını kolaylaştırmaktan başka hiçbir objektif kıymet taşımaz" (Güngör,1998: 253).

Güngör' göre aydın sokaktaki adamın aksine, farklı ve ileri seviyedeki bilgiyi kazanabilecek bir zihni terbiye ve düşünme metodunu kazanmış olmalıdır. Aydın bir hadise ile karşılaştığı zaman “ bu nedir?” sorusunu sormaz. Çünkü “ bu suale alacağı cevap onun ancak görüneni anlama ihtiyacına cevap verir. Görüneni anlamak içinde vasat insanlardan daha fazla bir zihni gayret sarf etmeye ihtiyaç yoktur. Aydın gördüğü şeyler arasında bir sebep-netice münasebeti bulmaya çalışarak hakkında ve sathi dünyasının ötesinde objektif realiteyi kavramaya uğraşır. Halkın dünyası inançlara, kanatlara dayandığı halde aydını dünyası daima ispat ve tahkik mevzuu olan bilgilere dayanır (Güngör, 1998: 254).

Erol Güngör 'e göre aydını haklatan ayıran unsurlardan bir de aydınların , meydana gelen olayları değerlendirmeleri uzun bir zaman dilimini kapsar ve ilmi çerçeve içerisinde ,metot dahilindedir. “ Halkın bilgisi çok defa hadiselerin oluşundan sonraki müşahedelere bağlı kaldığı için istikbalde olacaklar hakkında hiçbir güvenilir tahmin veremez. Buna mukabil aydın bu hadiseler karşısında “niçin” sualini sorduğu ve sebep – netice münasebetlerini araştırdığı için bazı hali hazırda yaşamaktan kurtarır ve gelecek hakkında sağlam tahmin kazandırır. Onun bu tavrı kendisini tamamen ilim adamına yaklaştırmaktadır. İlim adamı ise bilgisinin her problemi çözebileceğine inanmadığı için ancak araştırdığı, tahkik ve ispat mevzuu yaptığı konulardaki bilgisine güvenir, hatta bu türlü bir bilginin mutlak hakikat olduğunu iddia etmez” (Güngör, 1998: 254-255).

Güngör' göre ilim adamları halkın gördüğü ve yorumladığı hadiselerin çok daha ötesini yüzyılı kapsayacak bir değerlendirmede bulunan kişilerdir. Münevverler, kendi meseleleri için başkalarından medet bekliyorsa ; onları vasat vatandaştan ayıran herhangi bir özellik yoktur. Erol Güngör'e göre aydın bütün meseleleri ilmi açıdan elealan kişidir. Doktrinlere ilmi sahada itibar edilemez. Çünkü ilmi sahada gerçekleri tümüyle kavrayamaz.

Erol Güngör ile Attila İlhan'ın aydın kavramını değerlendirmesini karşılaştıracak olursak: Her iki düşünürde “aydın” dediğimiz kişide bir metot olması gerekir fikrindedirler. İlhan burada kendisine Marksist diyalektik metodu seçtiğini belirtirken , Güngör ise daha çok ilmi bir metot anlayışından bahsetmektedir. Her ikisi de

aydınlarda bilimsel bir zihin yapısının olması gerektiğini savunmaktadır. İlhan , aydının sentezci olmasını savunurken ulusalcı bir yaklaşım sergiler. Güngör ise aydının yenilikçi olması gerektiğini savunurken milliyetçi ve muhafazakar düşünceyi dini eksende ele alarak aydın profilini çizmeye çalışıyor. Her ikisi de aydının çalışkan olması gerektiğini savunuyorlar.

Erol Güngör ve Attila İlhan , Türkiye’de var olan aydın tipinin yetersiz ve batıya endeksli olduğunu vurgulamaktadır. Türk aydınını halktan farklı olarak , görünenlerin çok daha ilerisini görüp değerlendiren kişidir. İlhan aydın tipini Marksist anlayışa doğru çekmektedir. Güngör ise biraz daha dini anlayış içerisine.

3.2. Türk Aydınında Olması Gereken Vasıflar Konusundaki Görüşleri

Aydının meydana geldiği şartlar ve kişilik özellikleri çok farklı olduğu için genel bir aydın tanımı ve tipolojisi yapmak pek mümkün değildir. Ancak aydın nedir’in cevabından ziyade aydınların hangi ortak özellikleri taşıması gerekir, sorusunun cevabını vermek gerekir. Bu cevabı ararken daha çok Türk aydınında olması gereken vasıflar üzerinde duracağız. Aydınların genel vasıflarını sıralayacak olursak:

Yaşadığı sosyal şartlara ilgisiz kalmaz.

Kültürün tayin edici faktörüdür.

Genelde soyut dili (Sembolleri) kullanır.

Kafalarının ürünüyle (zihin faaliyetleriyle)geçinirler.

Hemen hemen tamamı yüksek tahsil yapmışlardır.

Sosyo kültürel değişmeye öncülük ederler ve değişmeyi yönlendirirler.

Statüleri aydın olduğu halde bazen politik roller oynarlar.

Her toplumda vardırlar.

Milli ve milletler arası modeller oluşturabilirler.

Bilgi aktarıcılıktan ziyade bilgi üretirler.

Genelde halk ile aralarında fark vardır.

Zaman zaman bürokrasi ile iç içe olabildikleri gibi, onu şiddetle eleştirebilirler de.

Çeşitli sosyal gruplara üye olabilirler.

Genelde yetiştikleri grubu dışlarlar ve ondan koparlar.

Erol Güngör 'e göre , özelliklerinden biri de başkalarının üretmiş olduğu fikirleri , metodu kendi toplumuna uygulaması yanlış sorunlar çıkarabilir. Basit çözüm gibi gözüke de toplumsal özellikler farklıdır. Entelektüellerin diğer bir özelliği de lafçılık. Daha çok siyasilerde olmasına karşın entelektüellerde bulunmasının sebebi “ ... Entellektüalistin ahlakında değil , zihnindedir. Onun dünyası bizim yaşadığımız gerçek dünya değil , kendi kafasında kurduğu dünyadır. Saatlerce konuşur , fakat bu konuşmanın sonunda dinleyenin aklında hiçbir şey kalmaz. Çünkü konuşulan şeylerin realitedeki müşahhas münasebetlerle hiçbir ilgisi yoktur. Bu sözler , entellektüalistin kullandığı kelimeler gerçek dünyanın objelerini ifade eden semboller değil, sadece kendi kafasında varlığı olan soyut, hayali dünyanın unsurlarıdır (Güngör, 1999c: 49).

Güngör'e göre Entellektüalistin düşünce ve davranış sistemi onun ahlaki şahsiyetine yansımaları gerekir. Bir anlamda söylediği ile yaptıklarının uyum içinde olmasıdır. Güngör entellektüalistin bir başka özelliğinden bahsederken bürokratik zihniyeti yüzünden, ister istemez sosyalist görüşlere kolayca kapılması düşüncesidir. “ ... kalkınmakta olan ülkelerin aydınları iktidar ve itibar arzularını tatmin etmek , ideal edindikleri şeyleri gerçekleştirmek üzere devleti tercih eder ve memuriyet – yahut politik mevki – yoluyla yükselmeye çalışırlar (P. Berger) (Güngör, 1999c: 51).

Erol Güngör 'e göre aydın olmayı bir çeşit meslek olarak değerlendirmektedir. Her mesleğin kaideleri olduğu gibi aydın mesleğinin de kaideleri bulunmaktadır. Aydınların kendi mesleğinde yapacağı yanlış tüm insanları etkilemektedir. “ Meslekler arasında bir sosyal mesuliyet sıralaması yapılacak olsa herhalde aydınları baş taraflarda bir yerlere koymak gerekir. Aydın bu sorumlulukla orantılı bir ahlak disiplini ile zihin disiplinine sahip olmalıdır. Fakat zannedilmesin ki onun ahlak disiplini ile zihin disiplini ayrı şeylerdir. Aydın olmanın gerektirdiği düşünce olgunluğuna erişmemiş birinin aydın sorumluluğunu idrak etmesi beklenemez” (Güngör,1998:373).

Güngör 'e göre aydın zaman zaman bazı zümrelerin içinde görünmekle birlikte esas özelliği menfaat motivlerinin dışında düşünen insandır. Böyle yapmazsa başkalarından farkı kalmaz. Bu sebepten içinde yaşadığı kalabalıktan ayrılır. Kalabalık gözü kapalı girdiği yerde aydın liderlik yaptığı toplumun akıntısına kapılmayarak , bütün olup bitenlerin neden ibaret bulunduğunu düşünmeye çalışacak ve gerçeği araştıracaktır.

Gerçekten , aydınların , en belirgin özelliği onların dünyaya büyük kalabalıktan oldukça farklı bakmalarıdır. Aydınlarla kitle pek çok meselelerde farklı görüş ve inanca sahip bulunabilir , bunda şaşılacak bir taraf yoktur ama aydının bu görüş ve esas kaynağı ise , aydınlarda bir hakikat endişesinin bütün diğer hususlardan daha önemli bir yer tutmasıdır. Aydın bir meselede karara varırken “ bu benim işime yarar mı ?” diye düşünmez. “Hakikat bu mudur?” diye bakar (Güngör,1998: 373).

Erol Güngör 'e göre aydının diğer bir vasfı da , düşünce ile heyecanı birbirine karıştırmamasıdır. Aydın hiçbir zaman fikirlerini sevgilerinin ve nefretlerinin emrine vermez. Aydın hakikatin peşinden koşacak ve siyasi baskının olduğu zamanlarda zihni esnekliğini asla kaybetmeyecektir. “ Hiçbir insanın, hiçbir teorinin kusursuz olmayacağını peşinen hesap ettiği için , kendi tuttuğu tarafa olan sevgisinde olduğu gibi karşı tarafa olan aleyhtarlığında da hiçbir zaman aşırı hareketlere girişmez. “Yaşasın” ve “kahrolsun” sloganları altında haykırmak, yumruk sıkmak, canhıraş feryatlarla nutuklar çekmek, etrafına adamlar toplamaya çalışmak, hele hele tek doğruyu kendisinin temsil ettiğini söylemek aydına yakışan şeyler değildir (Güngör,1998: 374).

Erol Güngör 'e göre aydın olmanın başlıca şartlarından biri de insanlığın büyük değer odakları karşısında entelektüel bir tavır takınmak , onu kendi dünyasının kıymetli bir unsuru gibi görmeye alışmaktır. Bu tavrın tersine ise zihin karanlığı veya yobazlık diyoruz.

Aydınlarda olması gereken vasıfları her toplumun aydınları farklı değerlendirmiştir. Bir toplumda ideal aydın profilleri üzerinde sıkça vurgu yapılıyorsa , o toplumdaki aydın tipi ideal aydından oldukça uzak demektir. Türkiye'de de aydınlardan bahsedilirken , çok az sayıda aydın haricindeki insanlar hakkında olumsuz yargı

bildirilmektedir. Medyada istenilen aydın vasıfları gazetelerde sergilenmektedir. Hasan Pulur köşe yazısında ideal aydın tipini şöyle çizmektedir. :

1- Aydın; evvela, bir fikir, amaç (ülkü) ve karakter sahibi olacaktır. Amaç, ya da ülkü bir inanıştır. Bu inanılışa ise ihanet edemez.

2- Aydın, kandırmaz. Fakat inandırır. İnandırma yolunda ise, ancak bilime ve müspet bilgilere yer verir. Kafasında dokunulmaz "tabu"ların yeri yoktur.

3- Aydın cesurdur. Medeni cesaret sahibidir. Medeni cesaret ise, aydın için kahramanlık değil, doğal vasıftır.

4- Aydın hakikat bildiği, gerçek bildiği şeyi kendisine saklamaz. Onu yaymayı da vazife bilir.

5- Aydın, toplumun hayrını ve çıkarlarını, kendi hayrının ve çıkarlarının üstünde tutar. Topluma verir, ama toplumdaki karşılığını beklemez.

6- Aydın, bağlandığı ilkelere uygun bir yaşam sürdüren, dürüst ve feragatli bir insandır. Onun yaşamı ile prensipleri arasında çelişme yoktur.

7- Nihayet aydın, mazbut insandır. Metotlu ve muntazam çalışır. İhmal, dağınıklık ve avarelik aydın insana yakışmaz. Aydın, bu tür zaaflardan kendini kurtaran insandır (Pulur, 2002) .

Attila İlhan'a göre , aydının olması gereken vasıfları daha öncesinde kısaca değinmiştik. İlhan kitaplarında , bir konu üzerine derinliğine analiz yapmaktan ziyade yeri geldikçe parça parça özelliklerden belirtmektedir. İlhan aydında olması gereken vasıfları belirtirken, akıl ve zeka sahibi, bilgili, çalışkan, metot sahibi ve bilimsel bakış açısına sahip olması gerektiğini ısrarla üzerinde durur. Bütün bu özelliklere ilaveten sentezci bir ulusalcılık anlayışını benimsediğini belirtmiştik.

İlhan , gerçek anlamda aydının , şuna veya buna borazanlık etmeyen kişi olduğunu belirtmektedir. Bulgar aydını Julia Kristeva'nın görüşleri ekseninde kendinin de istediği aydın profilini çizmeye çalışmaktadır. "Aydınların görevi siyasi örgütlerin, ya da kamuoyu oluşturma organlarının tekdüze ve yalınkat bir hale getirmeye çalıştığı fikir ortamında çok boyutluluğu korumaktır, bu da ancak her sorun üzerine kişisel

bileşimler getirmek, önermek, bunları tartışmakla olur” (İlhan, 2000: 158). İlhan aydında olması gereken bu özelliklerin Türk aydında olmadığını , tam tersine hareket ettiğini belirtmektedir.

Cemil Meriç’e göre ise gerçek entelektüelin vasıfları şunlardır. “... Gerçek entelektüel bir zümrenin emir kulu değildir, gerçek entelektüel bir devrin şuuru olmak zorundadır, bütün hakikatleri yoklamalı, bütün yalanların maskesini yırtmalı, kalabalığa doğruyu göstermeli, her düşünceye saygılı olmalı, tarafsız olmalı, vuzuhu fethe çalışmalıdır.Gerçek entelektüel, ülkesinin bütününi, bütün ülkelere karşı müdafaa edecek, sınıflar üstü hakikatleri araştıracaktır.Gerçek entelektüel, dürüst olacak, çok okuyacak, çok düşünecek ve ortaya çıkardığına inandığı hakikatleri, vardığı terkipleri korkusuzca yazacak, yayımlayacak” (Meriç, 1981b :17).

Gerçek aydının, inandığını söylemesi beklide yerine getirilmesi gereken en zor vazifesidir. “ Dünyanın neresinde bulunulursa bulunsun, hangi kampa mensup ve bağlı olursa olsun, hakikati, yahut daha mütevazı bir deyişle hakikat olduğuna inandığı şeyi söylemek bir aydının ilk gayreti olmalıdır” (Winock,2002: 630).

İlhan, çağdaşlığın Descartes’le başlamış olduğunu belirtmektedir. Çünkü Descartes, bilimselliğin içerisine kuşkuyu yani akli koyduğundan dolayı , özgür ve bağımsız tartışmanın ana koşulu yerine getirilmiş demektir. Aydın ise çağdaş anlamda kendine düşen vazifeyi yapabilmesi için, “ Çağdaş aydının birinci görevi , sağdaki soldaki ‘müminlere’ karşı , sağlıklı kuşkunun yani aklın , soru işaretlerini sıralamak! Bunu yapmadı mı , isterse solun en ileri ucunda olduğunu savunsun , az gelişmişlikte patinaj yapıyor. Çünkü ilericilik, bir inanç işi değildir, yani yöntem” (İlhan,2000 : 12).

İlhan, Türk aydının da olması gereken bir başka vasıfta özgün ve farklı olmaktır. Türk aydının bunu anlamadığını belirtirken, özgün ve farklı olmak aynı zamanda çağdaşlığın içerisinde değerlendirmektedir. İlhan’ göre aydında olması gereken vasıflardan biride sorumluluk. Aydın sorumluluk üstlenen ve bu sorumluluğu somutlaştırıp gereğini yarine getirmesidir. “...Aydın sorumluluğu kavramını laf olmaktan çıkartıp, ciddi birer eylem halinde somutlaştırılmasını bilenlerdir ki, ‘gelişmiş’ yörelerimizin, ‘laf üretmekten’ başka marifeti olmayan ‘gelişmiş’ aydınlara birer ‘ derstirler.’ Türk aydını, Türkiye’nin her karış toprağı üzerinde, böyle bir yurt,

insanlık ve medeniyet göreviyle somutlaşıp bütünleştiği zaman, gerçekten ‘aydın’ olacaktır” (İlhan,1986: 43).

Erol Güngör olması gereken aydın profilini çizerken, ahlak konusunu merkeze alırken, İlhan daha çok bilimsel ve kişisel özellikleri vurgulamaktadır. Güngör, İdeal aydını çizerken, Başkalarının metodunu kendi toplumuna uygulamayan, düşüncesi ile davranışlarının uyum içerisinde olması , aydın olmanın sorumluluğunu her türlü şartlarda taşıyan ve kalabalıklardan farklı olması gerektiğini belirtmektedir. Düşüncelerini ortaya koyarken duygusal davranışlardan mümkün olduğunca kaçan bir aydın entelektüel bir tavır sergilemiş anlamına gelmektedir. İlhan’da aydın sorumluluğu ve entelektüel tavrıdan bahsetmektedir. Aydını hiç kimseye borazanlık yapmaması gerektiğini savunurken , özgün ve bağımsız bir aydının gerçek bir aydın olacağını belirtmektedir.

3.3. Sosyalist Ve Milliyetçi Aydın Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Erol Güngör ve Attila İlhan yakın tarihimizde aydın kimlikleri ile ön plana çıkmayı başarmış şahsiyetlerdir. Her fikir adamının beslendiği kaynaklar doğrultusunda fikir dünyası oluşmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle savunduğu fikirler ekseninde kendi ‘aydın’ kimliğini inşa etmektedir. Erol Güngör ve Attila İlhan eserlerinde savundukları fikirlerle beraber kendi kimlikleri açıkça belirtmektedir. Burada Erol Güngör kendini Milliyetçi aydın kategorisine yerleştirirken , Attila İlhan Marksist-Sosyalist çizgide entelektüel tavrını sergilemektedir. Dolayısıyla iki düşünüründe sosyalist (genel anlamda) ve Milliyetçi aydından ne anladıklarını ortaya koymak gerekir.

Erol Güngör kendisini milliyetçi çizgide tanımlamaktadır. Milliyetçi aydın içerisinde yer almaktadır. Erol Güngör, Türk milliyetçiliği içinde Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan geleneğini devam ettiren ve bu geleneği daha demokratik, tarihiyle daha barışık bir şekilde muhafazakâr ve liberal renklerle yeniden kuran bir isimdir (Yılmaz,2006: 166). Burada milliyetçilik aydın olmaya engel midir? Her entelektüelin kendi toplumu ekseninde fikir ürettiğini bir gerçektir. Milliyetçiliği nasıl algıladığımız bu soruyu cevaplandıracaktır. “Vatanseverlik iyi yönlendirildiğinde pozitif enerjiye

dönüşebilecek bir güçtür. Ülkeyi kalkındırma, büyütme, koruma kollama boyutuyla pozitif bir anlam kazanır." Böyle diyor Serdar Turgut. Ardından da Türk aydınının milliyetçiliğe karşı duruşunun altını çiziyor; "Türk aydını, milliyetçi olmayı neredeyse bir hakaret olarak görür. Ona göre milliyetçilik mutlaka aşılması gereken bir tavidir." Turgut'a göre aydınlarımızın milliyetçiliği öcü gibi algılamalarının nedeni faşizm ile özdeşleştirmeleri. "Türkiye'de ırkçılık yoktur, herkes vatanseverdir" diyen Turgut, "Türk aydını milliyetçilik ile barışını yapmadığı takdirde pozitif güce dönüşebilecek bir fikri tamamen negatif güçlerin eline bırakmış olacaktır" diyor.(http://www.internethaber.com/news_detail.php?id=64727)

Güngör, kendisini Milliyetçilik ideolojisi içerisinde değerlendirirken , halkın anladığı milliyetçilikten ayrılır. Çünkü halk , zamanın getirmiş olduğu değişimi (modernleşme çerçevesinde) tam gerçekleştiremediğinden , milliyetçi aydınlarla tam mutabakat sağlanamamaktadır. “ Milliyetçiler bir “seçkin” grup olarak, henüz modernleşmemiş bir cemiyet karşısında modernizmi temsil etmektedirler. Şu halde kendilerini halka ne kadar yakın veya onunla aynı hissederlerse etsinler, halkın şimdilik yabancı olduğu bir değer sistemini ve bir hayat tarzını temsil ediyorlar demektir. Milliyetçi aydın günlük davranışlarında bu farkın varlığını hiç aklına getirmez, çünkü halk ile onun arasındaki farklılık daha ziyade özel hayata ait noktalarda toplanmaktadır” (Güngör,1999c :52).

Güngör' e göre halk Milliyetçi aydının bu tutumunu anlamadığı zaman onları samimiyetsizlikle suçlayabilir. Milliyetçi aydın halka yakınlaşmak için geleneklere saygılı olmayı seçmeyecektir. Çünkü başka toplumların geleneklerine saygılı olmayızaten yapılması gereken bir tavidir. Milliyetçi aydın modernleşme içerisinde, değişimi yaşarken halk ile bir bütünlük içerisinde olmalıdır.

Güngör, milliyetçi aydının halk ile aralarında farklılığın muhakkak olacağını belirtmektedir. Aydın ile halk arasındaki bu farklılığın küçük ve dar çevrelerde geçerli olduğu müddetçe bir zararı yoktur. Fakat aydın halk arasındaki farklılıklar dar çevrenin dışına çıkarsa birlik ve beraberliğin değil, ayrılığın temsili olur. Güngör, halkta kültür değişmesi istikameti ve hudutları konusunda aşağı yukarı milliyetçi aydın ile benzeyen görüşler içerisinde. Türk halkının ne istediğini şöyle belirtmektedir:

“Türk halkı asıl ihtiyacının bir taraftan modern teknolojiyi bilgi ve teçhizat, bir yandan da modern bir iktisadi ve idari organizasyon olduğu kanaatindedir.aydınların kendisine bu yolda rehberlik etmesini bekler ve rehberlik gördükçe onlara bütün samimiyetiyle, bütün iradesiyle bağlanır.Onun gereksiz bir etiket gibi gördüğü konularda veya kuşkulandığı, tehlikeli saydığı noktalarda “İhtisaslaşmış” olmanın hiçbir kıymeti yoktur” (Güngör,1999c :58).

Milliyetçilik, muhafazakârlık anlayışını ile beslenmektedir. Milliyetçi aydın ile muhafazakâr aydın aynı anlamda kullanıldığı bir gerçek. Erol Güngör milliyetçiliği modernleşme içerisindeki değişim ile ele almaktadır. İlhan tam bu noktada muhafazakârlığın milliyetçi aydınının vasfı olmadığını savunmaktadır. “... Milliyetçi aydın, ‘ben muhafazakârim’ diyor; böyle saçmalık olmaz; çünkü milliyetçilik, muhafazakârlığa karşı ihtilalciliktir, muhafazakârlık, batıda, kiliseyle işbirliği yapan soyluların ideolojisiydi, milliyetçiler ise burjuvalardır...” (İlhan, 2004 : 70).

İlhan , kendi çizgisini tanımlarken Marksist- diyalektik içerisinde değerlendirilmektedir. İlhan’ın Marksist anlayışı kendine göre şekillendirmektedir tüm dünyada olduğu gibi. Sosyalizmi savunan bir çok düşünür , kendilerine göre sosyalist anlayış geliştirmektedir. İlhan , Marksist anlayışla beraber ulusalcı - sentez ekseninde aydın profilini çizmiştir. Bu çizgi Attila İlhan’ın birçok çevreler tarafından benimsenmesine neden olmuştur. Attila İlhan, Marksist temelden hareket ederken, milliyetçilik unsurunu her zaman muhafaza etmiştir. Fakat kelime olarak ‘ulusal’ ı kullanmıştır. İlhan, Divan edebiyatına sahip çıkmanın yanında , Osmanlıca başta olmak üzere Arapça ve Farsça öğretilmesini şiddetle savunuyordu.Kültürel değerlere sürekli vurgu yapması , İlhan’ı diğerlerinden ayırıyordu.

Ağabeyim Attila İlhan,bütün ömrünce, sosyalizm ile milliyetçiliğin birbirine karşıt değil birbirine tamamlayan kavramlar olduğunu savundu, bunun mücadelesini verdi. Zaman, olaylar, her defasında bu düşünce, tutum ve eylemini onaylamıştır. (<http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&hnd=1&pId=6&prnId=6&ord=5&fId=7&dbId=719>)

İlhan, Türkiye’deki sosyalist aydınların içine düştüğü belirtirken , sosyalizmi nasıl yorumlamak gerektiğini şöyle anlatmaktadır. “ Türk sosyalizminin aydınları, uzun süre

hem körü körüne angaje olmayı meziyet sayan takımından olmuşlardır, hem de kuramı iyi bilmeyip ulusal koşullara iyi uygulamadıklarından başkalarının yanlış ilericiliklerini tartışmasız benimsemişlerdir. Tekleyen de onlar oluyor zaten” (İlhan, 2004: 20).

İlhan sosyalist aydınların hataların aydınlar oligarşisinin içerisinde yer aldığını belirtmektedir. Sosyalist aydın sosyalizmi tam kavrayamamış. Sosyalist aydın, metot sahibi olan, sürekli eleştirebilen ve tartışan (diyalektik anlamda) kişidir. Sosyalist aydın bir inancın içerisinde hapsolan değildir. Sosyalist aydın sentezci olmalıdır. “ ... Aydın başka bir ülkede uygulanmış bir metodu memleketine uygulamaya kalkmaz. Çünkü bu aydınlığa karşı bir şeydir. Aydın kendi memleketinin koşulları içerisinde bir metodu uygulayıp sonuçlar çıkaran ve bu sonuçları öneren insandır” (Aliye, 2001: 54).

Güngör , Sosyalizm çeşitleri içerisinde en az rastlanan Marksist sosyalizm olduğunu savunurken, sosyalizmin birçok çeşidinin çıkmasını ise milliyetçiliğe bağlamaktadır. Milliyetçiliğin tesirini kuvvetli hissettirmesi sosyalizmi ikinci plana atmıştır.

Türkiye’de en çok Marksizm (genel anlamda sosyalizm) ve milliyetçilik etrafında aydın gruplaşması olmuştur. Milliyetçiler ‘muhafazakar ‘ , Sosyalistler ise devrimci olarak nitelendirilmiştir. Her iki grupta istedikleri Türkiye’yi oluşturamamışlardır. “ Bizde muhafazakar denen münevverler de , devrimciler de bugünden ortak olarak şikayet ediyor ve daha iyiyi bulmaya çalışıyorlar. Muhafazakarlar bu noktada geçmişten ilham aldıkları için daha yerli veya milli çözüm şekilleri ortaya atıyorlar, Devrimciler bugünkü hayat şartlarına göre bir çözüm aradıkları için ilk

bakışta daha gerçekçi görünmektedirler, ama onların modern şartlar dedikleri şey daima yabancı memleketlerin hal ve şartları olagelmıştır. Bu yabancı tavrı yaratan başlıca sebeplerden biri de devrimcilerin Türk tarihini, Türk kültürünü bilmeyişleridir. Geçmişini geri getirmek imkansız olsa bile, geçmişteki bazı şeylerin bugün ve yarın da devam etmemesi için sebep yoktur, eğer böyle olmasaydı devrimcilerden ümidimizi tamamen kesmemiz gerekti” (Güngör, 19998 : 33).

3.4. Osmanlı Aydınını Konusundaki Görüşlerinin Araştırılması

Tarihi seyir içerisinde toplumları bir bütün olarak ele aldığımızda; toplumsal değişim gösteren müesseseler , gruplar, sınıflar vb. geçmişten kopuk bir şekilde meydana gelmez. Değişim içerisinde, toplumun kültüründen, inançlarından, sanatından bir pay alarak farklı düşünceleri sentez yapmaya çalışırlar. Osmanlı aydını da tarihi seyir içerisindeki değişimi geçirirken belirgin farklılaşmaya doğru gitmiştir. Tek ortak nokta üretken bir aydın zümresinin bugün hala oluşmamasıdır.

İlhan, Osmanlı döneminde aydınların iki temel düşüncenin etkisinde kaldığını belirtir. Dolayısıyla aydınları iki gruba ayırır. Bunlardan birincisi İslamiyet ile Doğu'ya, diğeri ise duraklama ve gerileme dönemiyle birlikte ortaya çıkan batıya yönelmiş aydın tipidir. İslamiyet ve buna bağlı unsurların etkisinde kalan aydınların dinamik bir yapıya sahip olan toplumu statik bir anlayışla durağanlaştırmaya götürdükleri diğer taraftan Batı'ya yönelen aydının ise, toplumu taklitçiliğe ve sosyo-kültürel dejenerasyona sürüklemekten başka bir işe yaramadıklarını belirtir. İlhan'a göre Anadolu aydınına Osmanlı döneminde önem verilmemiştir. Bu da aydının halktan kopuk bir biçimde saraya yöneldiğini ve halka ulaşmak, onu anlamak ve yol gösterip çözümler üretmek gibi asli görevlerini yapmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim şeklinin teokrasiye dayanması, bunun sonucu olarak da gücün ve yetkinin sarayda toplanması, aydınları da yoğun şekilde etkilemiştir. Dolayısıyla Osmanlı dönemi aydınları, padişah ve saray çevresinin düşünce anlayışından kopamayarak, temel niteliklerini yitirmiştir. “ Osmanlı aydınlarının , bizlere öğretildiği kadar kahraman olmadıklarını, çünkü aydınların padişah etkisinden kurtulamadıklarını, özgürce fikirler üretmedikleri” söyler (İlhan, 1998 :86).

Erol Güngör Osmanlı döneminde İslamiyet anlayışında ve batıcı özelliklere sahip iki tip aydın olduğu konusunda Attila İlhan ile aynı kanaattedir. Fakat Osmanlı aydınının özellikleri bakımından İlhan'dan oldukça farklı düşünmektedir. Güngör Osmanlı aydınının gerileme dönemine kadar üzerine düşen görevi yerine getirdiğini belirtmektedir. Osmanlı devleti kendine ait bir kültürü oluşturacak aydın elite sahiptir. Osmanlı devletinin yüksek tabakasının kendi kültürüne ait kaynak eserleri okuduğunu

dolayısıyla toplumdan kopmamışlardır. İlhan'la bu noktada farklı düşünüyorlar. Güngör'e göre İslam dünyasında yüksek seviyede aydının yetişmediğini, toplum içerisinde yetişen aydınların ise tüm güçlerini iktisadi kalkınmaya seferber etmeleri kendilerini yaşadıkları toplumda ikinci sınıf aydın konumuna getirmiştir. Güngör'e göre Osmanlı döneminde İslam aleminin büyük bir çoğunlukta iki tip aydının ortaya çıktığını belirtmektedir.

İslam ülkelerinde aydınları yetiştiren eğitim müesseseleri iki tiptir. Bunların bir kısmı batılılaşma süreci içerisinde ortaya çıkmış olup asıl gayesi Batı medeniyetini aktarabilecek bir kadro yetiştirmek olduğu için, buralarda okuyanlar özellikle laik, hatta gelenekten uzaklaşmakla medeniyeti ikiz göstermeye yönelik bir eğitim görmektedirler (Güngör,1996: 169).

Güngör'e göre iki türlü aydın zümresi arasında ayrılık devam ettiği müddetçe birbirlerinin temsil ettikleri değerlere karşı kayırsızlık veya husumetleri de devam edecektir. Aydınların bu şekilde bir zihniyet ayrımında olmalarının sebebi devlet değildir.İki tip aydının ortay çıkmasının en önemli sebebi olarak batının İslam karşısındaki gelişmişliğini göstermektedir. “ Aydınların bu şekilde bölünmesi, esasen devlet politikalarının eseri değildir. Bu parçalanma resmi hiçbir müdahale olmaksızın batı medeniyeti karşısında İslam dünyasının durumunu yorumlamaya çalışan aydınların ayrıldıkları iki kutbu temsil etmektedir. Devlet politikaları belki bu ayrılmayı perçinleyici bazı neticelerin doğmasına yol açmıştır. Hemen her tarafta hükümetler modernleşmeyi resmi politika haline getirip de bu gayeyi gerçekleştirmeye yarayacağı düşünülen “batılı” aydınlara ön planda yer verince böyle bir farklılaşmanın büsbütün şiddetlenmesi beklenirdi” (Güngör,1996: 170).

Erol Güngör ile Atilla İlhan'ın Osmanlı aydını konusunda birleştikleri konulardan biride ,Osmanlı aydınının devletçi olması yani bürokratik. Maaşını da devletten alması onu sürekli devlete bağımlı kılmıştır. Devlete bağımlı olan aydın ağırlıklı olarak devletin ideolojisi doğrultusunda hareket edecektir. “ Tanzimat aydını,'garba açılan pencerelerden emperyalizmin, hiç değilse kültür emperyalizminin gireceğini, anlamamıştır. Gizli sömürge ülkelerin 'cahil' toplumunda, öğretim, sivil topluma bağımsız aydınlar değil, siyasi/ resmi topluma memurlar/ bürokratlar üretir. Mekteb-i

Sultani'yi ya da bu 'ecnebi mekteplerden' birini bitirmiş Osmanlı genci, ya Hariciye Nezareti Tercüme Kalemi'ne ya da Osmanlı'yı yiyip bitiren ecnebi kumpanyalardan birine kapağı attı mı, istiklali kurtulmuş olurdu” (İlhan, 2004: 202).

Güngör, Osmanlı döneminde Türk aydını, Avrupalı düşünürlerin kafalarındaki yaldızlı kavramlarla uğraşırken devleti yönetenler birçok müesseselerde esaslı reform yapmaya çalışıyor zayıflayan devleti kurtarmaya çalışıyorlardı. Güngör burada Osmanlı aydınının içinde bulunmuş olduğu durumun tüm İslam aleminde de olduğunu belirtmektedir. “ İslam Ülkelerinde entelektüel zümre yakın zamanlara kadar hep resmi ideolojinin temsilcisi veya savunucusu olarak siyasi rejimin makbul ve muteber insanları sayılıyordu. Bunları sayılarının azlığı da hepsinin devlet hizmetinde istihdam edilmesine imkan veriyordu” (Güngör, 1996 : 171).

Güngör Batılılaşmanın başladığı zamana kadar tek tip aydın olduğunu belirtmektedir. Medrese aydını. Çünkü devleti yönetenler veya sarayda bulunanlar medrese eğitiminden geçmişlerdir. Medreseli aydın geçim sıkıntısı olmayan aydındır. “ Medreseli aydın , bulunduğu çeşitli görevler dolayısıyla ya devletin tahsis ettiği gelir kaynakları ile geçinir, yahut vakıf gelirleriyle idare ederdi. Bugünkü bildiğimiz manada mukannen maaş usulü çok sonraları ortaya çıkmıştır. Şeyhülislam ve kadı-askerler yüksek gelirli kimselerdi; diğer hizmetlerde bulunanlar da, müderrisler (profesörler) dahil, mali durumu bakımından oldukça rahat bir yaşam sürüyorlardı. Geliri esas itibariyle vakıf tahsisine bağlı bulunan din hizmetlileri bile- vakıfbölgelerinin düşman istilasına uğramaları hariç- geçim sıkıntısı çekmiyorlardı (Güngör, 1996: 173).

Güngör' göre medreseli aydın konumunu kaybetmeye başladığı zamandan itibaren ,kendi değerlerine yabancılaşmıştır. Batıda Katolik kilisesi, aydın zümre üzerindeki tekeli kaybettiği zaman kendi zümresini koruyacak gücü kaybetmemiştir. Kilise zenginliğini hiçbir zaman kaybetmeyerek günümüze kadar gelmiştir. İlk tahsil ve ilahiyat eğitimi kilise tarafından yerine getirilmiştir. Medreseli aydın ise kendi gücünü koruyamadı. Hatta Osmanlının gerileme döneminde eğitim açısında geride kalmasının yanında siyasi iktisadi gücünü giderek kaybetti. “ Batılılaşma hareketlerinin başlamasıyla birlikte yavaş yavaş eski imtiyazlı mevkiini kaybeden

medrese aydını, modernleşmenin hızlanması ölçüsünde sosyal ve iktisadi bakımından hep aşağılara doğru itilmiştir (GÜNGÖR, 1996: 172-173). “ Osmanlı ulema tabakası büyük ölçüde anakronik (çağın gerisinde) bir eğitim içinde yetişmiş olmakla birlikte, modernleşmeye hiçbir zaman karşı çıkmadıkları, pek çok reformların İslam’a hiç aykırı düşmediğini ilan etmekle modernistlerle adeta yarışa girmişlerdir (GÜNGÖR, 1996: 179).

Erol GÜNGÖR ve Atilla İlhan Osmanlı aydınının iki temel özelliği üzerinde vurgu yapar. Bunlar :

1-Aydınların bürokratik kökenli olması,

2-Aydınların katı birer Batı taklitçisi olması.

GÜNGÖR ve İlhan Osmanlı aydınının batıyı körü körüne taklit ettikleri, kurtuluşun ve ilerleyişin batı uygarlığından geçtiği konusunda hemfikirdir. İlhan Osmanlı aydınını değerlendirirken, kullandığı en önemli argümanlardan birisi de Osmanlı devletinde toplumsal yapının geleneksel ümmet çizgisinde olmasıdır. Dolayısıyla aydın kesimi ulema içerisinde ağırlıklı olmaktadır. Bir anlamda devlete bağlı, itaatkar, maaşlı bir aydındır. Bu durum ise Osmanlı aydınını özgürlükçü düşünceden mahrum etmektedir. Batı’da ise sivil toplum içerisinde oluşan, olgunlaşan, özgür düşünceli, topluma karşı sorumlu bir aydın tipinin var olduğunu belirtmektedir. Fakat burada şunu söyleyebiliriz, Osmanlı devleti en güçlü olduğu dönemlerde kendi sistemini o zamanın şartları ve devletleri içerisinde en iyi model olduğunu düşünmektedir. Çünkü diğer devletlerle karşı bariz bir üstünlüğü var. Böyle bir durumda ise sistemi devam ettirme düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

İlhan’a göre Osmanlı aydını devletin sorunlarını çözerken yanlış konulardan başlamıştır. Osmanlı aydınının çözüm arayışlarına tepeden başlayıp halka doğru inme çalışmaları tamamen yanlış olduğunu belirtmektedir. İlhan’ nın bu konudaki görüşlerini ortaya koyarken meseleyi Marksist bir bakış açısından yaklaşmaktadır. Alt yapı üst yapı olarak değerlendirmektedir. Osmanlı aydınının çözüm arayışına alt yapı sorunlarını çözmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı aydınları meseleyi başından itibaren, eğitim-öğretim sorunu olarak görmüşlerdir. Yani Fransa'da ya da İngiltere'de gördükleri bir okulu İstanbul'da açarlarsa toplum bir çırpıda değişecek sanıyorlar. Toplumun oysaki iki temeli var : birisi ekonomi ötekisi teknoloji. Osmanlı aydını bunu anlayamadığı gibi Batı'nın emperyalist tekellerine uyup ekonomisini Tanzimat'la onlara teslim ediyor. Teknolojisi sıfır açılan okullardan çıkan aydınlar ise, sonunda Amerikan mandasını kurtuluş gören tipler (Nevval,1996 : 85).

İlhan Osmanlı aydınını değerlendirirken, Osmanlı devletinin tam sömürge olmadığını , Osmanlı aydınının da tam sömürge aydını olmadığı belirtmektedir. Osmanlı aydını , Osmanlı /Selçuklu kültüründen bir ulusal kültür bileşimi çıkaracağına Batıdan aktarma kültür bileşimlerini savunmuşlardır. İlhan'a göre Osmanlı devleti bünyesindeki aydınlar çeşitli meslekler içerisinde yoktu. Çünkü toplum içerisindeki bazı meslekleri gayr-i Müslimler tarafından yapılmaktadır. Bu durum ise toplumun her sahasında aydınların yetişmesini engellemiştir.

Osmanlı'da liberal aydın yetişemezdi, niye, liberal meslek sahipleri (avukat, hekim, eczacı, mühendis vs.) çokluk gayr-i Müslüm: Türk aydını, münhasıran devlet kapısında çalışıyor, yani "bürokrat", yani "otoriter!" Durum cumhuriyet aydınlarına yansımıştır, bu yüzden en özgürlükçü geçinenlerimiz bile otoriter , yasağcı, üstelik kibirli!..(İlhan, 1986 : 133).

Kısaca, Osmanlı aydınlarının, Tanzimat'tan itibaren medeniyet ve ilerililik adına yabancı sermaye ve kültürünü benimseyerek, ağırlığı ekonomik alana değil, kültür ve sosyal değerler alanına vererek, sorunu bir kültür sorunu gibi algılamaları, ayrıca mülkü kurtarma çabası içinde devlet sistemini eleştirmemeleri onların genel profilini ortaya koymaktadır. İlhan burada Osmanlı aydınının dönemin şartları içerisinde alt yapı sorununun öncelikle çözülmesi gerektiğini belirtmektedir.

Özellikle Tanzimat döneminde Türk aydını kendi kültürel değerlerinden tamamıyla kopmamıştır. İlhanın belirttiği gibi yarı sömürge şeklinde de olmamıştır. Bir anlamda cumhuriyet sonrası Türk aydınının yaşadığı kimlik sorunun yaşamamıştır. Hataları muhakkak olmuştur. Fakat, "Tanzimat dönemi Osmanlı aydını, Avrupa'yı çok yüksek

ve Avrupa kültürü karşısında kendini kendisini küçük görmeye beraber hiçbir zaman kendi özünden, tarihinden ve kimliğinden uzaklaşmamıştır” (Karpat,2006:60).

3.5. Batılılaşma Ve Aydın Konusundaki Düşünceleri

Bilindiği gibi batılılaşma hareketleri, Osmanlı İmparatorluğunun gerileme döneminde başlayıp, Tanzimat dönemiyle birlikte daha da hız kazanarak günümüze kadar gelmiştir. Osmanlı aydını batılılaşmasındaki amaç Batı gibi güçlü olmak ve tekrar eski konumuna ulaşmak için bir araç olarak görülmüştür. Esasında Osmanlı aydını batılılaşmaya başlamasında gecikme olmamıştır. Fakat Osmanlı devletinin nasıl gelişeceği , ıslahatların hangi çizgi üzerinde devam edeceği konusunda görüş ayrılıkları belirlemiştir.

Erol Güngör Türk aydınındaki görüş ayrılıklarının temelinde yatan en önemli değişmeyi şöyle açıklamaktadır. “..Önceki tarihlerde kılıç ehli(ordu) ile kalem ehli(ilmîye) iki ayrı organize kuvvet halinde idi ve devletin mühim işlerinde, bilhassa hükümet darbelerinde ve iktidar değişikliklerinde bu iki kuvvet işbirliği ederdi. Sonraları batılı tipte eğitim bilhassa ordu içinde yaygın bir hale gelince –tıp ve mühendis mektepleri bile askeri personel yetiştiriyordu. Kılıç ehli aynı zamanda kalem sahibi olmakla kalmadı, gitgide eski itibarını yitirmeye başlayan medrese karşısında imtiyazlı zümre haline geldi (Güngör, 1993: 229).

Erol Güngör göre aydınlar arasındaki fikir ayrılıklarının II. Meşrutiyetle başladığını belirtmektedir. Böyle bir dönüm noktasında Türk aydınının durumunu şu cümlelerle ifade etmektedir. “ Türk aydınının Batı’ya karşı tavrı ifratla tefrit arasında ,teslimiyete varan bir hayranlıkla nefret ve düşmanlık arasında gidip gelmektedir” (Güngör, 1978 : 59).

Bunu en önemli sebeplerinden biride Osmanlı aydınının fikri dünyasını oluşturan Türk – İslam değerlerinin yanında evrimcilik, pozitivism ve materyalizm gibi değerler girmiştir. Bu ithal değerleri savunan Türk aydınları ile İslam geleneğini savunan Türk aydınları arasında sürekli çatışma olmuştur. Erol Güngör’ün fikri hayatın derin etkisi olan hocası Mümtaz Turhan, Türk aydınının batıya yönelmesini ve batılılaşma olgusunu

bakış açısını değerlendirirken Türk aydını arasında ikili bir tasnif yapmaktadır. Bu tasnifi şu şekilde açıklamaktadır: “ Bunları, (aydınları) Meşrutiyet ve cumhuriyet devirlerinde tebellür eden (beliren) şekillerine göre başlıca iki kısma ayırmak mümkündür. 1. Garbın ilim ve tekniğini almak (İslamcılar ve Türkçüler), 2.Garp medeniyetini mühim bir kısım müesseseleriyle veya bütünüyle almak (Meşrutiyet devri garpçılar ve inkılap devri inkılapçıları)” (Turhan, 1959:2).

Türk düşüncesinde batılılaşma ve çağdaşlaşma konusunda , Abdullah Cevdet, Celal Nuri ve Ahmet Ağaoğlu, Batı uygarlığının bilim teknik ve kültür ayrımı yapılmadan bütünüyle “gülü ve dikenini ile” ,”süzgeçten geçirilmeden” alınmasından yanadırlar. Batılılaşmayı gerekli görmelerinin nedeni Batının üstün oluşudur. Bu üstünlüğü yakalamak için zihniyetin değiştirilmesini istemişlerdir.. Şükrü Hanioglu, bu aydın zihniyetini şöyle açıklamaktadır: “ Kendilerini modernleşme taraftarı gören bu kimseler, pek çok yerde Avrupa'nın üstünlüğüne, batının mutlak örnek alınması gerektiğine işaret etmişlerdir. İleride bir tek medeniyet olduğunu onunda Avrupa medeniyeti şeklinde ifade edildiğini ve bunu gülüyle almaktan başka çare bulunmadığını...” (Hanioglu,1974:41).

Türk Aydınının Batılılaşmaya bakış açısını değerlendiren Erol Güngör ; aydınların, araf sakinleri gibi yerli kültür ile Batılı kültür arasında marjinal bir varlık sürdürdüklerini belirtmektedir. “ Türk Kültürünün aydınlarca temsil edilmesi gereken daha rafine değeri süratle kaybolmaktadır. Türk aydını batıya kıyasla kendi kültürünün hiçbir değer taşımadığını kanaatindedir. Hatta genellikle yerli kültür değerlerinin nelerden ibaret olduğu hakkında gerekli bilgisi de yoktur. Bu değerleri korumak veya yaşatmak ,geliştirmek, yeni yaratmalar için malzeme olarak kullanmak gibi endişeleri olmamıştır. Yerli kültürün değerleri ancak hayran olan yabancılar tarafından takdir edilir ve aranır olunca Türk aydını bunlara itibar etmiş,fakat burada yine kendi eksikliğini tamamlama yerine batılıyı tatmin etmeyi düşünmüştür (Güngör,1999a: 149).

Batıdan gelen değerleri taklidin sonuçlarını sonraki dönemlerde daha net görüldüğü bir gerçektir. Günümüzde dünyanın hızlı değişim sürecinde ülkelerinin birbirleri etkileme alanlarının(tv, sinema, ulaşım,internet vb.) genişlemesiyle beraber birkaç asırdan beri

kaybettiğimiz değerleri telefi etmenin ne kadar da zor olduğunu şuurla yeni varıyoruz.“ İnsanların kendi milli değerlerini unutturan bir devirde garptan gelen ikame değerleri emanet elbise kadar yabancı ve sakil kaldığını bugün görüyoruz. Mutfağından muşeret adabına kadar şeklini ve ruhunu kaybeden aile, cemiyetin vahidi, cemiyete insan yetiştiren ilk terbiye ocağı, yine üç katlı bir ev halinde duruyor. Bugünü düne bağlayan son kalıntıların da hayatımızdan çekilmesiyle, kaybedeceğimiz şeyleri şimdiden hesap etmek ; tehlikenin vahametini daha yakından hissettiriyor” (Güngör,1999b : 97).

Attila İlhan Türk aydınının batı kültürü karşısındaki tutumunun yanlış olduğu noktasında Erol Güngör ile birleşmektedir. İlhan’ göre Türk aydınları, Batıya yönelerek, bunu bir marifet, bir ayrıcalık sayarak, halkı ve ülkeyi göz ardı ederek, batının emperyalist kültürünü, ileri kültür diye benimseyip halka aktarmaya çalışıyorlar. Bununla birlikte ister sağcı olsun ister solcu olsun bütün Türk aydınlarının, başka ülke aydınlarının ülkelerine özgü sosyal ve politik koşulları göz önünde bulundurarak ürettikleri çözümleri, Türkiye’nin sorunları için de çözüm olarak savunmak gibi yanlış bir anlayış içinde olduklarını savunmaktadır.

Batılı emperyalizmin kültürünü ileri kültür diye benimseyip aktarıyorlar. Türk aydınları,acaba bu yüzden mi, ilericiyi alt yapısal dönüşümleri istemek ve savunmak yerine, şunun bunun üst yapısal çözümlerini savunmak sanmışlardır? XX.yy’dan çıkıyoruz,hala daha sağcı olsun solcu olsun Türk aydınları ulusal çözüm olarak, başka ülkelerin kendi koşullarına göre ürettikleri çözüm reçetelerini savunmak “gaflet ve delaleti” içindedirler (İlhan, 1986:14) .

Attila İlhan’a göre bizim aydınlarımız, Batılı olma uğruna kendi sanat ve sanatçılara gereken değeri vermeyip, bunun yerine Batı’dan aktardıkları sanat ve sanatçılara değer vererek sürekli olarak batıya öykünmektedir. Bizim kendi değerlerimiz bizim kültürümüzün ürünüdür. “ Lisede sophokles okuduk. Klasik Türk musikisine sövmeyi, divan şiirini hor görmeyi ,buna karşılık devletin yayınladığı kötü çevrilmiş batı klasiklerine körü körüne hayranlık göstermeyi öğrendik. Sanki Sinan,Leonardo’dan önemsiz, Mevlana Dante’den küçüktü , İtri ise Bach’ın eline su dökemezdi. Aslında kültür emperyalizminin ilmiğini kendi elimizle boynumuza geçiriyorduk. Ulusal

bileşim arama yerine hazır bileşimleri aktarmak hastalığımız tepişmişti (İlhan,1999 : 181).

Osmanlı aydınları Batılılaşma sürecinde fikir ayrılıklarına rağmen baskın olan unsur batıyı taklitçilik olmuştur. Batı kültürünü maddi ve manevi olarak ayırım yapan aydınlar olmuştur. Bu aydınlar batının maddi kültürünü alınması konusunda çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir . Mehmet Akif bu düşüncesini şiir olarak şöyle dile getirmektedir:

‘Sâde Garb’ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz
O çocuklarla beraber, gece gündüz didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi tez elden edinin.
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi’ suları.’

Bazı aydınlarımızda batının yalnız ilmi alınsın görüşü olmasına rağmen , uygulamada farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Niyazi Berkes bu durumu şöyle izah etmektedir: “ Türk aydınının Batı’ya bakış açısında bir bütünlük olmamıştır. Türk aydınları Batıya yöneldikçe kendinden şüphe etmeye başlamış, zamanla bunu ileri götürerek, bizdeki her şeyin menfi, Batı’daki her şeyin ise müspet olduğu fikri nesiller boyu devam etmiştir. Batılılaşma ile birlikte aydınlar arasında ilerici-gerici tartışmaları da başlamış, birbirlerini suçlama ve savunma yoluna gitmişlerdir” (Berkes, 1975:28-29).

Batılılaşma ile birlikte Türk aydınının kıblesi değiştiğini belirten Cemil Meriç : “Shils’e göre entellektüel faaliyet iki merhalede iki merhalede tecelli eder: 1. Mevcut bilgilerin fethi (tekrarlama), 2.Mevcut bilgilerin aşılması için yapılan çalışmalar (yaratmak) yani gelenek ve yaratıcılık. Osmanlı’da sınıf-ı ulema tekrarlayıcıdır. Kur’an’ın, Hadislerin ve daha önceki imam ve müçtehitlerin tekrarlayıcısıdır. Tanzimat’tan sonraki aydınlarsa tekrarlayıcıdır, ama Avrupalı yazarların tekrarlayıcısıdır.

Birinciler buna mecburdurlar. Karşılarında mutlak hakikat vardı. Yani birikmiş irfan yaymaları söz konusuydu. İkinciler de yabancı bir kültürle karşı karşıyaydılar. Bu kültürü ayıklamaları, tenkit etmeleri güçtü.Yabancı bir dünyada, bilmedikleri şartlar içinde gelişen bir kültürdü” (Meriç, 1978:389-390).

Erol Güngör'e göre batılılaşmanın bir zihniyet meselesi olduğunu idrak edemeyenler batı taklitçisinde de muvaffak olamadılar. Batı taklitçiliği, iki üç asırdan beri devam eden Hıristiyan misyonerlerin faaliyetlerinin daha da geniş alana yayılmasına neden olmuştur. Bu durum bizdeki taklitçiliği arttırmıştır. Batı taklitçiliğinin bizdeki akıl ve muhakeme gücünü fazlasıyla etkilemiştir. “ Tanzimat'tan beri devam eden bir şark-garp; bir eski- yeni çatışması içinde kutuplaşan fikirler ve şahışlar yüzünden tercih ve temyiz kabiliyetimizi kaybettik. Her yeninin iyi, her eskinin zararlı olduğunu iddia edenlerle her yeninin bid'at ve zararlı olduğunu sanan menfi bir muhafazakarlığın doğru yol olduğunu savunanlardan ibaret iki zümrenin kanaatleri de bize yabancı idi. Bu ikili çıkılmaz fertten başlayarak bütün cemiyeti sardı ve idraksizliğin doğurduğu hayranlık duygusu, akıl ve muhakemenin yerine bütün saltanatıyla oturdu. (Güngör,1999b:97).

Attila İlhan'da Erol Güngör gibi batılılaşma meselesini bir zihniyet meselesi olarak görmektedir. İlhan Türk aydınına batılılaşma yolunda kendi halkını bir türlü görememiş ve anlayamamıştır. Batıyı taklit ederken Anadolu'yu yok saymıştır. Batıyı kopyalama çalışması, ancak onun bunun ucunu görmeye yaramış, bu durumda Türk aydını kendisi batılılaşa bilmiştir. “ bizde aydın diye geçinenlerin çoğu batıdan öğrendikleri şeyleri burada aynen tekrarlar. Mesela sosyalizm mi söz konusu? Sosyalizmin Fransa da' ki uygulanışı hakkında Fransız Marksistleri kendilerine göre bir takım sonuçlara varmışlardır. Oysa bizim aydınlarımız tutup bu sonuçları Türkiye'de savunuyor. Benim Marksistlerle ihtilafa dşmemin sebebi de budur. Bu anlamda Türkiye'de Marksist olduklarını söyleyenlerin çoğu papağandır. Batı'da öğrendikleri şeyleri burada hiç durmadan tekrarlar (Can,1996:106-120).

İlhan'a göre aydınlarımızın çağdaşlaşmayı yanlış bir biçimde Batılılaşma olarak algıladıklarını, Batının siyasal ve askeri yönlerini değil, uygarlık yönünün alınması gerektiğini savunan İlhan, ağdaşlaşmak için topyekun Batı gibi olmaya çalışıldığını, bunun ise yanlış bir tutum olduğunu belirtmektedir. Bunun en önemli sebebinin ise Türk eğitim sisteminin, Türk vatandaşı yetiştirmek yerine , Türk bürokrasisine bolca memur ve batı özentili, çok bilmiş fakat az anlayan, çözümleyen aydın yetiştirmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. “ Türk aydını, kültür emperyalizminin ajanı durumuna düşürülmüş, üreticisiyle bağlarını koparmıştır.

Aslında kozmopolitik kıyı şehirlerindeki Levanten kompradorları nasıl emperyalizmin ekonomik ayakları ise,yine bu şehirlerde üstelik o Levanten kompradorlarla aynı hayatı taşıyan aydınlar kültürel ayakları olmuşlardır” (İlhan,1999: 180).

İlhan,Türk aydınının batılılaşma karşısında milliyetçi bir tavır takınmaktadır.Tüm Anadolu'nun aydınıyla halkıyla üreticisiyle, kültürel değerleriyle, doğusuyla, batısıyla, ulusallaşma ve çağdaşlaşma hareketi içine girmelidir.

Batılı olmanın Türk olmamak demeye gelmediğini anlamalıdır. Uygarlığımızı değiştirmek ne laf? Toplumsal ve nesnel bir gerçek istekle değişir miymiş? Türk'üz, Türk kalacağız. Uygarlığımıza çağdaş ölçülerle yeniden değerlendirilmesini bileceğiz. Batılılık bu. Yoksa yarım yırtık bir yabancı dil belleyip bir yabancı uygarlığın kuyruğuna eklemek değil. Baksanıza canım İngiliz de Almanı da Fransız da batılı. Biri ötekine benziyor mu? (İlhan,1999: 180).

Türkiye' nin her konuda kendine örnek aldığı batılı ülkeler sanayileşme sürecinin bütün aşamalarını yaşamışlardır. Bu ülkeler hem sanayileşip birer sanayi toplumu olmuşlar, hem de tarihlerini ve kültürlerini yok saymadan, yeni koşullara uygun, onların içinden ulusal birer sentez üretmişlerdir.Türk toplumunun bu noktada yapması gereken, gerçek çağdaşlık ve ilerlemeye ulaşmak için yüzde yüz bir batı taklitçiliği yapmak değil,uyguladıkları metodu kendi bünyemize uygulayıp, kimliğimize ve geçmişimize, geleceğimizi güvence altına alabilecek orijinal bir sentez üretmektir (İlhan,2004: 12).

Batı dünyası içerisinde özellikle Avrupa Türkiye'yi hiçbir zaman kendisinden bir parça saymamıştır. Tanzimat'tan beri batıya yönelmiş aydınlarımıza rağmen. Erol Güngör ve Attila İlhan Türk aydınının batıcı olması karşısında şikayetçi durumdadırlar. Güngör ile İlhan farklı zihni yapıda olmalarına karşın entelektüel sorumluluk içerisinde problemin kaynağına inmektedirler. Erol Güngör Türk aydınının batıya yönelmesini eleştirirken dini ve milliyetçi anlayıştan hareket etmektedir. İlhan ise ulusalcı ve sosyalist anlayıştan hareket etmektedir. Dolayısıyla bu konuda üretecekleri çözümler kendi fikri yapıları doğrultusunda olması doğaldır. İki düşünürü bu konuda ortak noktada birleştiren unsurlar ise Türklük bilinci, tarihsel miras, toplum bilincidir. Fakat

çözüm önerilerindeki en önemli ayrılık ise İlhanın batı kaynaklı sosyalizmi kendisine göre şekillendirip ulusalcı bir anlayış içerisinde sunmasıdır. Erol Güngör ise din eksenli bir milliyetçi anlayış içerisinde Türk aydınının çözümler bulabileceğini belirtmektedir.

3.6. Yabancılaşma Ve Aydın Konusundaki Düşünceleri

Halk aydın ikiliği hemen hemen bütün ülkeler için söz konusudur. Az gelişmiş ülkelerde daha kesin çizgilerle ayrılmış bir durum arz eder. Bu durum bilhassa aydınlar tarafından başlatılan ve sürdürülen bir mücadeleyi ifade eder. Aydınlar kendilerini halkın üstünde imtiyazlı bir sınıf olarak değerlendirirken kendilerini halkın hizmetine adanmış kişiler olarak gösterme çabalarından kurtulamamışlardır. Türk aydınlarının en önemli sorunlarından biri de yabancılaşmadır. Yabancılaşmak, uzaklaşmak, özüne aykırı düşmektir. Yabancılaşmanın varacağı en son merhale aydın toplumun tüm unsurlarını kendinden uzaklaştırmasıdır.

Yabancılaşma, toplumun kendi tarihinden, kültür ve medeniyet değerlerinden kopması, uzaklaşması; kendi kültür ve medeniyet değerlerini hor görmesi , aşağılaması , giderek sonunda yabancı değerlere yönelmesidir (Sarı,1991: 63).

Aydınlanmayan da aydınlatamaz. İşte yabancılaşmanın temelinde bu vardır. Bir çeşit panik, kaçış. Kendinden ve toplumun değer yargılarından kaçış. Öte yandan, insanın kendini yabancı hissetmesi bir yalnızlık duygusunun su yüzüne çıkması olarak düşünülebilir. Yabancılaşmanın temelinde kendine olan güvenin yitilmesi sorunu da vardır(Özsoy, 2007:)

Aydının içinde yaşadığı topluma , kültürel değerlere karşı ilgisinin azalması, kendini yalnız ve değersiz hissetmesinin yanı sıra taşıdığı amaçlar ve benimsediği ilkeler ilkelerle çelişir bir duruma gelmesi ile toplumdan soyutlayarak yabancılaşmaktadır. Berkes'e göre Türk aydınının yabancılaşmasında sebeplerin en başında Osmanlı devletinin Batı karşısında üstünlüğünün kaybolmasıdır. Osmanlı devleti 18.yy'a kadar Frenk küffarı dediği batıya karşı cephe aldığı anda gelişmelerin önüne set çekmiştir. Sonra Frenk dediği batıya karşı yüzünü dönüp peşinden koşmaya başlamıştır. Osmanlı

devleti batıyı anlamdan batının peşinde koşması aydınların yabancılaştırmasının en can alıcı noktasını teşkil etmektedir. Tanzimat aydınları Avrupa uygarlığının özünü, niteliğini anlamada büyük bir başarısızlık gösterdiler. Bu yüzden Tanzimat döneminde batı uygarlığının görüntüleri üzerindeki ilk düşünceler bu uygarlığın niteliği hakkındaki yanılgılar dizisinin başlangıcını temsil eder (Berkes, 1965).

Erol Güngör ve Attila İlhan' a göre Türk aydınının kendi toplumuna ve kültürel değerlerine yabancıdır. Kendini halktan çok farklı görmekte, içinde yaşadığı toplumsal yaşama uzak, o sosyal yaşamın dışında kalarak, toplumu reddederek aydın olmaya çalışmaktadır. Erol Güngör Türk aydınının yabancılaştırılması konusunda batılılaşma, kültür konuları ve aydın halk ikilemine ağırlık verirken , İlhan Batılılaşma, aydın halk ayrımı ve emperyalizm konusuna temas eder. Erol Güngör yabancılaştırma konusunda aydınlara daha fazla sorumluluk yükler.

İlhan yabancılaştırmayı ele alırken topluma, bireye ve kendisine olmak üzere üç grupta ele alınabilir. Aydın sınıfsal , kültürel ve ekonomik yaşam ve yetişme koşulları nedeniyle kendini, toplumdan soyutladıkça halkın da onu dışladığı görülmektedir. Aydın halk ikileminin yaşanması, halkın beklentisinden çok sistemin ya da aydını kendisine biçtiği rolün en iyi biçimde oynamasından kaynaklanmaktadır.

İlhan yabancılaştırmayı kültürel anlamda ele almakta. “ Benim anlatmaya çalıştığım sosyal bir yabancılaştırma. Ötekilerin anlatmaya çalıştıkları seçkinlik yabancılaştırması. Yani kendisi üstün, halkı aşağılık görüyor, orada çok fark var. Ben kültürel manada yabancılaştırıyorsun, halktan kopuyorsun diyorum” (Ankara ,1996: 37).

İlhan, Türk aydınının Özellikle batı kültürünü alarak doğuya yönelmeleri sonucu halkı anlayamamaları ve böylece halka yabancılaştırmalarıdır. İlhan'a göre Türk aydını halkına dönmeli ve kendi kültürel değerlerinden hareket etmelidir. “ Yetiştirdiğimiz şehrli ve alaturka özellikleri baskın aydınlar, gittikleri yerlerde ciddi temas noktaları bulamayarak hızla yabancılaştırıyorlar; çareyi içkide, kumarda..vb. yani düpedüz kaçıyorlar. Anadolu içleri, öyle kırsal ve alaturka, aydınlar ise böyle kentsel ve alafranga oldukça daha da kurban vereceğiz (İlhan, 1986: 103).

İlhan yabancılaştırmanın aydınlarda başladığını belirterek kendi değerlerini ve kendi halkını inkar eden aydına karşı halkın tepkisinin de son derece sert olduğunu

belirtmektedir. İlhan'a göre Osmanlı döneminde yapılan yenilikler toplumun yapısına uygunluğu düşünülmeden yapıldığı için çeşitli sorunlar çıktığı, aydın ile halkın arasının açılmaya başladığını bundan en zararlı çıkanlarında aydınlar olduğu belirten İlhan Batıyı olduğu gibi ülkeye taşıması çabalarının halk tarafından kabul görmeyip, aydınlara büyük bir tepkinin olduğu görülmektedir. Hatta halk kendi göbeğini kendisi kesmiştir. "... Aydın ne yapıyor? Saati yıllardır ya Paris'e, ya Londra'ya ya Newyork'a, ya Moskova'ya , ya Pekin'e 'ayarlıdır' ; Tarihini önemsemez, halkını düpedüz küçümser; beride ne köylü kalabilmiş, ne şehirli olabilmiş, kara kalabalık, kılavuz olarak aydınlarını kaybedince, kendi göbeğini kendisi kesmeye kalkmış, neticede o 'lumpen sac ayağı'nın ortasına düşmüştür (İlhan, 2004: 11)

İlhan'a göre Türk aydını halkın önünde olması gerekirken veya en azından paralelinde üretimde bulunması gerekirken aydının halkın gerisinde kaldığını belirtmektedir. dolayısıyla ister istemez halka yabancılaşmaktadır.

Erol Güngör aydının yabancılaşması konusunda İlhan gibi en önemli unsurun kültür konusu olduğu ve aydının halkın değerlerini yadsımasıdır. Güngör , Türk düşüncesinde aydın halk yabancılaşmasının başlangıcını Batı'lılaşılmaya götürmektedir. " Türkiye'de eski kültürden ve dolayısıyla tarihi karakter vasıflarından ayrılma hareketi halkta değil, münevver tabakada görülmektedir. Batının tesiriyle Türkiye'deki kültür bütünlüğü sarsıldığı zaman, ortaya kozmopolit münevver kültürü ve geleneksel halk kültürü olmak üzere iki ayrı kültür çıkmıştır (Güngör, 1999c:159).Güngör , münevver ile halk kültürünün ayrı bir istikamette gelişmesinin en önemli sebeplerinden biride , batı medeniyetinin iki zümre arasında birbirine eşit olmayan bir tesir yaratmasını göstermektedir. Bu durumu dönemin aydınlarının bir kısmı da kabul etmektedirler.

Halk kültürü konusunda Ziya Gökalp'ın ve arkadaşlarının da yoğun tesiriyle, Türk aydınlarının bir kısmı halka ait her şeyin milli, buna karşılık seçkinlerin meydana getirdiği kültürün baştanbaşa kozmopolit ve yabancı olduğu kanaatine varmışlardır (Güngör, 1999a : 98).

Erol Güngör'e göre , Osmanlı Devletinin yükselme ve daha önceki dönemlerinde aydın halk yabancılaşması olmamıştır. Bunun en önemli sebebi ise hem aydının hem de halkın aynı kaynaktan beslenmiş olmasıdır. Fakat batılılaşma ile beraber Türk

aydını batı kültürüne doğru koşmuştur. Güngör'e göre Türk aydını hakiki bir kültür oluşturarak, bunu bütün millete yayamamıştır. Türkiye'de halk ve münevver derken iki ayrı kıymet sistemini ve iki ayrı hayat tarzını temsil eden insanları kastederek : “Müslüman aydınlar kendi meselelerini bağımsız bir zihniyetle değil de Batı'dan öğrendikleriyle ele almayı bir zihin alışkanlığı haline getirmiş oldukları için, teklif ettikleri reform programları çok defa Müslüman kitlelerin duygularını rencide eder mahiyettedir. Bunlar İslam'a yeni ve verimli bir reform getirmekten ziyade, tıpya birçok siyasi reformcular gibi, İslam cemiyetinin dış görünüşünü Batı'ya benzetme gayreti içindedirler” (Güngör, 1996: 183).

Erol Güngör'e aydın halk arasındaki yabancılaşma batılılaşma hareketlerin başladığından itibaren git gide derinleşerek artmıştır. Aydın halk arasındaki yabancılaşmasının artmasında manevi unsurlar baskın çıkmaktadır. Dolayısıyla bu yabancılaşmanın kapanması ancak aydınının kendi halkının değerlerine dönmesi halinde bütünleşme olacaktır. İlhan, aydın halk arasındaki yabancılaşmanın kaynağına inerken aydınların manevi olarak halktan uzaklaştıklarından bahsetmez. Halbuki Türk halkının aydınların kendilerine yabancılaşmalarını en büyük sebeplerinden biri de aydınların halkın dini inançlarını rencide etmesi veya yok saymasıdır. “Türkiye'de okumuşlarla halk arasında başlıca sürtüşme noktalarından birini dinin teşkil etmesi bu yüzdendir. Ne yazık ki aydınlarımızın çoğu hala bu sürtüşmenin kendi cahilliklerinden ileri geldiğinin farkında değildir ve meseleyi halkın cahilliği ile izah etmektedir. (İlhan,1999a: 76)

Aydın halk yabancılaşmasında bireysel davranış kalıplarının da etkili olduğunu Güngör şöyle izah etmektedir. “ Münevveri halktan ayıran sadece dinin inanç ve ibadetleri değil, aynı zamanda kaynağını büyük ölçüde dinden alan birçok tavırlar ve davranışlardır. Halk kültüründe ahlakın kaynağı ve müeyyideleri esas itibariyle dine dayanır. Memleketin resmi hukuk nizamı ancak milli kültürün ahlak ve adalet anlayışını aksettirdiği nispette ona karşı samimi bir riayet gösterilir. Münevver kültüründe ahlaki davranışın temelini teşkil edecek köklü bir norm ve kıymet sistemi mevcut değildir. Yabancı memleketlerden iktibas edilen kanunlar da münevver için hakiki bir norm sistemi teşkil edememiştir., çünkü bu kanunlar alındıkları memleketin milli örflerinden ve kanunlarından çıkmıştır. Münevver kendi memleketinin gayri

resmi hukukunun olduğu kadar,yabancı ülke örf ve adetlerinin de dışındadır. O sadece kanunları kendisinden daha güçlü bulduğu zaman başkalarının hakkına riayet etmek mecburiyetini duyar (Güngör, 2004:37).

Erol Güngör , aydın-halk yabancılaşmasında bu iki tabakanın birbirine bakış açısını tespit etmektedir. “...Halka göre münevver kibirli, maddi menfaat düşkünü , yabancı taklitçisi, maneviyat düşmanı, saygısız ve köksüzdür... Münevvere göre ise halk cahil, hurafeci, kıt ve dar görüşlü, her şeye kolayca kanan(!) bir kitledir. İki tarafın karşılıklı bu menfi tavırları onların davranışlarına da aksederek , zihniyet farklarını fiili bir husumet haline getirmekte gecikmemiştir(Güngör,2004:28).

Bu noktada Güngör halkın aydın kesimine güven duymamasının en önemli sebebini şöyle izah etmektedir. “ İlim ve fikir adamlarının halk nazarında güvensiz insanlar haline gelmesinde asıl önemli faktör devletin ilim işlerine karışması ve o sektörü kendi standartları, kendi usulleri içinde çalışan bir yer olmaktan büyük ölçüde çıkarmış olmasıdır (Güngör,1998: 66).

Ülgener’de aydın – halk yabancılaşmasında bürokratik yapıyı ön plana çıkarmaktadır. Tanzimat’tan bu yana batılı okullarda yetişen ve batılı olmayı kendine ölçü alan bir grup diğer taraftan gelenekler içerisinde yaşantısını devam ettiren halk kitlesi. Halk kitlesi kendi değerlerini devam ettiren aydınların (Tarikatlar,cemaatler vb.) sürekli etkisi altında kalmıştır.Tanzimat ve cumhuriyet dönemi aydını batılı zihniyetten vazgeçmeyerek “halka rağmen halk için” , “halka doğru” vb. anlayışla bürokrat-yönetici aydın tipini ortaya çıkarmıştır. Halka yabancılaşma tepeden başlamıştır. “Aydının kütleye yabancılaşması memleketimizde batıya nazaran biraz daha ileri ölçülere varmışsa, sebebini aydın ve bürokrat karışımında aramak lazımdır. Müfettiş ve vali olarak, kaymakam olarak kütleye üstten ve yukarıdan aynı zamanda diplomalı aydının ülke çapında başlıca örneğini vermiştir” (Ülgener, 2006:102).

Aydın- halk yabancılaşmasında Güngör ağırlıklı olarak halkın yanındadır. Çünkü halk kültürel değerlerini koruyabilmiştir. “ Münevverlerimizin bitkin ve çökük bir ruh hali içinde sadece günlerini gün etmek için yaşamalarına karşılık halkımızda görülen canlılık ve yaşama gücü onun istikbale karşı da çok farklı bir tavır aldığını göstermektedir (Güngör,1998: 26). “ Yüz yıl öncesine kadar Türkiye’yi ziyaret eden

yabancı yazarlar halkımızda ve münevverlerimizde küçüklük duygusundan,basit ve laubali davranışlardan eser bile görmediklerini belirtmekte ve bu bakımdan Türklerin Avrupalılardan ne kadar üstün olduklarını belirtmektedirler. Ondokuzuncu yüz yılın ikinci yarısından itibaren bu üstünlüğün halkımız da devam ettiği, fakat münevverimizde kaybolduğu görülüyor (Güngör,2004:60-61).

Erol Güngör ve Attila İlhan'a göre Türk aydınının yabancılaşmasının en önemli unsurlarından biri de eğitimidir. Güngör bu konuda yabancı okulların açılması ve Türkiye'de misyoner faaliyetlerin varlığına dikkat çekerek , aydın halk yabancılaşmasını arttıracak batı tarzında eğitim verildiğini vurgulamaktadır. Güngör Türk toplumu içerisinde batılı aydın tipinde insan yetiştirilmesine karşı dini sahada aydın insanların yetiştirilmemesi halk ile aydınlar arasındaki yabancılaşmayı bir kat daha arttırmıştır.

İlhan göre ise, Türk aydını eğitimde iki şekilde yabancılaşma olmaktadır. Birincisinde devletin eğitim için yurt dışına gönderdiği insanların geri döndüklerinde yabancı kültür ile donanmış olarak ülkelerine gelmelerine dolayısıyla Türk halkının problemlerine merhem olamamışlardır. İkincisinde ise devletin kendi eliyle gerçekleştirdiği yabancılaşmadır. Osmanlı devletinden itibaren Türkiye cumhuriyetinde de hızlı bir şekilde devam eden yabancı okullardır. Yabancı kültürü yetiştiren vatan evlatları kendi ülke sorunlarına karşı hep batı nazarıyla bakmışlardır. Eğitim yoluyla yabancılaşanlar batı kültürü ve batı emperyalizminin etkisi altında eğitim almışlardır.

“ Hani her yerde duyarız. Mülkiyeliler birbirini tutar. Galatasaraylılar birbirilerini tutar diya ya. Ne demektir bu, hiç düşündünüz mü? Ben düşündüm: Aslında bu birbirini tutma hikayesi ortaklığı gibi bir şey! Bunlar, basit ve kaba saydıkları halk karşısında, kendilerini seçkin ayrıcalıklı, Batılı ve Avrupalı buluyorlar; böyle bulunca da elbet gurbetteki iki yabancı gibi halk içinde ve karşısında birbirine destek oluyorlar. Ama bu arada Düyun-u Umumiye'de çalışıyorlarmış. Osmanlı Bankası'nın hatırlı memurları oluyorlarmış. Bu nedenle de “Fiilen” emperyalizme hizmet ediyorlarmış ne gam? (İlhan,1999: 144).

Mardin , aydın halk ikiliğinde Erol Güngör'ün bakış açısından değerlendirdiği gibi sorumluluğu aydınlara yüklemektedir. Mardin'e göre “ Aydın-halk ikiliğinin iki

önemli nedeni vardır. Her kültürde halk katları “devrimci” değil, “muhafazakardır”dır. Bunun bir sebebi, topluluğun alt tabakalarındaki fakirliğin kendi başına bir “belirsizlik” ortamı yaratmasıdır. Bu kendi başına, halk için bir rahatlık kaynağıdır. Anılan belirsizliğe kültür değişmelerini ilave etmek, halkın bildiklerini de tırpanlayarak ona dayanılmaz yükler yüklemektir (Mardin,1991: 283).

Attila İlhan Aydın halk yabancılaşmasının çözümünü ortaya koyarken , Türk aydınının eğitim yoluyla bazı değerlerin kazandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. “Aydınlarımızı klasik kültürümüzden geliştirilmiş ulusal ve çağdaş bir kültür bileşimiyle donatmazsak, yabancılaşmasını gene önleyemeyiz. ‘Aktarma’ kültür değerlerinin ‘alafrangalığı’ yurt içindeki ‘ulusal’ değerler sistemiyle çelişecek, bu da aydınının mutsuzluğunu koyulaştıracaktır. O halde, toprak reformu ve endüstrileşmeyle yurdu, altyapısal olarak kırsaldan kentsele geçirirken; üstyapısal olarak da, klasik kültürden ulusal ve çağdaş bir kültür,bir yaşama biçimi öğretmekte; ve bunu,eğitim yoluyla aydınlara benimsetmek gerekiyor (İlhan, 1986 :)

Erol Güngör ,aydın - halk yabancılaşmasını önlemede demokrasinin en önemli unsur olduğunu belirtmektedir. “ Demokratik rejimin devam etmesi Türkiye’deki münevver zümrenin halka yaklaşması için de en sağlam ve en emin yol olacaktır. Başarının ölçüsü halkın tasvibi olduğuna göre bu tasvibi almak zorunda bulunanlar halkı tanımaya ve onunla birlikte çalışmaya mecburdurlar. Bizim kanaatimize göre zaten Türk münevverinin politikada en büyük kusuru kendi milletini tanımamış olmasıdır. Çok partili demokrasiden evvel bu bilgiye lüzum da duyulmadığı için münevver kendi hayal dünyası içinde, halk ise sefalet içerisinde yaşayıp gidiyorlardı. Münevverin yüksek mevkilere gelebilmesi için onu bu mevkilere getirecek olan liderleri tanınması ve onların beğeneceği tarzda hareket etmesi kafi geliyordu. Siyasi partilerin bürokratik bünyeleri içinde bu usul yine bir dereceye kadar devam etmektedir, fakat artık esas olan halkın beğenmesidir ve bu beğenmenin kriterleri hiç şüphesiz otoriter liderlerin kriterlerinden çok farklıdır (Güngör,2004: 55).

Aydın halk yabancılaşmasında aydınların halka yanaşması gerektiğini belirten Gökalp, aynı zamanda aydın ile halk arasındaki kültürel farkı belirtmiş bulunmaktadır. “ Ulusal

kültür yalnız halkta vardır. Yüksek bir eğitim ve öğretim görmüş olan aydınlarda uygarlık da vardır. Aydınlar iki nedenden ötürü halka gitmelidirler:

1-Halktan ulusal kültür eğitimi almak için

2-Halka uygarlık götürmek için...” (Erdem ,2005: 90-91).

Ziya Gökalp’in belirttiği aydınların halka gitmelerinin gerçekleşemediğini görüyoruz. Gitmemelerinin en önemli sebebi de aydınların halka yönelirken , halkın okuma yazma bilmemesini en önemli sorun olarak algılamıştır. Halkın okuma yazma bilince sorun çözülecekmiş gibi hareket ettiklerini söyleyebiliriz. Beklide bu tavır aydınların kendi vicdanlarını rahatlatma olduğunu söyleyebiliriz. Diğer önemli sebebe gelince aydınların kendileri ayrı bir sınıf olarak algılamalarıdır (Karpat,2006:63). Toplumdan farklı olduklarını bilincine sınıfsal bilincin eklenmesidir

Aydın halk yabancılaşmasında Güngör ile İlhan , sorunu tespit etmede aynı bakış açısına sahipler, fakat çözüm üretilirken İlhan halkında belirli oranda değiştirilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü ilhan Marksist açıdan olaya baktığından dolayı alt sınıf üst sınıf değerlendirmesi mevcut. Daha çok ulusal sentez çerçevesinde sorunun çözüleceğine inanmaktadır. Güngör ise aydın halk yabancılaşmasında sorumluluğun tamamına yakınına aydına vermektedir. Halkı ise fazla bir şey bilmediğinden kendi değerlerini korumuştur. Aydın halk ikiliğinin ortada kalkması için aydının halka dönmesi gerekmektedir.

3.7. Günümüzde Türk Aydınındaki Değişim Konusundaki Görüşlerinin

Karşılaştırılması

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar Türk aydını toplumsal gelişmelere rağmen , Osmanlıdan günümüze kadar değişmeyen yanlarıyla eleştirilerden kurtulamamıştır. Tezin bu bölümünde Erol Güngör ve Attila İlhan göre değişen aydının bazı yönleri üzerinde duracağız. Bu başlık oldukça geniş bir çerçeve arz etmesine rağmen cumhuriyetten günümüze iki düşünürün aydına yüklediği anlamı ele alacağız. Burada Erol Güngör’ün İlhandan daha önce vefat etmesi nedeniyle bazı değerlendirmeler İlhan ekseninde olacaktır.

Cumhuriyet döneminde Türk aydınının da değişen ve değişmeyen yönleriyle birlikte kendisinden beklenen ideal aydın çizgisini gerçekleştiremediğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet döneminde toplumu güdüleme rolünü üstlenen Cumhuriyet aydını toplumsal ve siyasal dönüşümlerde birinci derecede rol oynamıştır. Bu sorumluluk aydının gerçek kimliğini yansıtmaktadır. İlhan'a göre , aydın ülke ve ülke halkının sorumluluğunu taşıyarak ona yön vermesidir. Atatürk ve yakın arkadaşları bu bilinç ve sorumluluğu yerine getirdikleri için gerçek birer aydın sayılırlar.

Güngör, burada bir noktada İlhan ile aynı fikri paylaşmaktadır. İnkılapçı aydınların kalkınma ve gelişme meselelerinde takındıkları tavrın tam anlamıyla entelektüel bir tavır olduğunu belirtmektedir. Fakat bu durumun sosyal-psikolojik bir problem olarak incelemeye değer. Güngör burada problemin başlangıç noktasını tespit etmektedir. “İnkılapçılar sosyal ve iktisadi hayatın “kitaba uygun” tedbirlerle istenilen biçimi kazanacağına inanmışlar, bütün icraatlarını masa başında düşünerek planlamışlardır. İnkılapçının dramı kitap ile hayat arasında daima hayatın lehine sonuçlanmak üzere sürüp giden çatışmadan doğmaktadır. İnkılapçı sosyal olayı bir zihin olayı olarak ele alan ve bu yüzden, zihinden geçenlerle cemiyette meydana gelen olaylar arasında bir intibak bulunması gerektiğini zanneden adamdır” (Güngör,1999c: 47).

Cumhuriyet döneminde yapılan yeniliklerde aydın belirleyici etken değildi. Fakat yapılan tüm yeniliklerde de etkisi vardı. Aydın devletin bünyesinde olduğu için , partiler sığınma yerleri olmuştur. Böylelikle toplumu beklentilerinin dışında ve toplumsal bünyeye uymayan etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Aydın halk arasındaki ayrılık devam ettiği gibi , partilerin içerisinde yönetime etki eden aydınların dışında kültürel yapıya ağırlık veren başka bir aydın tabaka kendiliğinden gelişmiştir. Güngör burada milliyetçi ve inkılapçı aydınlar olarak bir ayırım yapmaktadır. “Türkçülerle İnkılapçıların ayrıldıkları nokta Türk milletinin batı medeniyetine intibakı için seçilecek yoldu. Türkçüler medeniyet değişmesi esnasında milli hüviyetin kaybedilmemesi için çalışırlar, inkılapçılar veya Avrupacılar ise onların milli kültür dedikleri şeye zaten esastan cephe almışlardı.” (Güngör,2004: 43)

Türk aydını elinde bulunan zengin mirasın kıymetini bilmemektedir. Daha da vahim olan bir kısım aydınlar bu zengin mirastan bir an önce kurtulmayı istemişlerdir.

Böylelikle batı tipi entelektüel olabileceklerini düşünmüşlerdir. Bunu başaramayacakları bir gerçek. Geçmişten geleceğe içinde yaşadığı toplum ona bir renk vermiştir. Bazen de parlak geçmişin gururunu elden bırakmamak için milli değerlere sarılmıştır. Bir kısım Türk aydını gelenekler üzerine batılı değerleri inşa etmeye çalışmıştır. Türk aydınının içine düştüğü kimlik probleminin can damarı da buradadır. Kendisini tam anlamıyla sorgulayamayan Türk aydını , çağdaşlaşma ile kendi değerleri arasında köprüyü sağlam kuramadı.

Türk aydını problemin kaynağını kendisi dışında aramayı her zaman tercih etmiştir. Teknolojik görünümün arkasında ki gerçek batıyı göremediği , geri kalmanın sebeplerini de inanç ve kültürel değerlere bağlamayı tercih etmiştir. Yer yer dinin geri kalmamızda etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Burada bile batılının Hıristiyanlık ile olan problemini kendi toplumuna uygulamıştır.

Güngör, Türk aydınının bu durumda olmasını kendi kültürel değerlerden uzaklaşmasına bağlamaktadır. Günümüz aydını bir anlamda inkılapçı aydınların uygulamaları ekseninde yetişmiştir. İnkılapçı aydınların Türk toplumunun kültürel değerlerini tam anlamıyla korumak bir yana geçmiş kültürel değerleri yadsıma yoluna gitmiştir veya kültürel değerler içerisinde farklı dönemleri ön plana çıkararak kendini ispat etmeye çalışmıştır. Güngör „Atatürk’ün ölümünden sonra İnkılapçı münevverlerin milliyetçilik- ten hümanizmaya açılmıştır. Milli kültürden uzaklaşmıştır. Bir anlamda İsmet İnönü devri. İlhan’da bu dönemde kültürden uzaklaşıldığı kanaatindedir. Özellikle Yunan –Latin eserlerinin tercüme edilerek yaygınlaştırılması. “ Bizim inkılapçı münevverler , eski cemiyetteki münevver kültürünü milli kültürün tamamen dışında sayarak ona karşı cephe alıyor, halk kültürünü ise kudretsiz bir rakip diye gördükleri için müsamaha ve bazen da sempati ile karşılıyorlar” (Güngör , 2004: 46) ve (İlhan,1986:112)

Osmanlı devletinin gerileme dönemlerinden itibaren aydınların çözüm önerileri fazlasıyla artmıştır. Fakat aydın kesimi sürekli bürokratik yapı içerisinde olması ve siyasilerle beraber hareket etmesi fikir dünyalarının zenginleşmesini engellendiğini söyleyebiliriz. Güngör bu noktada Türk münevverinin politikada en büyük kusurunun kendisini tanımamış olduğunu belirtmektedir. Güngör, demokrasinin gelişmesinin

yansımalarından biride aydının fikir dünyasında gelişme olduğunu belirtmektedir. Türk Münevverleri arasında ilk büyük siyasi ayrılık Terrakiperver Fırka'nın kurulmasıyla ortaya çıktığını belirtmektedir. Siyasi olarak menderes döneminde çeşitli aydınların yetişmesine zemin hazırladığına inanmaktadır.

Türkiye demokratlarla birlikte hızlı bir değişme ve kalkınma çağına girmiş, bu değişmeler münevverin fikri ve siyasi temayüllerinde de yeni istikametler ortaya çıkarmıştır (Güngör,2004:218).

Güngör, menderes döneminde münevver anlayışımızda değişme olduğunu belirtmekle beraber münevverlerimizin batı düşüncesine ulaşma anlayışında bir değişikliğin olmadığını belirtmektedir. Güngör , Türk aydınının cumhuriyet kurulduğundan bu yana geçen elli senede önemli ve ileri bir adım atılmadığını belirtmektedir. Hatta bu zaman zarfında aleyhimizde bir değişim olduğunu ve kendilerini dedeleriyle aynı seviyede görmeyi gurularına yediremediklerini söylüyor. Burada kabahat dedelerinde değil torun ve oğullarındadır. İlhan'da aynı düşünceleri yıllar sonra paylaşacaktır. “ Bizim aydınlarımız, şimdi basını ellerinde tutanlar Doğu ve İslam alemiyle meşgul olmaktan adeta utanırlar. Medeni Avrupa varken Doğu göz atılmaya değer mi hiç?” (Cevizoğlu,2005:32).

Güngör'e göre, Cumhuriyetten sonraki dönemde Türk aydını kendi kültürüne yabancı kalmış ve seviye kaybına uğramıştır. Bu durumun oluşmasında siyasi yapının payı bulunmaktadır. Bu ayrımı kırılma noktası olarak değerlendiren Güngör, Cumhuriyetten sonraki aydınların yeni bir gelenek oluşturduğu kanaatindedir. İlhan'da Cumhuriyetten sonra bir aydın kesimin yetiştiğini kabul etmektedir (Aliye,2001:276). “... Bugünkü

Türk düşünce geleneğinin ancak otuz-kırk yıllık bir mazisi vardır. Cumhuriyet nesli kendisinden önceki düşünceye ister istemez yabancı kaldığı her şeyi yeniden bulmak mecburiyetinde kalmış bu yüzden kırk yıllık gayretten sonra elli yıl önceki düşünce seviyemize ancak ulaşabilmiştir” (Güngör,1998: 299). Çünkü aydın kendi iç çekişmeleriyle zamanı doldurmuştur. “ Son yetmiş küsur yılın bilançosu ; körü körüne sağcı ve solcu “ülkölere” bağlanmış, körü körüne bunların savunmasını yapmış , sanatlarını ,kalemlerini , fırçalarını, inançlarını buyruğuna vermiş ,çeşitli türde aydınların hazin fiyaskosundan ibarettir” (İlhan,1986:19).

Türk aydınının bu hazin fiyaskosunda geçmişi ya hep ya da hiç anlayışı içinde değerlendirmeleri gelmektedir. Hatemi böyle bir durumla karşılaşmamızın en önemli sebebi olarak geçmişteki olumlu yapıların örnek alınmamasıdır. “Son devir Osmanlı aydınlarına özlem ve sempati ile bakmamızın sebebi, geçmişten gelen olumsuzlukları en aza indirmeye çalışırken batıya açılmaktan gelen bazı olumlu katkıları Batı özentisi saymayıp, geçmişin olumlu yönlerini tekrar hatırlanmaması şeklinde benimsemeleri ve algılamalarıdır. Bu davranışın cumhuriyet aydınlarına da örnek olması gerekirken, günümüzde birincisi geçmişin toptan küçümsemesi, ikincisi ise geçmişin olumsuz yönlerini bile yüceltilmesi şeklinde , iki ayrı uzlaşmaz tutum göze çarpar” (Hatemi,1991:32).

Güngör, Türk aydınının yabancılaşmasında ve cumhuriyetten sonra yeni bir gelenek oluşturmasında kültür eksikliğini görmektedir. Tarihsel tecrübeleri reddeden milli olanları enkaz kabul eden aydın profilinin yenede istenilen düzeye gelmesinde yine kendi benliğine dönmesi ile olacaktır. “ Türk münevveri bugün kendine bir hüviyet aramaktadır ve bu arama içinde karşılaştığı en kuvvetli alternatif de Türk milli kültürüdür. Şimdiden el yordamıyla yakaladığı bazı ip uçlarının hakiki kıymetini anlayabilmesi ve parçaları bir bütün haline getirebilmesi için ona ışık tutmak gerekiyor. Bu ışık milliyetçi bir eğitim politikasıyla verilebilir. Türk münevveri yüzyıl önceki Türkçeyi kullanmayacak , ama bin yıl önceki Türkçe metinleri bile anlayacak ; yeni harfleri kullanacak, ama üniversite kapısı önündeki kitabeyi görünce alık-alık bakmayacak, demokrat olacak ama atalarının siyasi ve idari dehasından faydalanmasını bilecek ; bir Osmanlı Türk’ü gibi ayakları yerde, başı dik, gönlü geniş, kalbi metin olacak, hiçbir zaman basitliğe düşmeyecek. Ve nihayet, milletin büyüklüğünü anladığı zaman artık fuzuli kurtarıcılık ve akıl hocalığı yapmaktan vazgeçecek” (Güngör,2004:116).

İlhan ve Güngör Türk aydınınının bazı yönleriyle değişmediği noktasında hemfikir olmalarına karşın kurtuluş reçeteleri birbirinden farklı olmuştur. İlhan, Türk aydınında ki değişmeyen özellikleri Tanzimat’tan itibaren geçerli kılmaktadır. İlhan’a göre genel anlamda Osmanlı aydını tam sömürge aydını sayılmaz. Fakat Tanzimat’tan bu yana üç aşağı beş yukarı aynı düzeyde durmaktadır.

İlhan, Türk aydınının son iki asırda batılılaşma ile geçmiştekini aktarma gibi iki üst yapısal modelini gerçekleştirme ile meşgul olmuş ve bunu yaparken de en çok kendi içlerinde çekişmişlerdir. Yapılması gereken “ Aydınlarımızın iki yüzyıldır, yaratıcılığın mutlaka orijinal bir sentez başarmak demek olduğunu öğrenmeliydi! Sanatta da ,bilimde de, teknoloji de , şaşmaz gerçek bu: yüzyılın gerçeği!” (İlhan,1986: 264).

İlhan , Güngör’den daha fazla yaşadığı için konusundaki bazı söylemlerinde değişiklikler bulunmaktadır. Attila İlhan, Hayatı boyunca savunduğu “komprador” aydın konusunu ömrünün sonuna doğru daha da sert bir dille ifade etmiştir. İlhan, komprador konusunu sadece aydın değil ,ekonomi ,kültür ,edebiyat vb. alanlarda da faal olduğunu belirtmektedir. İlhan’ın komprador aydından kastettiği Şudur: Batı emperyalizminin en önemli unsurlarından birisi, toplumun bir kesiminin burjuvalaştırarak , sistemin kontrolü altına alınmasıdır. Böylelikle oluşturulan bu komprador burjuvazi, az gelişmiş ülkeleri ve ulusları kendi etkileri altına alarak, yabancı sermayenin ülkeye girip, yerel sosyo- ekonomik değerleri yıkararak kendi emperyalist düzenini kurmaktır. Emperyalizm bu komprador düşüncesini eyleme geçirirken, halkına ihanet eden aydınlardan destek alır.

İlhan, komprador aydın anlayışından hareketle Türk aydınının batının manevi ajanı olduğunu ileri sürmektedir.(İlhan,2005:32)

Kendi memleketini küçük gören aydınının ulusal olamayacağını hatta sömürgeci ülkelerin yetiştirdiği sahte aydınların mevcut olduğunu ifade etmektedir. Bu sahte aydınının fazlasıyla mevcut olduğunu, bu düşüncesini biraz daha genelleyerek Türk aydınının Türk olmadığını iddia etmektedir. Bir anlamda Türk aydını bağımsız değildir.

İlhan’a göre Türk aydınında ki en önemli değişimlerden biride ; Güngör’ün fazlasıyla üzerinde durduğu kültür konusudur. İlhan , ulusal kültürü öğrenmemiş bir kişinin Türk aydını olamayacağını savunuyor. Bu kültür, Büyük Selçukludan başlayıp Osmanlı ve yeni Cumhuriyetle bütünleşen bir kültür. Osmanlıcının ,Arapçanın öğretildiği bir kültür. Ulusal aydını yetişmediği zaman ulusal kültürde olmayacağını savunmaktadır.

Erol Güngör , Türkiye’de aydın konusunda tüm olumsuzluklara rağmen İlhan gibi düşünmemektedir. 1981 yılında yazdığı bir makalede “ Türkiye’de aydın zümrenin bünyesi değişiyor ve kozmopolitizme karşı yerli bir hüviyet bulma gayreti her yerde görülüyor. Önümüzdeki yıllarda böyle bir kültür hamlesine şahit olmamız için pek çok sebep mevcut bulunuyor” (Güngör,1998:411).

Türk aydınının değişik konularda söylemleri sürekli değişmiştir. Bazı söylemleri ise paradigma değişmediğinden küçük değişmelere karşın genelinde hakim olan düşünceler de bir farklılık yoktur. Türk aydınının kendisi üzerinde sosyolojik olarak değerlendirdiğimizde, kavramsal değişim bir yana aidiyet konusunda büyük değişim var. Osmanlı devleti çok uluslu olmasına rağmen münevverleri ifade eden sınıflandırmalar bulunmamaktaydı. Bazı sıfatlar kullanılmıştır. Bu sıfatlar kabul görmüş olmasına rağmen münevverler arasında uçurum oluşturmamıştır. Nizam-ı Alem , genç , yeni gibi sıfatlarla münevverler anılmıştır. Fakat günümüzde aydınlar birbirlerinden daha derin çizgilerle ayrılmaktadır. Aydını tarif etmek için kullanılan sıfatlar ayrımcı ve belirli zümreye ait olduklarını ifade etmektedir. “İslamcı”, “Kürt”, “Feminist” vb. aidiyet anlamında söylemler Türk aydınının ortak noktalarda hareket etmelerini önlemektedir. Türk aydını müşterek noktalarda hareket ettiği zaman toplum Güngör’n belirttiği kültürel zeminde birliktelik sağlayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Merak, ilmin kapısıdır. İnsanoğlu yaşamı boyunca içinde bulunduğu yer yüzünü ve onun dışındaki alemi tanımaya, algılamaya ve daha sonrada elde ettiklerini katlayarak günümüze kadar ulaşmıştır. İnsanoğlunun elde ettiği bilgiler sürekli değişerek yenilenecek ilerlemiştir. Yeryüzünde ki bu değişim sürecinde; değişmeyen evrensel hakikatleri dile getirenler ile değişimi çok iyi okuyup ,yaşadığı toplumu yönlendiren alimler, sanatkarlar, yazarlar, filozoflar ve niceleri tarihe silinmez izler bırakmıştır. İnsanlık tarihinde iz bırakanlar değişik meslek ve milletlerden olmasına rağmen ortak bir kavram içerisinde “aydın” ele alabiliriz.

Aydın kavramını çok sıklıkla kullanmamıza rağmen ; aydının ne olup olmadığı hususunda ortak bir fikir birliği mevcut değildir. Aydın tanımı kişiden kişiye, toplumdaki topluma tarih içerisinde sürekli değişmiştir. Ülkelerin siyasi ve kültürel yapıların birbirlerinden farklı olması en temel nokta diyebiliriz. “gelişmiş toplum aydını”, kapitalist aydın”, “sosyalist aydın”, “ilerici- gerici aydın” , “muhafazakar aydın” vb. tanımlamalar bu durumun en belirgin örnekleridir. Her toplumun gelişmişlik seviyesine ve kültürel durumuna göre ideal bir aydın tanımlamasına yönelmiştir.

Genelde bütün toplumlarda aydınlar , almış oldukları eğitim sayesinde halktan farklılaşmışlardır. Aydın toplumun ön safında olması ona bir takım sorumluluklar yüklemiştir. En genel anlamda aydın, akıllı, yetenekli ve üretken olan kişidir. Bununla birlikte aydın yaşadığı dünyayı en iyi biçimde algılayan, yorumlayan ve toplumsal yaşam ile ilgili konularda değerlendirmeler yapıp, insanlar yeni ufuklar açan kişidir.

Hız. Ademden bu yana aydın var olmasına rağmen bilim literatürüne , Batı’da Rönesans ve Reform hareketleriyle belirgin olarak girmiştir. 18. yy. ve sonrasını izleyen yıllarda ortak bir aydın profili ortaya koyma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bizde ise Osmanlı Devletinin duraklama ve gerileme döneminde Batıya yönelik sonucu Tanzimat ve meşrutiyet hareketleriyle belirginleşmiştir. Tanzimat dönemi, 1839’da Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nun yayınlanması ile başladı. Gerçek anlamda Osmanlı aydınları, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aydın, siyasal otoritenin memuru

konumundadır. Üstlenmiş olduğu sorumluluk içinde yaşadığı toplumun sosyal, ekonomik ve ideolojik değerlerini yeniden ele alarak iyileştirme çabalarıdır.

Aydın kavramı Osmanlı Devleti döneminde literatüre girmesine rağmen bizde kavram kargaşasına yol açmıştır. Bizde Entelektüel, Münevver, İntelijansiya , aydın kavramları aynı anlam içerisine hapsedilmiştir. Batıdaki aydın kavramını en iyi şekilde karşılayan kelime “münevverdir.” İntelijansiya kavramı daha çok Rusya’da doğup gelişmiştir. İntelijansiyanın anlamı : Belli amaçlarla bir araya gelmiş, belli bir düşünce kalıbına sahip ve belirli bir grubun üyesi olan, kısmen bilgi,sanat ve düşünceyle uğraşan ya da uğraşamayanların meydana getirdiği sosyal gruptur.

Entelektüel kelimesi ise, soyut anlamda yer tutan ve mevcut fikirler ve düşüncelerle hesaplaşma uğraşısı içinde olan bir kimsedir. Entelektüel, kendi fikrini kendisi oluşturan kimsedir. Entelektüel fikir işçisidir. Yeni fikirler üretir. Aydın ise belirli fikirlere sahip kişidir. Bilgili olan aydınlatılmış kişidir. Bizde ise hepsinin yerine “aydın” kelimesi kullanarak kolaycılığa kaçmışız.

Erol Güngör ile Attila İlhan’ın aydın kavramını farklı açılardan değerlendirmişlerdir. Her iki düşünürde “aydın” dediğimiz kişide bir metot olması gerekir fikrindedirler. İlhan burada kendisine Marksist diyalektik metodu seçtiğini belirtirken , Güngör ise daha çok ilmi bir metot anlayışından bahsetmektedir. Her ikisi de aydınlarda bilimsel bir zihin yapısının olması gerektiğini savunmaktadır. İlhan , aydının sentezci olmasını savunurken ulusalcı bir yaklaşım sergiler. Güngör ise aydının yenilikçi olması gerektiğini savunurken milliyetçi ve muhafazakar düşünceyi dini eksende ele alarak aydın profilini çizmeye çalışıyor. Her ikisi de aydının çalışkan olması gerektiğini savunuyorlar.

Erol Güngör olması gereken aydın profilini çizerken, ahlak konusunu merkeze alırken, İlhan daha çok bilimsel ve kişisel özellikleri vurgulamaktadır. Güngör, İdeal aydını çizerken, başkalarının metodunu kendi toplumuna uygulamayan, düşüncesi ile davranışlarının uyum içerisinde olması , aydın olmanın sorumluluğunu her türlü şartlarda taşıyan ve kalabalıklardan farklı olması gerektiğini belirtmektedir. Düşüncelerini ortaya koyarken duygusal davranışlardan mümkün olduğunca kaçan bir aydın entelektüel bir tavır sergilemiş anlamına gelmektedir. İlhan’da aydın

sorumluluğu ve entelektüel tavırdan bahsetmektedir. Aydını hiç kimseye borazanlık yapmaması gerektiğini savunurken , özgün ve bağımsız bir aydının gerçek bir aydın olacağını belirtmektedir.

Erol Güngör ile Atilla İlhan'ın Osmanlı aydını konusunda birleştikleri konulardan biride ,Osmanlı aydının devletçi olması yani bürokratik. Maaşını da devletten alması onu sürekli devlete bağımlı kılmıştır. Osmanlı aydının batı taklitçisi olduğu fikri her iki düşünürde de vardır. Güngör Osmanlı aydınının gerileme dönemine kadar üzerine düşen görevi yerine getirdiğini belirtmektedir. İlhan ise Osmanlı aydının tam olarak sömürü aydını olmadığını belirtmektedir. Osmanlı aydınların bariz hatalarından biri de çözüm önerilerini tepeden inme metodu ile yapmış olmaları. Osmanlı aydınındaki ana amaç , devleti eski ihtişama kavuşturmadır.İlhan, Osmanlı aydının halktan kopuk olduğu fikrini savunurken , Güngör tam tersine Osmanlı aydının halk ile iç içe olduğunu savunmaktadır.

Güngör ve İlhan, içinde buldukları zümrenin ya da savundukları fikirlere değişmez çerçeve içerisinde bağlı kalmamışlardır. Her iki düşünür içerisinde oldukları aydın sınıfının eleştirisini yapmaktan çekinmemiştir. Bu eleştirilerle birlikte bir anlamda değişebilir ve hakikatleri arayan aydın olduklarını sergilemişlerdir.

Atilla İlhan Türk aydının batı kültürü karşısındaki tutumunun yanlış olduğu noktasında Erol Güngör ile birleşmektedir. İlhan' göre Türk aydınları, Batıya yönelerek, bunu bir marifet, bir ayrıcalık sayarak, halkı ve ülkeyi göz ardı ederek, batının emperyalist kültürünü, ileri kültür diye benimseyip halka aktarmaya çalışıyorlar. Bununla birlikte ister sağcı olsun ister solcu olsun bütün Türk aydınlarının, başka ülke aydınlarının ülkelerine özgü sosyal ve politik koşulları göz önünde bulundurarak ürettikleri çözümleri, Türkiye'nin sorunları için de çözüm olarak savunmak gibi yanlış bir anlayış içinde olduklarını savunmaktadır.Bu tutum Tanzimat'tan sonra günümüze kadar artarak devam etmiştir.Fakat bu tutumun tüm aydınlarda olduğunu söyleyemeyiz.

Aydın halk yabancılaşmasında Güngör ile İlhan , sorunu tespit etmede aynı bakış açısına sahipler, fakat çözüm üretilirken İlhan halkında belirli oranda değiştirilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü ilhan Marksist açıdan olaya baktığından dolayı alt sınıf üst sınıf değerlendirmesi mevcut. Daha çok ulusal sentez çerçevesinde sorunun

çözüleceğine inanmaktadır. Güngör ise aydın halk yabancılaşmasında sorumluluğun tamamına yakınına aydına vermektedir. Halkı ise fazla bir şey bilmediğinden kendi değerlerini korumuştur. Aydın halk ikiliğinin ortada kalkması için aydının halka dönmesi gerekmektedir.

Erol Güngör ve Attila İlhan , Türkiye’de var olan aydın tipinin yetersiz ve batıya endeksli olduğunu vurgulamaktadır. 1981 yılında Türkiye’de darbe sonrası düzenin yeniden şekillenmeye başladığı, sağ-sol çatışmalarının yoğun olduğu sıralarda Güngör Türk aydınında umutlu olduğunu ifade etmektedir. İlhan ise Güngör’den sonraki dönemde Türk aydınına hain olarak değerlendirmektedir. Batının manevi ajanı etiketini vurmaktadır. Bir anlamda İlhan Türk aydınından umutsuz. Bunda savunduğu ideolojisinin tüm dünyada hızla çökmesi de etkili olabilir.

Erol Güngör ile Attila İlhan'ın yetişme ortamları birbirlerinden farklı olmasına rağmen bir-iki kuşak öncesinde dedelerinin fikir yapıları birbirlerine uymaktadır. Erol Güngör ve Attila İlhan'ın yaşadığı dönemler birbirine oldukça yakındır. Attila İlhan'ın uzun dönem yaşaması fikirlerinin olgunlaşması açısından önemli. Özellikle Türkiye'nin seksen sonrası geçirdiği hızlı değişimi görmüştür. Aynı durum Güngör için geçerli değildir. Güngör Türkiye'nin en sıkıntılı dönemlerinde yaşamıştır. Güngör en verimli ve fikri olgunluk döneminin zirvesine çıkacağı bir dönemde vefat etmiştir.

Güngör İlhan' nazaran fikirlerini daha derli toplu ifade etmiştir. İlim adamı sıfatıyla meseleleri ele alırken belirli metotlar içerisinde fikirlerini beyan etmiştir. İlhan ise politik yazıları ağırlıkta olup , güncel konuları değerlendirirken fikirlerini işlemiştir.

Her iki aydında kendilerine has fikirler üretebilmişlerdir. Kendilerine ait bir tarz ortaya koymuşlardır. Dar kalıplar içerisinde boğulmadan toplumsal sorunlara çözüm aramışlar, elde ettiklerini sade bir üslupla zihinleri karıştırmadan halkın anlayabileceği tarzda ortaya koymuşlardır. Her iki düşünür söylemlerine sürekli sahip çıkmışlardır.

Her iki düşünür de ele aldıkları konularda tarihi argümanları kendi bakış açılarına göre yorumlamışlardır. Fikirlerini ortaya atarken çekinmeden kendilerine göre gerçekleri ifade etmeye çalışmışlardır. Genel kültürleri her iki düşünürde çok fazla. Güngör, yerel kültüre daha yakın dururken , İlhan yerel kültürle beraber batı kültürünün izlerini de fazlasıyla taşımaktadır.

Güngör , meselelere yaklaşırken elden geldiğince objektif olmaya çalışır. Daha çok kavramlar üzerinden eleştirilerini getirir.Sorunları farklı boyutta ve kültürümüzden örnekler getirerek açıklamaya çalışmıştır. Güngör' ün böyle bir yapıda olmasının akademisyen olmasının büyük bir etkisi var. İlhan ise toplumsal sorunlara akademik bakış açısından ziyade benimsediği ideoloji çerçevesinde bakmıştır. İlhan , ideolojiye körü körüne bağlanmamıştır. Kendine göre bir sentez üretebilmiştir. İlhan, fikirlerini beyan ederken şahısları ve olayların üzerinde fazlasıyla durur. Edebiyat alanında eserler yazması böyle bir bakış açısının oluşmasında etkili olabilir.

Güngör ile İlhan arasında en bariz farklardan biri de ; Güngör ele aldığı meselelerde dini bakış açısının etkisi açıkça görülmektedir. İlhan ise kültür konusuna ağırlık vermesine rağmen dini motiflerin etkisini değerlendirmelerine neredeyse hiç katmamaktadır.

Erol Güngör'ün çalışmalarının temelinde yerli kültürün kuvvetlendirilme çalışması vardır. Güngör ,Batı kültürünü tanımaya çalışarak , Türkiye'deki serbest kültürel değişimin nasıl olacağını saptamaya çalışmıştır. Gökalp, Turhan çizgisini daha da ileriye götürerek modernleşme meselelerini çözmeye çalışmıştır. Güngör'ün yaşamı boyunca yapmaya çalıştığı Türk aydınını tekrar kendi kültürü ile barıştırmak olmuştur.Çünkü Türk milletinin kalkınma yolunun kültürün yüceltilmesinden geçtiğini anlatmaya çalışmıştır.

İlhan, Genel anlamda Türk kültürüne sahip çıkmıştır. Osmanlıcanın okullarda okutulmasına , Arapçanın öğretilmesine , Divan edebiyatının büyüklüğünü sürekli anlatmaya çalışmıştır. Klasik sosyalist çizgini dışına çıkmıştır. İlhan Bir anlamda yerli Marksizmi kurmaya çalışmıştır. Toplumsal gerçeklik fikrinden hareket eden İlhan, Büyük Selçukludan günümüze kadar gelen kültür ile bir sentez yapmaya çalışmıştır. Bu sentez ulusalcılıktır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında Erol Güngör ve Attila İlhan Aydın olmanın ötesinde entelektüel kimliğe sahiptirler. Her iki düşünür , fikir ve eserleriyle yaşadıkları dönemi analiz etmeye çalışmışlardır. Her aydın yaşadığı toplumun rengini alır.Fakat fikri temellerini ideolojik kalıplarla ören aydın toplumun bütünü

kucaklayamaz. Aydın vasfına sahip insanlar değişen toplumsal şartlarda fikirlerinin bir kısmını değiştirmektedir.Güngör ve İlhan fikirlerinde değişiklik olmuştur.

Güngör ve İlhan gelecekte de okunması gereken kişiler listesinde yer alacaklardır. Her iki düşünüründe yaşadıkları ülkede iz bıraktıklarını söyleyebiliriz.Güngör ve İlhan'ın fikirleri kendilerinden sonraki fikirlerin oluşmasında kilometre taşı olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKARSU, Bedia, (1980), *Felsefi Terimler Sözlüğü*, ?, Ankara
- AKŞİT, Göktürk, (1998), *Sözün Ötesi*, ?, İstanbul
- ALİYE, Zeynep, (2001), *Mavi Adam Attila İlhan'la Söyleşiler*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- ANKARA, Zeynep, (1996), *Yalnız Şövalye Attila İlhan*, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- ARSEVEN, Tülin, (2003), *Attila İlhan ile Roman, Şiir, Gerçekçilik, Dil, Sinema ve Diğerleri Üzerine Söyleşi*, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, İstanbul, Sayı 42-43
- BELGE, Murat, (1983), *Tarihi Gelişim süreci İçinde Aydınlar*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 122-129
- BENDA, Julien, (2006), *Aydınlar İhaneti*, Çev.Cem Soydemir, Doğubatı Yayınları, İstanbul
- BERKES, Niyazi, (1975), *Türk Düşüncesinde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- BERKES, Niyazi (1965), *Baticılık, Ulusalçılık ve Toplumdaki Devrimler*, Yön Yayınları, İstanbul
- BİLGİN, Nuri, (1995), *Toplumdan Sosyal Sisteme Entelektüeller*, Derleyen: Sabahattin Şen, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 501-506
- BİLGİN, Vedat, (2006), *Bir Düşünür Olarak Erol Güngör'ün Dünyası*, Editör, Murat Yılmaz, Milliyetçilik ve Erol Güngör, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.118-132
- BORA, Tanıl, (2006), *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Editör, Murat Yılmaz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.338-354
- CAN, Eyüp, (1996), *Totaliter Laiklikten Demokratik Laikliğe*, Editör: Zeynep Ankara, Bilgi Yayınevi, İstanbul, s. 106-120
- CEVİZOĞLU, Hulki, (2005), *Bütün Kaleler Zaptedilmedi Attila İlhan'la Birkaç Saat*, Ceviz Kabuğu Yayınları, 14. Baskı, Ankara
- CHOMSKY, Noam, (2005), *Entelektüellerin Sorumluluğu*, Çev.Nuri Ersoy, Bgst Yayınları, İstanbul
- ÇANDAR, Cengiz, (1995), *Türk Aydını ve Tarihle Barışmak*, Derleyen: Sabahattin Şen, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 439-442

- ÇELİK, Yakup, (2000), *Attila İlhan'ın Şiirlerinde İnsan*, Cumhuriyet Kitap Eki, sayı,558
- ÇETİŞLİ, İsmail, (2005), *Attila İlhan'ın Vefatının Basında Akisleri*, <http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=7&prnId=3&hnd=1&ord=2&dbId=601>
- DEMİRSOY, Ramazan, (2006), *Dayısı Erol Güngör'ü Anlatıyor*, Editör, Murat Yılmaz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.54-58
- DEVELİOĞLU, Ferit., (1980), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, ?, Ankara
- DOĞAN, Mehmet, (1986), *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat yayınları Ankara
- ERDEM, Selman, (2005), *Liseler İçin Sosyoloji*, Fil Yayınevi İstanbul
- GENÇ, Mehmet, (2006), *Arkadaşı Erol Güngör'ü Anlatıyor*, Editör, Murat Yılmaz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.62-68
- GÜNGÖR, Erol, (2004), *Türk Kültürü Ve Milliyetçilik* 16. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Erol, (1999a), *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik* , 9. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Erol, (1999b), *Türkiye'de Misyonerler Faaliyetleri*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Erol, (1999c), *Kültür Değişmesi Ve Milliyetçilik*, 12. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Erol, (1998), *Sosyal Meseleler Ve Aydınlar* , 4. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Erol, (1978), *Yabancı Kültür Karşısında Milli Kültür*, Türk Kültürü, Ağustos, sayı:190
- GÜNGÖR, Erol, (1996), *İslamın Bugünkü Meseleleri*, 10. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GÜNGÖR, Hidayet, (2006), *Erol Güngör'ün Hayatı, İlmi ve Fikri Şahsiyeti*, Editör, Murat Yılmaz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.68-74
- HATEMİ, Hüsrev, (1991), *Türk Aydını Dünü-Bugünü*, İşaret Yayınları, İstanbul
- İLHAN, Attila, (1986), *Ulusal Kültür Savaşı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- İLHAN, Attila, (1997), *Faşizmin Ayak Sesleri*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara
- İLHAN, Attila, (1998), *Hangi Laiklik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- İLHAN, Attila, (1999), *Hangi Batı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul

- İLHAN, Attila, (2000), *Gerçeklik Savaşı*, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul
- İLHAN, Attila, (2000), *Sağım Solum Sobe*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara
- İLHAN, Attila, (2003), *Hangi Sol*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- İLHAN, Attila, (2004), *İkinci Yeni Savaşı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- İLHAN, Attila, (2004), *Aydınlar Savaşı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- İLHAN, Attila, (2005), *Hangi Küreselleşme*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Baskı , İstanbul
- İLHAN, Attila, (2006), *Hangi Sağ*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- İLHAN, Cengiz, (1996), *Ağabeyim Attila İlhan*, Editör: Zeynep Ankara, Bilgi Yayınevi, İstanbul, s. 187-197
- İLHAN, Cengiz, (2007), *Yurt Milliyetçiliği*, <http://www.tilahan.net/default.asp?Lang=0&hnd=1&pId=6&prnId=6&ord=5&fId=7&dbId=719>, 11.01.2007
- HANİOĞLU, M., Şükri; (1974), *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, ?, İstanbul
- HATEMİ, H. Hüsrev, (1991), *Türk Aydınını Dünü Bugünü*, İşaret Yayınları, İstanbul
- <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2003/eylul/12/dusunce.html> 12.04.2007
- http://www.internethaber.com/news_detail.php?id=64727) 26/01/2007)
- <http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&hnd=1&pId=6&prnId=6&ord=5&fId=7&dbId=719> 03.02.2007
- <http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=3&prnId=6&hnd=1&ord=5&dbId=306> &prnId=1&hnd=0&ord=0&docId=720&fop=1 25.01.2007
- <http://www.tilahan.net/default.asp?lang=0&pId=6&fId=3&prnId=5&hnd=1&ord=4&dbId=305> 18.02.2007
- KARAKOYUNLU, Yılmaz, (1995), *Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları*” Derleyen: Sabahattin Şen, Türk Aydınını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 103-123
- KARAMAN, Mahmut, (2001), *Sosyolojik Açından Aydınlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARAOŞMANOĞLU, Ülkü, (1996), *Her Zaman Onaylayan Değil, Soru Soran bir “Adam” Oldu*, Editör: Zeynep Ankara, Bilgi Yayınevi, İstanbul, s. 61-73
- KARPAT, Kemal H. , (2006), “Aydınlar ve Kimlik : Tarihsel Bir Bakış”, *Doğu Batı* , Yıl 9 , Sayı 35, s. 61-87

- KILIÇBAY, Mehmet Ali, (1995), *Türk Aydınının Dünyasını Anlamak*, Derleyen: Sabahattin Şen, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul,s. 175-179
- KIZILYÜREK, Niyazi,(2007), *Noam Chomsky ve Ayna*, <http://www.yeniduzen.com/index.php/cat/1/col/48/art/3707/PageName/Haberler> 30.05.2007
- KONGAR, Emre, (1993), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* , C.1-2, Remzi Kitapevi, İstanbul
- MANİSALI, Erol,(2005), *Attila İlhan'la Akıp Giden Düşünceler*,Derin Yayınları, İstanbul
- MARDİN, Şerif, (1991), *Aydınlar Konusunda Ülgener ve Bir İzah Denemesi*, Türkiye'de Din ve Siyaset, İstanbul
- MARDİN,Şerif, (1991), *Makaleler*, 3.cilt, ?,İstanbul
- MERİÇ, Cemil, (1980), *Mağaradakiler*, Ötüken Yayınları, İstanbul
- MERİÇ, Cemil, (1981a) , *Bir Facianın Hikayesi*, Ümran Yayınları, İstanbul
- MERİÇ, Cemil, (1981b), *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul
- NEVVAL, Çizgen , (1996), *Düşünür Attila İlhan'la Beraber Ufuk Turu*, Editör: Zeynep Ankara, Bilgi Yayınevi,İstanbul, s. 73-88
- PULUR, Hasan, (2002), *Aydın Kime Denir?*, Milliyet, 11 mayıs
- OĞUZHAN, A.Ferhan, (1981), *Eğitim Terimler Sözlüğü*, ?, Ankara
- OZANKAYA, Özer, (1980), *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara
- ÖZCAN, Zeki (2006), “Sosyo-Kültürel Fenomen Olarak Entelektüeller”, *Doğu Batı* , Yıl 9 , Sayı 36, s. 63-85
- ÖZEL, İsmet, (1985), *Tazimatın Getirdiği Aydın*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,1. Cilt,İletişim Yayınları, İstanbul, s. 61-66
- ÖZEL, Oktay, (2006),”Tarih,Tarihçi ve Entelektüel Kamusalılık Bağlamında Türkiye'den Güncel Değirmeler” , *Doğu Batı* , Yıl 9 , Sayı 36, s. 63-85
- ÖZBİLGİN, Erol, (1994), *Pozitivizm Kısacasında Türkiye*, Ağaç Yayınları, İstanbul
- ÖZLEM, Doğan, (1995), *Felsefe Geleneğimiz ve Aydınımız*, Derleyen: Sabahattin Şen, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 205-214
- ÖZSOY,Özdemir, (2007), *Yabancılaşma*, <http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazino=20040136> 04.03.2007
- SARI, Osman,(1991), *Aydınlar İhaneti*, Timaş Yayınları, İstanbul

- SARTRE, Jean Paul, (2000), *Aydınlar Üzerine*, Çev:Aysel Bora, Can Yayınları, İstanbul
- ŞERİATİ, Ali, (2004), *Aydın*, Dünya Yayınları, İstanbul
- TOKATLI, Atilla, (1973), *Ansiklopedik Felsefe Sözlüğü*, Bilgi Yayınları, Ankara
- TURHAN, Mümtaz, (1959), *Garplulaşmanın Manası*, Türk Yurdu, 5nisan sayı:272
- TÜRKDOĞAN, Orhan., (1987), *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri*, Ankara
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1994), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul
- ÜLGENER, Sabri, F, (1977), *Aydınlar Sosyolojisi ve Çağımız Aydını*, İktisat Fakültesi Mecmuası, 35. Cilt , İstanbul
- ÜLGENER, Sabri, F. , (1983), *Aydınlar Ve İzm’ler*, Denemeler Ve Araştırmalar Yayınları , Ankara
- ÜLGENER, Sabri, F. , (2006), *Zihniyet, Aydınlar ve İzm’ler*, Derin yayınları, İstanbul
- ÜNLÜ, Mahir, ÖZCAN, Ömer,(1991), *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, İnkılap Kitapevi, İstanbul
- VERGİN, Nur, (2006), “Entelektüel Olmak Ya da Olmamanın Sosyolojik Belirlemeleri Üzerine Bir Deneme”, *Doğu Batı* , Yıl 9 , Sayı 37, s. 9-37
- YILDIZ,Yavuz G., (1995), *Türk Aydını ve İktidar Sorunu* , Derleyen: Sabahattin Şen, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 355-357
- YILMAZ, Murat, (2006), *Erol Güngör*, Editör, Murat Yılmaz, Milliyetçilik ve Erol Güngör, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.160-167
- YURT, Ali İhsan, (2006), *Arkadaşı Anlatıyor*, Editör, Murat Yılmaz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s.76-84
- WİNOCK, Michel, (2002), *Aydınlar Yüzyılı*, Çev: Ergun Göze, Boğaziçi Yayınları, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

10.06.1975 tarihinde Erzincan'da doğdu. İlkokulu Erzincan'da Mehmetçik İlkokulunda tamamladı. Lise eğitimini İzmir'de Selçuk Lisesinde tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Felsefe Grubu Öğretmenliğinden 1999 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Geyve İmam –Hatip lisesinde felsefe grubu öğretmenliğine başladı. Çeşitli okullarda görev yaptı. Halen Geyve lisesinde görevini sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.